ПОЕТ

ПОЕМА НА 24 ПІСНІ, ТРИ ЧАСТИНИ

ВСТУП

1.

О горе, мрійнику, тобі без мір,
і гріх без опрощення в кожнім разі,
коли ти, склавши правдолюбний твір,
його байдужій віддаєш увазі:
бо з тих часів, як ночі повні зір
і дурень вищає на перелазі,
потрібні грамотякам самогін,
москаль як друг і на любов загін.

2.

І незбагненно, як і смертна туга,
луна гуде і від таємних діл:
і в тім краю, де від Москви послуга
підтравно доторкнулася до сіл, —
то й логіка реве із-під обуха,
на інших роблячи, неначе віл,
і кожний, мов Свирид, із самотини
упізнає прийдешнього хвилини.

3.

І краще вже читати власний твір
в розбиті вікна тій холодній пустці,
з якої всіх господарів в Сибір
Чека везла в розхряпаній теплушці:
і сови з вивода, з цеглових нір,
з пеньків гукнуть не зрубаній ще грушці,
що супроводила колись така
луна і Полуботка й Павлюка.

4.

І може збільшиться в душі розпука,
що слова не промовить твій слухач,
і залишиться на колишніх муках
вже перестояний самотній плач,
немов на давніх чорних каменюках
важкий казан, порожній закипач,
який від полум'я страшного в споді
спроможний тільки луснути та й годі, —

5.

Та будеш певний тихої мети,
що до останнього твого зідхання
від пустки бідної не вчуєш ти
лукавого й підтравного питання:
кому твоє прокляття самоти
потрібне для спокійного читання,
яке вкладаєш у сичання мук,
незрозуміле й довше від гадюк?

6.

Але, коли людина все втрачає
серед великих і малих тривог
і гірко до розпачливости знає,
що співрозмовник в неї тільки Бог
та ті кущі, що ще ростуть під гаєм —
то нітить очі у прозорий льох
минувшини, і з супокоєм гуски
на шию не шука собі мотузки.

7.

І наш Кобзар звертався теж до стін,
щоб часом не пропасти від зневіри,
і, залишаючись самотнім, він
схилявся нишком до святої ліри,
яка гуде й мені, неначе в дзвін:
о горе, мрійнику, тобі без міри,

коли живий ще ти, то стогін струн
шукає вух живих і серед трун . ..
8.
Тому, минувши всякі перешкоди,
звертаюся до тебе, Краю мій,
я з вірою, що ти у час свободи
мене згадаєш, як найтяжчий бій,
що виграли тобі твої походи
на полі духу і живих надій,
і скажеш: "Це не помилка й провина,
а голос вірного мойого сина!"

Чи знаєте ви українську ніч?
Ох, ви не знаєте української ночі
Гоголь.

ЧАСТИНА ПЕРША
ПРОЯСЕНЬ:
Хоч і стежки не було, а зустрілися.

ЗНАЙОМСТВО

9.
Блищав ставок від сонця у яру,
над ним стара Руда сягала неба,
по цей бік хутір; і його й Стару
єднала гребля у дуплистих вербах.
Від греблі берегом туди, де рух
не тихне псиний на конячих ребрах,
тополі, ритвини і жовтий корч,
перехиляли в став відбитки сторч.

10.
На цім же боці просто у болото

гнила криниця нагинала зруб;
в її слизькій воді з роздертим ротом
рябого цуценяти плавав труп;
а під крутим, не ораним городом
серед калюжі та гноїстих куп —
криниця друга й разом ринва мокра
держалася на двох безверхих кроквах.

11.
А на дубових. держнях корита
трималися у шнур один під нею
і напували вусаня кота
і з яру пса з обдертою шерстею;
і ту скотину, що росла в скиртах
і ріг збивала на ногах ріллею,
і на Великдень у таємний час
по-людськи розмовляла щось про нас.
12.
І журавель у дно криничне чорне,
зворушене холодним джерелом,
скрипів у вилицях залізним шворнем
і прип'ятим у цямринах цебром
про те, що знає диво словотворне
у тварів, не задавлених ярмом,
і галка крякала аж на вершечку,
згадавши, мабуть, писане яєчко.
13.
І тут же шлях із яру хату вів
обнесену кільчастим тином простим
крізь котрий кури й гуси сто разів
на день пролазили, аби не постить;
а збоку явори держали хлів,
чекаючи за це від вітру помсти;
правіше льох і клямка і замок
блищали навстяж від дверей в ставок.

14.
Від хати далі, на узвишші, в світлі
була конюшня і вербовий конов'яз,
і будяки торішні, не розквітлі,
сухіші як у спеку перелаз;
і ніби очі вибиті навідлі
рукою розлютованою враз,
над конов'язом в тінях вікна чорні
ловили вітер у дірки просторні.

15.
А на горі, геть-геть, у вишнику
контора пильно зводила карнизи,
бо в неї біля ґанку на гаку
з мотузкою дзвінок гойдався лисий, —
ту істину вістити гомінку,
що на обличчі людськім робить риси,
а не лише теленьканням рече,
як робляться сніданки із вечер.
16.
І відділяв від всього тин високий
контору й світлий аґрономів дім;
над ним столітня сосна, і сороки
кричали з неї в морі веснянім,
аби не тьмарив сонця кригоокий
ні в полі дощ, ні над лугами грім.
Того не знало видно серце пташе,
що і тепер дзвінок конторський каже.

17.
На хуторі німіла тиша скрізь:
людей було не чути ні скотини,
і дзвін у безгоміння мертве ріс,
аби з часу не бризкали хвилини;
і двері лунко раптом об завіс

ніде не хрьопали там без причини,
бо в степ ,,весінній вихід" всіх погнав,
неначе буря рве із гаю ґав.

18.

Лише в яру, де журавель високий
і льох, і птаство ворушке в гурті,
сидів на мірці з буряками учень,
читаючи Гомера в самоті,
і від сторінки сонцем нестерпуче
рядки мигтіли літер золоті,
та видно Навсікая й сни чудові
потрібні, як і сонце, юнакові.

19.

І враз від греблі похитнувся крик
і всю вершину підхопив собою,
і крижень зляканий у полі зник,
крильми не продзвенівши над водою;
схопився з мірки теж і ученик,
на серці тишу стиснувши рукою:
і стало чути тенькання краплин
з цебра у воду — у криничний рин.

20.

І вже, здавивши книгу під пахвою,
з суворим затиском дитячих вуст,
шугнув юнак, помчав по-над водою
туди, де гуркотів-шумів опуст,
де на воді, за схилою вербою
лежить і в липні холодковий згуст,
чорніший за чаклунський дивний килим,
захований під берегом похилим.

21.

Аж страшно там з ЕОДИ у лотоках

зринала темна голова дівоча
і поринала у холодний жах,
що ним хлюпоче глибочінь ставоча;
і водяні кружала у бульках
туди пливли, де хвилі берег точать:
маленьке серце тяжко гнало їх
життю на ґвалт постукати в поріг.

22.

І ось, тримаючися вже за віти,
юнак перехилився з балька в став, —
і, щойно дівчину з води помітив,
раптово за коси її дістав.. .
І, витягши її повільно відти
і за сорочку, і за намиста,
ниць положив її тоненьку й мокру
в густий шпориш, зелений тут щороку.

23.

І серце розірвало у крові
холодний промінь водяної ночі,
і дівчина звелася на траві,
росплющивши свої таємні очі. ..
Ані міста Карпатські горові,
ні села на Полтавщині співочі,
хоч їй ще не було й дванадцять літ,
такої вроди не вели на світ.

24.

І хоч намокли плахта і сорочка
і п'явка висла з правого виска
і вибігала ротом із куточка
вода у пазуху густа й слизька, —
але ніде ще жадного рядочка,
відколи й світу, не було в казках,

гей, про таку красу дивезне-дивну,
як та що осіяла цю дитину!

25.

Колись і Нарбут задивлявся так
на знайдену мережку біля броду
і чув розпуканий у серці мак
на зустріч сонцю з рідного вже сходу, —
як остовпівши споглядав юнак
вже одозволену від смерти вроду,
що тільки схаменувшися зірвав
м'ясисту п'явку і шпурнув у став.

26.

І дівчина спитала майже нишком:
"Хто ж ви такий, і чий ви есть синок?"
А він мерщій з землі свою взяв книжку
та й застромив її за поясок,
а потім проказав аж крізь задишку:
"Та я, школяр, сказавши без морок" ...
"А ви про Вустю чули в аґронома? ..
Ох, поможіте, бо така утома" ...

27.

І обгорнувши бік і пасмо кіс
і підігнувши з-під колін рукою,
з такою обережністю поніс,
яка і сонце застує собою...
Хіба ще мати носить так в заміс
шафран у мисці з медом і водою,
узятою з Ордані з-під хреста
у тикву, ніби писанка свята.

28.

Але, помітивши висок набряклий
і крови переплетені струмки,

він спотикнувся без пенька і мряки
і стан притис, мов дубчик із ріки. ..
І зараз же почув замість подяки
з маленької дівчачої руки
гарячий ляпас по чолі й по оці,
пекучіший від печії на сонці.

29.

Коли удар пройшов, то Чиччин син
побачив сосну, дім і в сінях меблі,
і на канаві дерезу, мов тин;
а поміж нею й парканом до греблі
зелений ряст у сітці з павутин,
і пні від сонця весняного теплі,
з-серед яких велася стежка в спад,
туди, де за буття пишався сад.

30.

А від опусту річкою уподовж
шуміли верби давні й молоді
тому таємному, що десь під сподом
сидить справіку мовчки у Руді:
"Великий сад був пишний над болотом,
і там щороку з його по грудді
пожовкле листя гнала гола осінь,
аби він був принишклий на морозі...

31.

І смерть прийшла так само й деревам
від хуґи, що бряжчить об кочережку. . .
і ми побачили з весінніх плям
пеньки в траві і в верболозах стежку...
Ох, буде й нам те саме, що й садам:
не дасть зима столітнього замешку
над річкою, у луговій красі,

де круглі, ніби місяць, карасі".
32.
Але Таємний як мовчав у надрах
так і сидів у дикій самоті,
і Вусті не було, неначе в Татрах
навіки стежка згасла сироті.
Лише на заході горіли шатра,
що сонце підпалило на путі,
та гуркотів опуст у очереті,
і скиглив хлопець сам на переметі.

33.
Давно з криниці напоїли скот,
за Ту гаєві гори сонце сіло,
і підвели до зоряних висот
тумани сиві волохате тіло,
і в тінь Руда взяла, неначе в рот,
те дерево, що з берегів стреміло
і стовбурами блискало в простір,
щоб став гадав, що скалить зуби звір.

34.
Уже світилося у Чичок в хаті
із причілкового вікна на став,
і на воді, по темноті рогатій
від рям тремтіли назнаки хреста,
і журавель на тлі небесних хартій
у вилицях скрипіти перестав,
узнавши, що і в Господа закони
на небі без жаднісінької коми.

35.
А хлопець все сидів на місці тім,
де ниць нова лежала Навсікая,
і на худім коліні молодім

лежала в його книжка золотая,
а в лотоках гукало щось: "Ходім
туди, де грається рибина зграя" —
і сльози бігли в його по виду
і в палятурку стукали тверду.

Коли ж на хуторі у стражі первій
у калатушку дід закалатав,
а з-за Руди завили пси на стерві,
чорніші від нічної зграї ґав, —
схопився хлопець ввесь в напрузі нервів,
щоб не дивитися уже на став,
що проковтнув би неньку і домівку
і опрощення з ласкою довіку...
ПРОЯСЕНЬ
Та болять ручки, та болять ніжки,
що зустрівся тяжко, що побачив трішки.

СОН

37.
Блищав із сволока на цвясі гас,
уже на сон укручений в оселі,
хоч і погойдувався раз-проз-раз
і окружалами водив по стелі;
і, на лежанці закипівши в час,
неначе камінь у пісок пустелі,
рядном укрита, тиха мов блакить,
дрімала мати вже не першу мить.

38.
І в запічку мішок з пшоном на клоччі,
і поцяцькований сріблом очкур,
і глечики, і деко, проти ночі
напоготовлені на припічку,

і мисник з давнини, але без порчі:
на міднім кільці і міцнім гачку,
уставлений мисками й тарілками
і писаними, з кришталю чарками. ..

39.

І з квітками вікно під рушником,
і стіл, неначе у новій сорочці,
і в нього з краю ринка з молоком,
і кухлик, певно куплений в цім році,
і добре вичищений ніж піском
в мілкій ріці на кам'янистім боці,
і паляниця без цілушки вже
на рушнику з питльованим коржем ...

40.

І груба сторчова через господу
підряд з постелею на тапчані,
і цокання про сонце і негоду
годинника нічній дичавині,
і тягарець, похожий на колоду,
і ланцюжок і мухи в нім нудні, —
все, все трималося на самотині,
щоб не відлинув сон від господині.

41.

І Чичка молодий відчув ясну,
і надзвичайну, й непорушну тишу,
і дивну святість неньчиного сну,
що ним і зорі там себе колишуть,
де океанську хвилю голосну
ніякі бриґи піною не пишуть
і жадний звук з-під людської ходи
ще лунами не доліта туди.

42.

І, не торкнувши тихої вечері,
Свирид подушку взяв поцілував
у вузирі холодні й повнопері,
що може материн торкав рукав;
і за хвилину, не замкнувши й двері,
під свитою неповорушно спав,
і у лице безвусе юнакове
дивилося з вікна щось загадкове.

43.

І з мисником, від посуду важким,
та ще з вікном, де блискотіла зірка,
стіна підсунулася, ніби дим,
від груби до сінешного одвірка, —
і перед ліжком день і ніч твердим
на двір повстала добрим дверям дірка:
крізь неї став тремтів від ісарасів,
і хлопець на постелі звівся й сів...

44.

І вглядів: на Руді з-за осокорів
перед печерою, немов курінь,
палало вогнище під самі зорі
і від куща у став хилило тінь;
а з-між дерев, від довгих косогорів
лягали відсвіти на дно, в глибінь
тієї споконвічної безодні,
що тільки хмари міряють холодні.

45.

А карасі, в'юни і бубирі,
і коропи, линки і чорні раки
покинули і дно у куширі,
і стирчаки в вершині, і воряки,

аби в воді минути пожарі
ще червоніші, як на полі маки,
але, наткнувшися на береги,
хвостами збили піну навкруги.

46.

І виринуло ще щось серед ставу,
і швидко теж пливло до берегів,
де від палання піну золотаву
хитала риба перами хвостів.
Прибилося, взялося за отаву,
не скошену торік із-під кущів.
І упізнав Свирид свою знайому
з-під даху аґрономового дому.

47.

І підійшла вона до вогнища
сушитися, а може й на пораду,
вся в чорних раках, ніби у хрущах
з підводного, незрубаного саду.
І так, неначе літом із куща
вигонить сонце вогкість на росаду,
ясне палання й лускіт хворосту
на Вусті пару підняли густу...
48.
що, дим минаючи, ішла в печеру,
а Вустя розтавала над вогнем.
Нарешті, ставши аркушем паперу,
пропала з вогкістю у тьмущу-тем.
І все завмерло, хоч і без умеру
придавлене притаєним рублем:
і хутір в сутінках відпочивання,
і звуки ночі, схожі на зідхання.

49.

Не швидше перевозять черепком
маленькі діти "бабу" через воду,
як перебіг Свирид ставок пішком,
ні човна не жадаючи, ні броду.
І, вскочивши в печеру, мов на лом
наткнувся враз на тишу-прохолоду
і на якийсь далекий дуже блиск,
куди він ввесь і спрямував свій риск.

50.

І очерет, і трави білохвості
у підземеллі на боках росли,
й на стежці тліли жовті кості,
що звідусіль собаки нанесли;
і жаби у болотяній корості
там скручувалися в гидкі вузли,
і роси капали із стелі чорні,
полохаючи сутінки потворні.

51.

В кінці печери дротом за копит
від стелі висіла нога коняча,
а в нім, що був як помокрілий щит,
палала свічка лойова гаряча;
під ними скриня, повна білих свит,
обковами залізними добряча,
на скелю ту поставлена була,
що мала блиск такий, як і смола.

52.

І хлопець заклопотано помислив:
Коли геть-геть під вербами в ставок
і вогкість і хмарини сірі звисли,
і хвилі хилитають блиск зірок,
а Вустя мокра, хоч візьми та свисни

від розпачу в осиковий кілок,
то і нехай ця свита в неї груди
ховає з серцем разом від простуди.

53.
І нахилився швидко він до свит,
аж луснуло у молоденькій спині...
І постать підвелася під копит
із-за відчиненого віка скрині,
і так, неначе раптом закипить
з прокльонами гукання в булькотинні,
вона ревнула реготом: "Ага!"
І хлопця збила з ніг страшна вага.

54.
І стало все в хатині знов на місці:
вікно і стіл, і скатерка нова,
і гуки не гули вже, ані вісті
про казкою овіяні дива,
лише в Свирида, а не в сонця в діжці,
палала від гарячки голова,
бо з ліжка він дивився так очима,
немов колись Шевченкова Причинна.

55.
А по вершині ранок, стирчаки
і верби у воді між очеретом,
тугіші, ніж рожеві щільники
натоптані густопотоким медом —
всі сонцю до тепленької щоки
хилилися проясненим передом,
а їм за це в кожнісінькім пружку
зринали ніжні котики в пушку.
56.
А на криниці кукурікав півень,

забувши навіть смітників журбу,
про те, що полетить не до царівен,
а на стару струхлявілу вербу,
і стане радісно там сонцю врівень,
і промине хмариночок плавбу
по золотім та по блакитнім світі
і без курей і червяків на смітті.

57.

А тумани аж сині порану
без руху гнулися з води до хати,
де вконтентовувала дробину
Свиридова сивоволоса мати;
і горобці скакали по тину,
але остерігалися злітати
в гущавину дзьобатих ненажер
де навіть півнів крик могутній мер.

58.

Лише в хатині тишу крили рядна,
і сон клонився в сон на деркачі,
і свіжий діл, мов панночка ошатна,
тхнув мазанням, сказали б паничі;
і не одна із глечика принадна
жовтіла шкурка в топленій печі,
і крізь горшки та за високим глеком
з солодким печивом виднілось деко.

59.

І бараболя смажена, жива
на припічку була в накритій мисці,
щоб снідати вставала голова
сивіша від роси під ранок в листі,
де може думка, ніби кропива,
жалом держиться в мозку без користи,

так само, як і, в тин ввігнавши вісь,
без руху жадного стоїть ввесь віз.
60.
Не плач, не плач оганьблений юначе,
і вічну кривду, як земля й вода,
збирай у серце, у карнавку наче,
і бережи до страшного Суда,
і там її чи так, чи ні, одначе
помітить той, хто людям душу дав
і раз останній і найперший може
тобі на небі в горі допоможе.

61.
Щодня у серце били і моє
тверді монети людської уваги,
аби дізнатися чи вартість є
у йому для совєтського добряги,
який скотину в бойні продає,
а людську кров на хміль та шум до браги
для тих, що топчуть пишні килими
в "оперативних" закутках тюрми.

62.
Та я, закутавшися у кирею,
неначе Бог, мету у серці ніс,
що, підхопивши небо над землею,
поглянув зорями в долини сліз,
вважаючи, що з-під коліс грязею
ніде ніякий не добризне віз
і не затьмарить дивного склепіння,
що виросло із вічного терпіння.

63.
Але не спас мене цей шлях важкий
і в образі високої подоби, —

і в серці ятрилися виразки
від безнастанної глухої проби,
і виступали із-під них струмки
моєї сили на хустки жалоби,
бо все життя моє лише для ґрат
оцінував страшний державний кат!

І я уже людиною із маси
кричу до матері старовини,
що розгубив не тільки всі образи,
а й ті місця, де виникли вони,
і вже зідханням однієї фрази
не кину їх над крилами луни,
де справедливість днює і ночує,
а правди знизу й досі ще не чує.
ПРОЯСЕНЬ
І Бог людині дав стежки все прості,
а правді тій, що з неба, все горбаті й гострі.

ПОМИЛКА

65.
Ще не торкала сонця на лету
на обрії вербова в полі гілка,
а вже його промінність золоту
вікно ловило шибкою з причілка,
на скрині осяваючи товсту
велику книгу у крижмових пілках,
яку читав із шепотінням слів
Свиридів батько про чуму в ослів.

66.
І в білих вусах, ніби мичка проста,
і в сірому віччю з-під довгих брів
змійілася тонка усмішка, гостра

і падала в борідку до крайків;
та кожного за серце взяв би острах,
якби її хоч трошки зрозумів:
така була у сумі безнадійна,
неначе зморшка в камені постійна..

67.

І лава, де сидів самотньо він,
свіжіша, ніж у квітні завірюха;
і носові знайомий нафталін
із скрині й витягненого кожуха,
що від нічних весінніх перемін
господареві був до дня за друга,
і зараз складений у добрий лад
покластися у скриню ждав назад.

68.

І скатерка на скрині вже святкова,
і паска у корзині, і плічко,
і бабка із озюмами чудова
присипана купованим мачком,
і десь заховані соснові дрова,
що пахли шкільним хором і смичком;
ваніль, кориця і святиня тиші,
і всемогутні пахощі ще інші;

69.

І на високім покуті, в кутку,
над розташовою щедрот на скрині
Спаситель у страшнім своїм вінку
похилений предвічній самотині;
і перед ним лямпадка на шнурку
незагасима у склянині синій:
від неї блиски в склі тремтіли два,
неначе двоє серць для божества;

70.

чебрець, безсмертник і пташині дзвони,
васильки і ромашки, і вуздик
повтикані підряд навкруг ікони
у шитий та в гаптований рушник;
і глиною замазані поклони
колишнім віхтем, що вже з двору зник,
всі коми ці законів наших вусних
Степанові освітлювали усміх ...

71.

І ніби ждали дзвона із села,
що сповіщає про страсті Господні,
яким би домальована була
картина, повна тугою сьогодні,
але з якої сповнені тепла
повстали б дивні свята великодні,
і в хаті цій під цокання хвилин
до батька пригорнувся б щирий син.

72.

І вніс рядно Свирид, подушку й свиту
і склав під жердкою на табурет...
Аж книгу відіпхнув старий розкриту
до бабки, що нагадувала мед,
і так, неначе власну панахиду
зібрався слухати на цей лиш мент,
почав слова казати з глумом, з болем,
який до згоди не веде ніколи:

73.

"Так що ж, мій сину, вже прийшла пора
женитися, одрізати окраєць?
шістнадцять років — це така гора,
що і не всякий переплигне заєць.
І мати наша вже хоч і стара,

і пожовтіла з горя, мов китаєць,
але ще швидко може й не умре,
і вас обох обійде, обпере...

74.
І я, хоч і каліка у законі
і людськім, і Господнім, так скажу,
бо ліву руку викрутили коні,
і я насилу нею ворушу,
але годити синові і доні
я матері завжди допоможу,
а Дід-Кіт, чувши ваші крики й шуми,
попроситься до вас у перші куми" ...

75.
І стало хлопцеві занадто це:
він раптом, дико, обома руками
сховав обмінене своє лице,
і ввесь зайшовся хлипами-сльозами:
"Та врятував же я ... бодай правцем ...
Вона ж топилася під лотоками" ...
І тріпотів від вибухів плачу
і кривди, і ганьби, і розпачу.
76.
І батько задрижав... і встав з-за скрині,
і швидко сина пригорнув собі:
"Прости не сивині в моїй чуприні,
а вибачай старій моїй журбі,
що не шукав спочинку в домовині,
ні скарбу найскарбішого з скарбів,
твоїм життям обрісши, мов травою
пень обгорілий літом над водою.

77.
Дня дощового народився ти

на землю пишну і тисячоріку,
а ввечорі гули очерети,
що ненька вже твоя глуха довіку.
А я з сіней дивився як брати
на місяці каралися без ліку,
і кров на землю не текла ніяк,
хоч вила й вічно — в ребрах по держак.

78.

І в матері для недруга і друга
мовчання стало в одповідь сумне,
і пальцями показувала вуха,
і "Бог", шептала, "покарав мене",
і відвернувшися ішла напруга
до праці чи до сина, що не сне;
або ховалася у тінь за стіни,
або виходила в порожні сіни.

79.

А, відозволившися від робіт,
вона вклякала тихо до ікони,
і зазирала в потойбічний світ,
і діяла молитви і поклони;
а я в скарбу топтав холодний слід
то до волів, то наново до коней.
А пашу зводячи з мажари в схил
тремтів, щоб кров не бризнула із вил.

80.

А то колись ти забарився в школі,
чекаючи весінніх нагород,
а мати ждала, ждала і в тополі
дивилася аж на Бровків город.
Якраз і сонце спочивало в полі
і в сльози їй світило із висот,

але мені здавалося, неначе
вона у самотині кров'ю плаче.

81. І ліг не дома, а на сіннику,
у тій воловні, що згоріла, спати,
аж чую я про Вавилон-ріку
хор великодній з церкви став співати,
і віл волові в темнім деннику
сказав, шепочучи, мов наша мати:
"По-людськи не промовимо цей рік,
бо слухає на сіні чоловік".

82.
І ревище зняли воли і вівці,
і заіржали коні в конюшнях,
а їм відповіли і в Сигнаївці,
і в Ташлиці і скрізь по хуторах,
неначе море закляті червінці
заворушило скрізь на берегах.
Нарешті в церкві і по селах стихло
віднесене у безвість ночі вихром.

83.
І я відчув розпечену зорю
посеред горла у горілій слині,
і те, що з серця вже не відпорю
своєї кревности смутній скотині,
і що ніколи не заговорю
по-рідному я з нею на спочині,
але чого? не скаже і вві сні
ніхто-ніхто тут на землі мені" ...
Син
84.
Я, тату, теж таке щось почуваю,
коли іду Рудою через ґлід,

але оглянутися сил не маю
очима ясно на великий світ.
І знаю, що нічого серед гаю
ні серед дальних польових робіт
такого, що заріже, не побачу,
але тремчу, аж мало не заплачу.

85.

І знаю, що якби без копачів
я наскрізь прокопав Руду нагріту
і зрізав гай, і верби уночі,
і поколоти їх устиг до світу,
то не знайшов би схованих ключів
ні від гори, ні від її ґраніту,
бо темна таємниця світова
ключів від себе, мабуть, не хова.

86.

І все ж я матері про це ні слова
не промовляю, бо вони глухі,
але їм радісно рубаю дрова
і верби дуже мокрі і сухі...
І осоку жну в болотах коровам,
і в діжці буряки січу тугі,
і вранці гичку вергаю з городу,
а потім з відрами біжу по воду.

87.

Але чи хто щасливий був такий,
як я в хлівці старім, на трухлій дошці,
коли в їх сльози у волосинки
котилися на скронь по теплій зморшці,
"Та не натоптуй повно в ряднинки",
коли казали, "бо потрудиш кості,

бо ще, гляди, підвередишся ти,
не набирай багато ваготи" ...

Батько

88.

А я кажу, дитино, може й вистиг
твій розум знати, хто живе в Руді,
якщо вже почуваєш в думах чистих
безпомилково щось там при ході,
але тобі про це не буду гризти
тривожні почування молоді.
Та ось дивися: я старий і сивий,
а говорю, що справді ти щасливий...

89.

І потребую я тепер скарбів
тебе і в університеті вчити,
бо люди вийдуть не з багатіїв,
а з нашої козацької вже свити...
За Гострою Загатою є рів
розсунутий дощами та розмитий:
там, кажуть, гайдамака, Книш, на дні
червінці закопав у казані.

90.

І взавтра вранці відведи корову
до Пугача Андрія у загін,
і Дідові-Котові стань на мову,
аби свої штилі залізні він
напоготовив та й ішов до рову,
коли ударить Одіянський дзвін:
його з святою бростю будем ждати
у полі біля Гострої Загати.

91.

А зараз, сину, ти надвір піди
і поторкай у лікоть неньку тиху:
нехай сніданок подає сюди
і ту горілку, що сховали в кригу" ...
І хлопець вийшов з радої ходи,
ну, а господар знов грубезну книгу
потяг до себе і за скриню сів
і затулив сторінку про ослів.

ПРОЯСЕНЬ:

І їздять жевжики
а хазяйни волами.

завжденно кіньми,

ДИЯВОЛ

92.

Сидів за хатою на спризьбі Дід-Кіт
і вузлик тяг зубами з постола,
а долі на мішку, йому у підкіт
лежала шевська шмульгана смола,
і колодач придатний і на підкіп
на Україні сонного села,
і наконечники, і щипці куці,
що в панській кузні ждали революцій.

93.

"Добридень", привітався Чиччин син:
"Чи Вустя аґрономова не вмерла?"
І кропива з сердечних глибочин
йому обличчя зашаріле втерла.
А він же мав тому із п'ять хвилин

статечні батькові слова у нервах
і, отже, висловився про той вплив,
що в серце позавчора засвітив.

Дід-Кіт
94.
"А з нею, кажеш ти, напарубочив
і дурості, і горю на гаразд ...
Я бачив із-за сніжаних обочин,
як дівчина пручалася на ряст".
Ніде ще так добро і лютий злочин
не сходилися у такий контраст,
як слово неуважне в односельця
із правдою Свиридового серця.

Свирид
95.
"Та я ж її з води на греблі спас,
і ніс через пеньки по всяких звальках" ...
І тишею дихнув байдужий час,
і хлопець зблід, неначе з воску лялька.
Дід-Кіт
"Ото диявольський дороговказ
її заводить швендяти по бальках:
бо там, де круча, там, де глибочінь
вона блукає навіть і вночі,
96.
А з Вустею стається щось непевне,
скажу тобі, Свириде, не в ганьбу:
Коли суботи вербної проз мене
дівчата квапилися по вербу,
я вирядив за просо вже зелене
очима сонце під нічну габу,
й несу старечу в калатушці втому
помалу до 'ґрономового дому...

97.
Аж чую раптом над собою гук:
"Погляньте, діду, я вже над гріхами!"
Я з переляку із-під сосни гульк:
стоїть вона на виводі ногами
і віник мій з тонесесеньких рук
пне до зірок, не вкритих порохами,
й вигукує: "Я відьма й до відьом
лечу на Лису Гору помелом!"
98.
І подерев'янів я ввесь від жаху
і в жилах закували ковалі...
І вже не знаю, як вона із даху
зі мною стала поруч на землі,
лише кажу, що на таку розвагу
не важаться і хлопці взагалі...
І Бога не шукай в душі козачки,
бо там нечисті б'ються навкулачки".
Свирид
99.
А в школі кажуть нам: "Чортів нема"...
та: "Вірте мікроскоповому скельцю" ...
Дід-Кіт
"А я кажу, що школа ваша — тьма
ніде ще не одуреному серцю...
Бо скрізь лютує лютий сатана,
шукаючи добра собі для герцю:
серед пустот і за окропом рік,
де землю в камінь денний час запік,
100.
і там, де разом вішальник з харцизом
у гріб незапечатаний поліг,
і там, де в ямах з попелом та хмизом
від хльорок діти догризає гріх...
І скрізь за селами горою й низом,

де від коліс та від тваринних ніг
лежать і без хрестів, і без дернини
гроби на кладовищі серед глини...
101.
Але, коли вночі гуркоче грім,
то хтось виходить на свої менини
тягти сучок на цвинтарі старім
із вішальникової домовини,
і з паскою на рушниці однім
його сім років святить без родини. . .
А потім, вибивши в сучку тім дно,
всю невір бачить, ніби у вікно.
102.
І батько мій, Юхим біловолосий,
з таким сучком носилися завжди.
І раз в неділю, ще не спали й роси,
пішли набрати в березі води...
Аж їм назустріч через довгі лози
плигає велетенський пес рудий...
Вони мерщій сучок до ока рогом —
і впізнають польовика старого.
103.
І руки кинули на знак хреста,
старому характерництву нівроку,
тай вирвали у пса шматок хвоста
умочений у копанку глибоку...
І зашуміла осокою мста
аж під човни до Симона в затоку,
а польовик пропав на всі кінці,
лишивши збитки в батьковій руці.

104.
І дома бісів хвіст у полотнину
закутали мій батько уночі
та й почепили на стару дротину

сушитися на дідівській печі,
аби ним з люльки сажу та печину
в кутку витрушувати в рогачі
і мати кожний час святу нагоду
з приємністю гадати про пригоду.

105.
Та гицлів кіт, ласун до карасів,
там скоромину і сприйняв до нюху...
І геть до волосинки хвіст із'їв
підземного, невидимого духу . . .
І сам пропав у Костя в дерезі,
немов страшну заносячи недугу...
І стали сподіватися з Руди
собі ми в двір великої біди.

106.
І в Рохмистрівку батько по сопілку
поїхали для мене на базар,
а свій сучок забули на причілку,
і разом з ним і чорну силу чар.
І на торговиці пили горілку,
аж поки місяць не зійшов з-за хмар.
А потім запрягли бичечків пару
і рушили помалу із базару.
107.
Та й проїздять вони проз купу віт
біля Курносенка на сінокосі,
аж там на їй сидить наш сірий кіт
з пташиною пір'їною на носі...
А місяць з неба світиться в похід
у кожній лютій снізці і в занозі.
І батько кажуть з воза до кота:
"Додому, кицю, вже пора свята".

108.
І він мерщій з гілляк тих плиг до батька!
Так не плигають навіть і хорти,
бо геть биків прошибла лихорадка,
і стали мукати вони й хропти.
І душу батькові хоч із достатка
колись навіяли очерети,
та тут з улесливого голосочку
у їх злетіло: "Кицю мій, коточку!"

109.
А кіт мій шерсть роздувши, наче дерть,
та з-людська й проказав: "Еге, коточку!"
Бики ревнули, бо почули смерть
і закривавлену її сорочку...
Злетіли батько з воза шкереберть
і мабуть простяглися не в пісочку...
А віз летів на Матусівський шлях,
немов скажений по нічних полях.

110.
А батько бігли навпрошки межею
до місяцем залитого села,
радіючи і серцем і душею,
що вже не буде воза ні вола,
зате ходитимуть вони з ріднею
стежками теплими добра і зла
і бачитимуть небо, сонце й зорі
і золоті хрущі на осокорі.
111. Коли женеться їм напереріз
волами білими уже від піни.
без колеса в задку проклятий віз,
канави обертаючи в руїни,
а в передку на задніх лапах біс
без жадної пташиної пір'їни,

такий і велетенський може, як
тепер Мусій Антонович Третяк.

112.
А вслід страшна й велика тінь іскриться,
така велика і густа така,
немов напівзруйнована дзвініця,
де дзвони сплять на схилених гаках,
і в міді сон їм споконвічний сниться
про птаха, з лука вбитого крука,
що у Пилата крякав на карнизі,
коли спав воїн на Христовій ризі...

113.
І, порівнявшися із батьком, він:
"Еге, коточку!" на ввесь степ гуконув...
Аж завищали батько навздогін
несвіцькому видовищу такому,
тоді, коли воли з усіх колін
у далечінь летіли невникому,
а в передку під місяцем звір-кіт
стояв і скалив зуби на ввесь світ.

114.
І батько, душу здавши Божій Неньці,
чвалали в ґлід на цвинтарі густий,
де спочивають вічним сном младенці
і піднімають з-під землі хрести.
І затихав холодний жах на серці
у їх від місяця і самоти,
де западаються гроби і квіти,
і разом з ними в листі червосвіти.
115.
Коли це враз над ними знов захріп:
"Еге, коточку!" невблаганний голос ...

І батько повалилися на гріб,
неначе скошений косою колос,
а з-за хреста звір вискочив в окіп
туди, де поле громом розкололось,
і про воли і віз таємний звіт
заніс під землю дивовижний кіт.
Свирид
116.
Нехай же доля буде їй гробацька,
по неї не піду, коли таке...
Дід-Кіт
Я, сину, слів твоїх не вчув зненацька:
у мене вухо стало шкарубке.
Свирид
Та то ... Казали батько гайдамацька
є в полі кладь... а коплище гребке...
Щоб ви прийшли з штилями до Загати,
як стануть на Діяння в дзвін скликати.
Дід-Кіт
117.
"Га-ра-зд... А щоб не налякала ніч,
коли попід церквами вгнеться обрій,
я дам тобі одну дивезну річ,
угодну Богові й людині добрій" . ..
Пішов... Тай виніс і огарки свіч,
і з борони зубок важкий у торбі
помазаний оливою на те,
аби іржа не сіла на святе.
118.
І дід казав: "Великих тридцять років
сучок настромлений був на зубок,
у скрині зберігаючись глибокій
під купою кожухів та свиток...
Від нашептів та від відьомських вроків
міцніший був від кутих колодок.

Бери ж його в святому добрім ладі,
та йди шукати безборонно кладі.

119.

Із речі кожної злетить пилком
облуда, що дало смердюче пекло,
коли її поцілиш ти зубком
чи близько коло себе, чи далеко:
похилий дід з осиковим кілком
посиплеться червінцями над глеком,
ну, а кривий замурзаний коваль
гребне у степ чортякою, на жаль..

120.

Та тут з огарками і постолами
Свирид нечемно залишив Кота
й побіг через садки стежками
туди, де хвиля греблю хилита.
А дід, побачивши таке, руками
почав і очі терти і вуста.
І, взявши всі потуги причандалу
у хату почимчикував помалу.

ПРОЯСЕНЬ:

Якщо він не розбере Отченашу,
то казки йому розповідай.

ПЕКЛО

121.

За Гострою Загатою вночі,
в канаві ще з торішньою травою,
штилями шили ґрунт два шукачі
захоплені турботою важкою.

Але ніде залізні обручі
не цокали, зачувши довгу зброю,
лише по небі у далекий лет
летіли зорі з мітлами комет.

122.
Нарешті в штиль Свирид рукою дзенькнув,
і проказав: "Є щастя, а хоч гріх" ...
До нього став і Дід-Кіт помаленьку,
й на штиль тривожними грудьми наліг
і, під землею мов свою стареньку
побачивши, здавив блаженний сміх.
А далі й проказав: "Христові Свята,
та тут же гайдамацька кладь заклята!"

123.
І навхрест на закляту кладь штилі
поклав під зоряною висотою,
і швидко обсипати по землі
її він бростю розпочав святою,
мовляючи: "Пекельні сили злі,
розсиптеся на пил самі собою,
нехай від ваших світових облуд
народня праця стане вільна тут!"
124.
А на могилі в зоряній заграві
Степан лежав під цей таємний гук
й на все, що діялося у канаві,
дивився з двох під бородою рук;
але у відповідь копацькій справі
не ворушився в нього жадний рух,
і шапка удавала волохата,
що сам це гайдамака, Книш, на чатах.

125.
Нарешті на могилу вийшов дід
і мовчки ліг на північ, до Росєї,
Степан же, не питаючись, на схід
лежав у чорній, наче ніч, киреї;
прийшов за дідом і Свирид услід,
і, думки теж не кажучи своєї,
при боці в батька ліг... і сумно всі
немов чекали інших голосів.

126.
А в Буді, в Рохмистрівці, в Санджарівці
та ще в Макіївці і в Ташлику,
і в тихій Шполі, і на Сигнаївці,
і за Цвітковою у В'язівку,
і на скелястім Тясмині, в Тернівці,
мов на осиковім старім пеньку,
у тиші вогкій, весняній, урочій
світилося з церков посеред ночі.

127.
Бо кожная душа в таку добу
не спить від подиху якоїсь волі,
забувши цілорічну боротьбу
за хліб та сіль, і може й усміх долі,
і душу гарячішу за клятьбу
держить у церкві, у лямпаднім колі,
аби жаркіше сяли ставники,
як дочитають до хреста дяки...
128.
І пекло щоб з'явилося на очі
у церкві людям на єдину мить,
де круглі обрії, неначе ночі,
димами заклубочують блакить
ї зупиняють голоси і корчі,

і лускотіння тіла, що горить;
де сплять висоти, мов забуті ґрани,
і бачать в сні холодні океани.

129.
А до висот, на сто сот миль чи ні,
із центру радіюсом на всі боки
круті стежки блищать по бочині,
напоєні мовчанням замороки;
по них сповзають хмари сірчані,
із-під яких пливуть смердючі стоки
і аж внизу чадний ховають рух
в розвернуту, бездонную діру.

130.
Геть вся поверхня вічної в'язниці
червона, ніби губи грішних чар,
і ряд за рядом крутяться кабиці
по ній розгонистим ґвинтом до хмар.
Всі казани в землі. Над ними з криці
триноги вкопано в масткий нагар,
з яких в ланцях за кожну ногу голу
звисають люди головами в смолу.

131. А з-під землі лихий вогонь кінці
свої жене по казанах боками
й при кожнім гріє на важкім стільці
сліпого вартового, ніби камінь,
який придавлює гроби мерців
єгипетських під нільськими пісками.
І мученики висять без пригод,
занурені в казан лише по рот.
132.
І всім їм незчисленним, міліонним
з триногами для задубілих ніг

та ще й з простором мовчазним, червоним,
і хмарами червоними, мов гріх,
де не почути грому, ні ворони,
що може сісти сірому на ріг —
ніщо, крім дзюркоту смердючих стоків,
не будить тиші в пеклі цім безокім. . .

133.

Та ще аж там ... на щонайглибшім дні,
від прірви сточної не більш як гони,
куди найгрубші брили кам'яні
дав мармур світовий на діл червоний,
і де крицева куля сатані
лежить замість всесвітньої корони,
така і на великість і на стан,
як Самгородський копаний майдан,

134.

від котрої розпечено й підлогу
так, що аж іскор сиплються мірки,
в якій Люципер ссе свою тривогу
і волі жде бездоннії віки,
то там... то там клепають на всю змогу
могутньої надлюдської руки
над вухами його без відпочину
старі чорти і без життя й загину,

135.

щоб розвалити муку коронну,
що виросла із заздрости та звади,
і випустити ще раз сатану
на світ до всемогутньої облади...
І щойно щілину хоч би одну
позначать молотів тяжкі упади, —
Як скрізь у передсвітню ранню-рань

аж від Карпатів по ріку Кубань,
136.
із сховищ вибігає кладь заклята
в облудах людських і таких істот,
і проти світлого блукає свята
там, де пустиння поросло в город,
аж доки до "Христа" при царських вратах
дяки не дочитають з книг та нот,
а дід священик на амвонних східцях
не скаже в гук: "Замки, замки залліться"!

137.
І криця в пеклі знов на сатані
збігається у гуркоті судомнім,
і з молотами демони на дні
здригаються, упавши, непритомні,
і б'ють лютіше жалами вогні
по всій червоній велетенській домні. . .
І в неї знов з самісінького дна
реве безумно в кулі сатана.

138.
А кладь заклята, вчувши цюю драму,
блукання темне кидає своє
й біжить назад ще у таємну яму,
де пліснява іржу й сучки жує,
але, на брость святу з нестяму
наткнувшись, грішми чистими стає,
і блискає в густій траві з росою,
аж доки хтось не доторкне ногою.

139.
І враз від хутора почувся крок
з-під людської тоненької облуди. . .
І хлопець стиснув з борони зубок,

аж помокріли в нього й пахви, й груди,
і ґудзики злетіли з петельок
без кашлю і раптової простуди;
але і воїн так не йде у бій,
як вирушив школяр на зустріч їй.
140.
А старші навздогін йому без слова
дивилися, немов своїм літам,
бо доля щасна, доля юнакова
не засміється радісно дідам.
І ось облуда ждана та казкова
стоїть чогось, хитаючися там,
і хлопець кидає перед собою
в обличчя їй важку іржаву зброю.

141.
І вслід галаснуло: "Рят-уй-те, ґвалт!" ...
Неначе вже знайомий голос Вустин...
І від тополь і білосніжних хат
розлігся відгомін широковустий . . .
І ще видніші стали у. сто крат
хати і тіні, і досвітні згусти.
І впала в вилазку аж унизу
заклята кладь до Костя в дерезу.

142.
З ліхтариками, прибраний і вмитий
на вутреню пасхальну йшов народ,
але, почувши крик несамовитий,
бігом до Костя рушив у город,
а степ, Чумацьким Шляхом оповитий,
з могилами похованих дрімот,
держав за кожную Свирида ногу,
що важко споглядав нічну тривогу.

143.

"Ходім додому швидше відсіля",
почулося із-за плечей, "мій сину,
бо чули наші дідівські поля,
як ми злякали людськую дитину" ...
"Але чого це батько без штиля?"
Свирид не ту, що треба думку кинув,
і разом відійшли туди вночі,
де з хутора кувавкали сичі.

144.

Чи знаєте ви тиху й великодню
та ще й безхмарну українську ніч,
що ронить зорі через Рось холодну
церквам в огради, повні людських віч,
щоб з ними з кошиків на всенародню
світити радість років і сторіч
та ще з тих риз, що носять ієреї,
іскрити та ясніти теж на неї?

145.

Ту ніч, що глянувши в церкви з-за гір,
від щастя нашорошившись і ляку,
схиляється у степовий простір
аж до кленового в степу байраку:
чи вже знесли вітри з озер та нір
і кригу ріками, і сніг, і мряку,
і чи з бруньок порозгортався лист,
аби зустріти солов'їний свист?

146.

Ох, ночі ви не знаєте тієї,
що з зорями над ріками іде
і розкидає їх, немов лілеї,
скрізь на поля, ліси і на людей,
але й сама на схід до однієї

схиляється у полум'я бліде,
щоб димом жовтим знятися над долом
і догоріти в Бога під престолом...

147.

Бо соловей не проспівав з дерев,
а десь у націй з кам'яного споду
зірвався дикий і останній рев
на вольну волю з нашого народу...
Ніколи так не рів із клітки лев,
згадавши пальму, Африку й свободу,
хіба що десь у пеклі аж із дна
реве так само з кулі Сатана!

ПРОЯСЕНЬ

Коли твій приятель говорить дуже вже багато, то він напевно хоче в душі сховати те порожнє місце, де колись совість була, або бажає заглушити стурбоване сумління. Врятуй його від слів, бо він страждає.

БОГ

148.

На вкритій скатеркою давній скрині,
закованій з ріжків у грубу мідь,
й на сонцем запахущій полотнині
свячене чарівну творило хіть:
з озюмами засмаглими в шкурині,
напоготовлені заздалегідь,
скибки смашної паски в білій мисці
аж розсипалися в кришки злотисті.

149.

А в другій, кращій за блакить ріки,

з зубцями жовтими у вінцях білих
і крашанки, і всякі писанки
і рисами, і фарбами рябіли;
і різане плічко, і вишкварки
із миски межигорської пахтіли,
де чорний перець, розімлівши, зм'як
і в ніздрях дратував найтонший смак.

150.

Розговівлялися в смутній родині
тривогою засмучені серця:
сидів старий з одного краю скрині,
а господиня з другого кінця,
а на середній соняшній частині
не тінь гнучка й тоненька з деревця,
а син хилився квітом жовтосоким
туди в вікно, де журавель високий.

151.

Заправлені і зіллям з луговин,
і березовкою... Та що й казати?
З горілкою і тиква, і графин
стояв перед господарем мизатий,
були чарки і келішок один,
зготовлені сповновища зазнати,
колючішого і над колосок,
що хилить остюки в жнива в пісок.

152.

Та сонце з-за горба, і з-за криниці
відбитком сяло у вікно з ставка,
і, ніби із багряної живиці,
просвічувало вуха в юнака,
і враження робило у світлиці
що кукла за столом без язика —

і паску, і чарки, графин і келех,
і все тримало в блисках невеселих.

153.
Бо говорив господар слово так,
неначе тількищо поклав у банок
замість червінця погнутий п'ятак,
і закладає гірко на останок:
воли і вівці, хату і вітряк,
і Вустин крик, і ввесь пасхальний ранок
з таким чуттям, що на життьовий кін
без слави доброї поляже й він.

154.
А великодні аж співали дзвони
про перемогу серцю дорогу —
про те, що в пеклі сатана червоний
закований у власную жагу,
і геть могили, степові амвони,
позводилися у блакить тугу,
а з них, неначе ієреї дикі,
кричали дзвонам щось орли великі...

155.
І все пливло в єдиний ранній гук
понад ярами, по небесній смузі,
але не заглушало в слові мук
споріднених вночі рожденній тузі:
Батько
,,Коли коса сприсала з дужих рук
на скошенім від жита й гречки прузі,
а ввесь покіс в'язався у снопи
і клався в господарський лад копи, —
156.
косар над ними клявся у просторі

найменший сніп віддати у казну,
але зимою витягав з коморі
всю працю ту, що вистраждав без сну. .
І для писання російських історій
він бодню відчиняв колись масну
і, коло дач діставши у халяву,
із дому йшов на муку та неславу.

157.

А кров стираючи з колодача
злочинно-комісарську у байраці,
співав ту пісню, що із-під бича
татарського 'співали наші бранці:
"Немає в світі правди" ... Бо свіча,
аби її знайти, погасла в націй,
і скрізь неправда правдувати вже
і хитрощами стала і ножем.

158.

А дізнаючи мук в Чеці під катом,
на цементі, у дикій самоті,
він звав того харциза рідним братом,
що погибав з Ісу сом на хресті,
і чув слова: "Сьогодні будеш рядом
зі мною в ангельськім, святім гурті!"
І гріб здавався лебединим пухом,
і умирав косар з пресвітлим духом.

159.

І хай не Бог Ісус, але шахрай,
що обманив людей на заздрість Кремлю,
і люди, мріючи про вічний рай,
ідуть лише перетлівати в землю,
та інші ті, що їм кладуть "прощай"
на домовину всім нову і древлю

і далі віритимуть знов і знов
у нецесвітню правду та любов.

160.
Бо той "шахрай", що дався умирати
на людських неоплаканих кістках,
аби лише людині мрію дати,
що здоланий загине смертний жах —
могутніший над сурми і гармати
і вчора, і сьогодні, і в віках. ..
І через те кажу я: "Милий сину,
Христос воскрес від нині й до загину!"

161.
"Воістину" . . . Озвався тихий син,
і обнялися тричі аж, посполу. . .
Звелася й мати, ніби на загин,
або неначе тінь якась із долу,
і Чичку, чоловіка, раз один
поцілувала безгомінно в полу
та й сіла знов, тримаючи в віччю
страшний, невиплаканий блиск плачу.
Батько
162.
Ось бачиш, сину, втратила і розум
від горя наша мати й глухоти
і пристромила потайним занозом
свої і спочивання, і труди.. .
І кожний день з невільницьким нервозом
вона працює, ніби для біди,
і християнування, бач, зі мною нині
у неї вийшло гірше, ніж в рабині
163.
І правди Господевої якби
із Галилеї нам не заясніло,

що застує собою і гроби,
і ту черву, що точить мертве тіло,
то мати б скам'яніла від журби,
неначе африканський сфінкс над Нілом,
в якого, кажуть, світиться в очах
завжди розпука і таємний жах.

164.
Заможні люди в книгах і в металі
глядять Голгофську старовину,
аби так само, як діди, і далі
свої серця складати у труну,
але чекісти в бідних, мов коралі, —
і Бога відняли і сатану,
і стала й смерть у нас така плюгава,
як і життя і вся його неслава.

165.
І через те кажу я знов і знов:
"Христос воскрес водою і землею,
і щоб ніколи неповинна кров
нігде не впала й краплею своєю" ...
І батько неньці з покуття зійшов
ушанувати давній звичай з нею,
але вона, йому немов на зась,
ниць до ікони раптом простяглась:

Мати
166.
"Від всього серця і страждання, Боже,
я дякую тобі, що в мене син
уже робити й сам на себе зможе
і не похилиться нігде під тин. . .
І батько ще такий, що допоможе
і працю мати й радісний спочин

і в ці часи, коли в нічних загравах
В річки біжить кривава наша слава ...
167.
І я благаю, а не переляк,
прийми мене у тихе царство блага,
бо на твоїй землі мене аж так
побила і недуга, і зневага,
що вже не знаю: що я, чи будяк,
а чи дурна вівця в дурних ватагах,
як справді не належу до тих душ,
що першим словом обминає муж" . ..

168.
І враз у неї подих вільний сперся,
так само, як людину б'є правець,
і тільки гук у чоловічих персах
повстав од вражених раптово серць;
та ще в годиннику ішли колеса
і цокав попід ними їх взірець
туди, де голосив цвіркун з-за скрині,
полохаючи тишу у хатині.

169.
І положили господиню вдвох
на піл, в постелю днем святим урочу:
,,Нехай між вами тут побуде Бог,
а я мерщій до фельшара доскочу,
і вже аж потім, після всіх тривог,
розговівлятися з тобою кончу" . . .
І шапку взяв і в рогачах патик,
і тихо з хати сивий Чичка зник.

170.
Утомлений турботами нічними,
Свирид куняв у матері в ногах,

а лутки, і вікно, і ставні з ними,
й засвічена лямпадка у богах,
і скатерка з наїдками смашними,
і соняшне проміння у чарках
хиталися від подиху, неначе
в душі недужій видиво гаряче,
171.
яке тремтливо-ніжно бачив він,
що не дзвініця у селі, а колос
стоїть в ограді посеред руїн
ще вищий як стара без ґанку волость;
і висить в остюках на кільці дзвін,
а з нього сумно тужить Вустин голос,
але з хатів ніхто, ніхто не йде,
аби почути те, що дзвін гуде.

172.
Лиш гомонить у відповідь музика,
здається, скрипка з хмар через поля,
про те, що Вустя виросте велика,
і вродиться у неї немовля,
то буде і глуха, і без'язика,
неначе восени важке гілля,
що під дощі кінці свої схиляє
і плаче-тужить над нещасним краєм.

173.
І з матір'ю Свиридовою вдвох
обнімуться на Паску вже навіки,
бо їх ніколи не забуде Бог,
коли забудуть серцем чоловіки...
І сльози бігтимуть, немов горох,
і в Усті, і в старенької каліки.
І жаль було йому жінок і в сні,
аж краплі бігли із очей ясні,

174.
такі, як чисті ріки в білих селах
чи в рогозі джерела при Руді,
що ними листя осінь невесела
жене у мертве царство по воді,
аби весною верби знов і зела
струмкам шептали, сповнені надій,
що все життя у нескінченнім русі
таке ясне, як і в юнацькій тузі.
ПРОЯСЕНЬ:
Коли маленька дівчинка, вранці вставши, в розмові з своєю чутливою матір'ю почне заперечувати, нехай мати зупинить свою мову і поможе дитині говорити досхочу, бо дитина хвора і слова їй стануть цілющим ліком.

КОХАННЯ

175.
Свирид щоранку скрізь будив горби
луною кроків з нерозкритим томом,
то знов на греблі він, біля верби,
сидів і в став дивився нерухомо,
аж доки батько не гукнуть, аби
прощався в лотоках з ревучим громом
та йшов обідати. І швидко так
а^к обмінився бідний неборак.
176.
Але, коли йому в десятилітку
було на понеділок треба йти,
він полетів на греблю в дику квітку
привичної своєї самоти;
аж там і дід, перед опустом сітку
закинувши, зорив в очерети,
а вглядівши Свирида серед смути,
покликав сісти й новину почути.

Дід-Кіт
177.
"Уже в лікарні Вустя за селом,
при ній і мати, доглядати, видко.
Від нас поїде теж і аґроном
служити в Рохмистрівку, кажуть, швидко,
бо доля ним крутнула загалом
так само як твоїм свинило зшитком" ...
І зблід Свирид і похилився вниз
і міцно руку до чола притис.
Дід-Кіт
178.
"І на Великдень сповістила вранці,
аби везти їх дівчина крива.
Лежала Вустя на низькій лежанці
якась чудна і ніби аж нова,
і вкутана у білі обвиванці
була її прегарна голова,
і ковдра тонкошерста та зелена
її вкривала щільно по рамена.
179.
І в ліжку побивалася вона:
зривала ковдру і про щось кричала,
і попід сосною пливла стіна,
неначе шляхом курява піщана,
що Києвопечерська давнина
колись назустріч віяла прочанам.
И нарешті дивовижний супокій
у неї вияснився з довгих вій.
180.
На килимі з краями в жовтих стрічках
тужила тихо мати за столом,
а Вустя говорила: "Чорна свічка
мені пече страшенно у чоло...
ще гірше як на пасіці із вічка

у мозок цілиться кінцем жало...
Линіть на неї свіжою водою,
нехай не світиться передо мною" ...
Мати
181.
"Моя дитино, це турецький мак
розквітлий за ніч, Богом запевняю ...
Але, коли тебе турбує так,
то я його мерщій під стіл сховаю" ...
Вустя
"Мене морозить, мила ненько, пак,
і квітку через те з чужого краю,
теплішу ще як сонце по дощі,
тихенько притуліть мені до щік" . . .
Мати
182.
"Моя дитино, мак тебе нагріти
не зможе, бо холодний він і сам
так само, як і великодні квіти,
що кидає весна своїм лісам,
де скрізь лежить трухлиння й червосвіти,
і на гадюках світиться роса,
де комашня біжить у кожну нору
і тягне тріски через пні та кору" ...
Вустя
183.
"Ге, мамо, в Бога у густім бору,
що з його й зорі йдуть у ніч старезну,
і сонце виходжає тихо в рух
на Чигиринську путь середохресну...
Ге, мамо, в Господа, коли умру,
напевно вже ніколи я не змерзну,
бо там не тільки вдень, а і вночі
тепліше ще, як на якій печі?"
Мати

184.
"Ох, бідна і нерадісна дитино,
тебе в лікарню відвезе ось дід
і, підчунявши, у мою хустину
запнешся знов, готуючи обід, —
і гонор свій без краю, та почину
пошлю пишатися на людський рід,
що маю я собі за помічницю
з руками золотими чарівницю" ...
Вустя
185.
"Ні, рідна мамо, я умру уже
і Господа прохатиму в просторах,
аби мені простив за те лише,
що до Свирида я була сувора,
і що, заквітчавшися шпоришем,
дивилася в криницю позавчора...
Бо жаль мені : чого я з ним тоді
не захлинулася у тій воді?
186.
Але коли б Господь над нами чати
держав у дуже дальній далині,
неначе із кожнісінької хати
в селі його ікона на стіні,
і міг би так мене не помічати
на небі у селянському убранні
та ще й у шпориші і без вуздиків
на лютім вітрі, і без черевиків, —

187.
тоді б я перед ним упала ниць,
і плакати й тужити в довгу осінь,
аж доки оком перелетних птиць
не вглядів би у мене ноги босі. . .
Але чого в яру, на дні криниць

вода не мерзне навіть на морозі ? ...
І чи Господь мене простить за все,
чи снігом глибочезним занесе?...

188.
Ні, ні... мовчіть, бо буде дуже журно.
А щоб Свирид не думав у яру,
що так собі, легесенько і дурно
від випадкового харциза мру,
то я йому листом про все культурно
із серця слів багато наберу...
Подайте ж, мамо, швидше без вагання
геть все, що треба до листописання:

189.
паперу аркуш і старий Кобзар,
і з прискринку мого коверту в квітках,
і з мухою маленький каламар,
що ще тоді його заткнули тітка,
коли ліпили чарівний ліхтар
у птицях, зайчиках і в сухозлітках,
аби в Страшний Четвер було вночі
найкраще полум'я святе свічі...
190.
А ви, мій діду, станьте над опустом,
та шпоришу мені нарвіте там" ...
А я й кажу: "Його і в нас є густо
під парканом аж до торішніх ям,
і свічку ставте перед Злотовустом,
бо відти принесу з ряднину вам" ...
А Вустя й каже, що їй треба з мосту
отого зілля тільки пучку просту.

191.
"Нехай мсе буде у господі цій

і воля Божа і моєї крихти,
ще поки ви на мене і курці
не тюкаєте з берегів старих тих:
бо хто ж то все таки наприкінці
звалив її, аби на смерть постригти?"
тужила аґрономша у рукав,
і я пішов і шпоришу ввірвав.

192.

Вона ж лише і дві, і дві стеблині
взяла з принесеного шпоришу,
і першу половину в лист на скрині,
а другу вкинула в якусь діжу.
І з зіллям лист на правій литці й нині
в немазаній халяві ще ношу,
аби тобі віддати прочитати
смутні слова недужого дівчати.

193.

І вже не знати, як з халяви лист
потрапив раптом в руки небораки,
бо знявся вихор і простягся свист
від греблі аж до Тугая в байраки.
Свирид схопився, і хоч і пурист,
але покинув діда без подяки.
І за хвилину, може точ-не-вточ
аж за ставком читати сів під корч.
Лист
194.
"Пишу і слів, і крови я замісом,
бо вже до віку не побачу вас...
Діянські зорі висіли над лісом,
коли минала Костів перелаз ...
Аж бачу, світиться в руці залізо,
і руку він підняв на мене враз...

І я тепер лежу, радію й плачу,
що може Господа в раю побачу...

195.
І в його попрохаю щастя вам
за те, що витягли мене із ставу,
а душу, то нехай мою чортам
віддасть опришкувату і лукаву,
і я терпітиму довіку там
без стогону і муку, і неславу,
якщо ви шпоришу паристий лік
на пам'ятку подержите хоч рік".

196.
Про що кричали у вершині крижні
коли останній прочитав рядок,
і батькові слова згадав колишні,
де за порівняння було "пеньок",
коли і лист, і шпоришеві стрижні
в дупло він клав до жаб та ящірок,
й, поцілувавши тьму в дуплі ротату,
пропав у яр з риданням: "Тату, тату?"

197.
Поглибшав став, і від тополь і верб
вечірні береги темніші стали,
і місяць, золотий без ручки серп,
поволі плив на водяні квартали
аж очерет від здивування стерп,
піднявши китиці під обрій талий,
що рухався у яр з нічних дрімот,
не хилитаючи кущів ні вод.
198.
Про що кричали у вершині крижні
і мріючи заглиблювався став,

як дід на хуторі ще й біля вишні
полою тер і вочі і вуста,
і сяли місячні дві іскри пишні
на грудях в нього з мідного хреста?
Про що кричали крижні невеселі
під жовтим місяцем нічній пустелі?

199.

Чорніли криниці і журавель
на тихих зоряних журився мітлах,
і вже ніде із хуторських осель
не блискотіло в сонних вікнах світла,
але замріянням нічних гребель
лілея перша серед ставу квітла
та крик жіночий: "Сину", десь лунав
і "Гину" яр відповідав на став.

200.

І це було за смерть саму сумніше,
що гонить листя в жовтні по землі
в осіннє царство холодами свіже,
де бовваніють з криги кришталі,
аби на деревах, як і раніше
не тріпотало в вітряній полі,
і не дивилося уже ніколи
з високих стовбурів у щедре поле.

ПРОЯСЕНЬ

Наше минуле похоже на казкове лошатко, що ніколи не росте. Але чим старіші ми робимося, тим воно стає меншим, кращим і світосяйнішим. І, нарешті, стає похожим на картинку. І на цьому лошаткові напевно вже не схоче проїхатися навіть і циганча. Що ж тоді робити нам з істиною: без минулого немає прийдешнього?

ГОРЕ

201.
І їхали селяни на базар
тижневий матусівський у вівторок,
і проїздили Нещадимів яр
і квітками зарослий недоорок:
аж відти цуценя до поля й хмар
завило у порожній Божий морок...
І селянин спинив і коні й віз,
і відти вучня й цуценя приніс.

202.
І зараз же мерщій обох додому
помчав, аж грюки покотив лісам ...
і сина у лікарню, всім відому,
відвіз до Рохмистрівки Чичка сам,
а цуценя, залізши на солому
та згризши хліб черствіший, як коса,
разів до ранку вило може з сорок,
неначе при дорозі у вівторок.

203.
І, мабуть, місяців із півтора
наш парубок пролежав у лікарні,
палаючи з гарячки, мов кора
соснова у Білазірській ганчарні.
Але коли з цілющого одра
на килими став уставати гарні
і поглядати із вікна у сад
на півники і дикий виноград, —
204.
стійчик приніс без грюкоту та сварки
шкільну вимогу з купою газет,
аби він заплатив лише за марки

при оповістці в університет,
і повне право теж і до цигарки,
і на чоло насунути кашкет
такий, як у студентиків велося
з розвихреним для красоти волоссям.

205.

І стало жаль йому ворон, сорок
на журавлі, високім та скрипучім,
і верб з корінням чорним у ставок,
і зарудинської з кістками кручі,
і рясту, схиленого під пеньок. . .
і батька й матір у тяжкім наруччі
одруження... мов крику з-під коліс
забризканого кров'ю й крапом сліз.

206.

Але, коли поля і дальні гори
обходив з цуценям проз Насачів,
що приблудилося, коли він хворий
лежав над битим шляхом уночі, —
що, виросши, загибло псом суворим,
йому життя рятуючи й плачі, —
коли у поле він виходив перший,
у далечінь рожеву очі вперши, —

207.

то власне горе видавалось так
до щастя людського у грі веселій,
неначе в рух закручений вітряк
вітрами, що женуться із пустелі,
аж доки стовп не зломиться, грімак,
і з ним вирло на кованім уделі...
І вирішив Свирид зійти із мук
у Київ допевнятися наук.

208.
І в українську він прибув столицю
між хлопці та дівчата невгурні,
привізши в серці і осінню птицю
і звернені до вирію вже дні,
і падалішню з кіп та стай пшеницю, .
поключену у запашній стерні,
і на ровах полинь у павутинні,
і крики з-за могил вночі лисині...

209.
І схилені тини, і гарбузи,
позвішувані удиною в трави,
ще кольористіші за пояси
в людей під час недільної відправи,
і курені з соломи й рогози
із баштанів, де сторожі та ґави,
і вітру вогкого з-над лісу свист,
і вже на смерть зів'ялий жовтий лист.

201. І на чуттєвий кетяг ввесь цей з лану
лягли міські недобрі холоди
великою росою із туману,
що вітром пролітає з-над води,
і, похиливши гілку серцю в рану,
вони зривалися й самі туди:
і забуття ішло тому, що дома,
а з ним міська наука невникома:

211. і університет з важких споруд,
узятих у густу червону фарбу,
аби святий централістичний бруд
на подив навертав бездумну мавпу
розведеними поверхами з груд
від першого до п'ятого аж карбу,

на вісім спертих еллінських колумн,
прихований підкреслювати глум ...
212.
І кручені, вузенькі коридори
і стіни в них у метер завтовшки,
і помуровані, цеглові нори,
і вземлища, і кам'яні мішки,
де пахне цвіллю Талеса і Тори
через устав московський навпрошки...
і вікна в стінах, ніби домовини,
западені у камінь без людини...

213.
І авдиторії всі на зразок
колишнього страшного Колізею,
хоч тут і тінь була, а не пісок
з густою цвіллю сивою своєю,
і хоч колумни, ніби крик казок,
лунали голосно про Одіссею,
гучніше, як з гармати гармаші,
Свиридовій напруженій душі...

214.
Та тихо скрізь було у брилах муру,
коли з дубових і міцних катедр
слова гукав і про літературу
будліякий сивоволосий метр,
радіючи, що світ не має шнуру
всю правду змірити до чорних нетр,
що людській думці скрізь кордони креслять,
неначе крейдою на дошці тесля.

215.
Мовчали і тоді, коли вола
давив професор сумом безперечним,

що хоч кордони правда й одвела
у вічність радіюсом безконечним,
та ним, ще сумом, міриться стріла
і харалужний половецький меч ним,
бо наше серце має і тепер
розгінну клітку з двадцяти ребер.
216. І все це в світі, що він чув і бачив
сприймав не так, як треба для наук,
а так, як символ Божества незрячий,
що кинуло сонця в безодню з рук;
але свідомість не давав тлумачить
Свирид свою спочатку навіть в друк,
бо взнати з бульбашок ніхто не в силі
рибину ту, що дихає з-під хвилі.
217. І кожний факт йому кущем був жал
і в підсвідоме пік із порожнечі,
яке жило мов стоплений метал
і кухля ждало виливати речі,
й Свирида мали всі за ідеал,
та тільки не студентський, а овечий,
бо так науки брав та їх слова,
як і мандрівник в лісі дерева.

218.
Свирид цим не цікавився, і в місті
учився справді серцем, навздогад
і, проминаючи на розі "Вісті",
додому біг проз ботанічний сад.
А дома, піджививши разів двісті
свій примус серед гуркання шухляд,
живився й сам, і квапився із хати
в бібліотеку знов студіювати.

219.
А там на вікнах всіх і на стільці

лежали в крицю вкуті каталоги,
і височіли шахви й полиці,
забиті книгами по перші змоги,
і дві драбини, щеплені в торці,
щоб дівчині доточувати ноги,
як діставати доведеться їй
сповновище студентам дум та мрій.
220.
І сльози, ніби краплі чисті з криги
на сонці, наверталися в очах,
коли він чув з розгорнутої книги
тисячолітній, пожовтілий пах,
і бачив тих, що занесли з ним стриги
з полів під університетський дах,
над фоліянтами похилих нині
у тиші наукової святині.
221. І серце билося мерщій, мерщій
від почуття незнаного ніколи,
хоч ним живе під сонцем по дощі
щороку в червні недостигле поле,
коли, неначе лапками хрущі,
воно в обличчя колосками коле,
невирівняну силу і красу,
обороняючи так до часу. ..
222. А прочитавши після Боделера,
Євангелію й Ґете навздогін,
Свидницького і Байрона й Гомера
і Гавптманів смутний "Підводний дзвін",
почув як обзиваються озера
осіннім клекотом з усіх країн:
що мрія розлучилася з душею
і вже не стрінеться ніколи з нею,

223.
і сам ітиме вже через поля,

та тільки не своїй назустріч хмарі,
заплаканий, як бідне немовля,
відбившися від неньки на базарі, —
і кинеться раптово до бриля,
що відлетить з чола в пилюжній хмарі,
та й спотикнеться так, аж загуде
у небуття крізь глинище руде,
224.
Де не чекає на людей ніколи
ніхто ні ввечорі ні порану
і навіть місяць дихає, о доле,
морозами в небесну сарану
і тільки наше гайдамацьке поле
злягає щиро на нову труну,
аби всмоктати рештки з сіромахи
і кишки, й дошки, і кістки, і цвяхи...

225.
І Вустин образ звівся знов з душі
у темну баню горя світового,
неначе з океанської глуші
маяк забутий і людьми і Богом,
де вимерли давно вже сторожі
і всі позаростали східці мохом,
а він ще тільки світить уночі
у піну хвиль на кам'яні сторчі.

226.
А полюбивши у поетів давніх
гарячим словом вирізьблений сум,
і позамикані на вікнах ставні,
і тиші запівнічної красу,
і грубий том, розкритий на останній
сторінці з візерунками внизу,

і два засвічені над ним огарки,
і дим від них, але не від цигарки, —

227.
він полюбив надхненно теж і сам
у несподівані слова ловити
в своїй душі прекрасні небеса,
підкинуті у рух несамовитий,
де не світили зорі, ні роса,
ні жовтий місяць, на скалки розбитий,
а чиста кров з дівочого виска,
що бризнула колись із-під зубка,
228.
І посеред таких студійних версій
у нього книга на столі росла
найперших, найправдивіших поезій,
неначе тріск трави з-під чересла...
І, назву їй шукаючи, тверезій
від всеросійського добра і зла,
йому на думку спала неминуча
дощем прорита зарудинська Круча.

229.
Коли ж вона з'явилася на світ
і виглянула свіжо із крамниці,
редакції звелися на ґраніт
і загули ще гірше, як вовчиці,
що він таки справдісінький "пиїт,,
і досі не застрелений з рушниці,
бо хоч і не за ворога тепер,
то буде ним докбнче у-,,четвер".

230.
А здобуваючи душі оздобу
у Києві напевно років з два,

Свирид відчув у критиці жадобу
крови з юнацького свого єства...
І, триместрову кинувши хворобу
у деканаті сквапно до Різдва, —
взяв чамайдан і рушив без затриму
до рідних виводів з хвостами диму.

"Лищ любий краю неповинний!
За що тебе Господь кара,
карає тяжко? За Богдана
та за скаженого Петра".
Т. Шевченко.

ЧАСТИНА ДРУГА
ПРОЯСЕНЬ
Наше щастя не дивиться нам у серце .квітами та зорями, а тільки людськими очима. І чим більше цих квітів та зор, тим воно сліпіше і холодніше нашому бідному серцю.

МАТИ

231.
Удосвіта, ще майже уночі,
соломою пшеничною повільно
хазяйка витопила у печі
і заслонкою затулила щільно.
І стихла кочерга і рогачі
в кутку з кленовим макогоном спільно,
а ту солому, що було з запіл,
взяла хазяйка й притрусила діл.

232.
А потім, сівши до вікна на днище,
схилила тихо сивину чола

над прядку, та під кужіль ближче,
і прясти нитку швидко почала.
Здавалося, що просто ось засвище
посеред хати золота бджола
і цвіт акації запахне медом,
і білим полотном, і очеретом.

233.
Та з цвяха гас на сволоці ясний,
ні з краю в жердки звішений фуґанок,
ні крига на шибках, неначе сни,
які затримав там холодний ранок,
ні тиха мрія про тепло весни,
безлистим хмелем заткана у ґанок,
сказати силкувалися б дарма:
чи спокій є в хазяйки, чи нема.
234.
Аж ось заторохтів у шини вкутий
маленький віз по мерзлому грудді,
і зупинився при воротах, чути,
і хтось із нього виплигнув тоді:
"О, псе, який же ти іклато-лютий!"
прогомоніли звуки молоді,
та тій, що пряла в мовчазній покорі,
те не дійшло, що сталося надворі.

235.
І двері відчинились, мов лубки,
у зимових окутах рогозових,
і в хату бухнули густі клубки
повітря, ще сивішого за сови
аж ворухнулися два рушники,
які в господі мають тільки вдови,
які тут накривали на столі
і хліб, і сіль, і ложки три малі.

236.

І, зачинивши двері за собою
перед морозом кріпшим від костей,
спинилась дівчина перед старою,
яка не помічала ще "гостей".
Та, що ввійшла, спиралася рукою
на ободове пужално густе,
була в кужусі, в валянках обшитих
і в білій шапці із ягняток ситих.

237.

Це ще була не дівка, а дівчук,
напевно літ шістнадцяти зелених,
бо ніжній простоті в її віччю
позаздрили б і молоденькі клени.
А та краса, про котру кожний чув,
була колись в античної Олени,
єдналася в її устах з теплом
і сяли щирістю з лиця й добром.

238.

Та не даремно кажуть нам про квітки,
які пишалися в раю земнім,
бо вже, коли всім знані однолітки
упали в гріх і довелося їм
покинути біліший від намітки
з вишневого цвітіння дивний дім,
то Бог і їх зірвав у тій долині
та й викинув на небеса синь-сині.

239.

І по небесному вони вінці
розбіглись купками і поодинці,
але одна не встигла корінці
вростити швидко на своїй зупинці,

і на земні упала манівці,
й потрапила в колисочку дитинці,
і кращою окрасою від мрій
для серця стала крихотці малій,

240.
що ось, доросла, промовляє прясі:
"Добридень, тьотю, Боже, помагай!"
Та пряха й далі мала на увазі
і пучку й нитки початковий край.
А цівка й прядка, линучи у пасі,
хурчали ніби: "Геть, не зачіпай",
бо у хазяйки всемогутньо з ока
світилась просто самота глибока.

241.
Та дівчина таки знайшла кінець
непередбаченим, завадним силам,
як стала до лежанки й на стілець
і вилізла, і світло погасила,
бо зараз же хазяйка навпростець
її з-за прядки поглядом вразила,
хоч колесо і далі гнала, як могла,
і мичку, не спиняючись, тягла.
242.
А в вікна заглядав мороз, і ранок,
і в інеї високий журавель,
і терниця, і бильця до двох тканок,
і з-за тинка костриця з конопель,
і житній стіг; і вже аж наостанок
на нього схилений важкий рубель,
що, мабуть, гнувся у робочі тижні
під час гарячих возовиць колишніх.

243.

А зліва в них світився тихий став,
затягнений тонким та свіжим льодом,
і очерет, і осока густа,
і верби попід ораним городом.
А всіх їх притрусивши, висота
ішла над полем під рожевим сходом
у дивно білім інійнім диму
стрічати день, немов святу німу.

244.

"Степан поїхав на Цвіткове возом
по сина, бо година стала зла
і шлях вночі держиться ще морозом,
а вдень він розгасає, як смола.. .
Ще з вечора сама я верболозом
обидві крижівниці заплела"...
Прогомоніла жінка сивовида:
"Не знаю лиш, чи привезе Свирида?

245.

"Ще під четвер приснився сон мені:
збираюся топити й мию речі,
аж вийшли невеличкі два півні
у попелі на припічок із печі.
Один чорніший, ніж на сатані
осмалені вогнем пекельним плечі,
а другий білий, білий, наче сніг,
не торкнутий нігде ще рухом ніг.

246.

І чорний замахав крильми на двері
та й заспівав аж в комин загуло,
а потім, ще раз крила чорнопері
рознявши, канув глухо у кагло...
А білий он туди, де на фланері

святий, погнав крильми якесь тепло,
і, мов зачувши кригу холоднечі,
співаючи вернувся теж до печі.

247.
І я, знебушись гірше, як від ран,
схилилася до челюст головою:
аж там на черені лежить казан
і підпливає широко водою.. .
А в йому ж ноги мив колись мій пан,
мій син, прибувши з Києва зимою. ..
І що то, дочко, в мене був за стан,
що півня не було, а був казан?"

248.
І господиня перестала прясти
і очі стала терти рукавом:
"Це проти горя, чорної напасти,
що має з нашим статися двором" ...
— "Ох, як би я хотіла, щоб бокастий
візок мій возвістився вашим сном,
бо я приїхала в час нещасливий,
аби свого собаку віддали ви.

249.
Там розкуркулювати почали
вже за Дніпром у кожному районі,
грабуючи до нитки всі чини...
І люди ходять по полях, мов коні,
збираючи з капусти качани,
і падалицю у торби й долоні...
А діти їх, де яр чи сіножать
померзлі, мертві купами лежать.
250.
І пса убитого, мов дику птицю,

чекісти у подвір'ях з крісів б'ють,
здирають шкури й миттю за границю
возами й залізницями везуть ...
І в кожну харкають вони криницю,
і трупи псів побитих стережуть,
а з піль до стерва хтось підлізе скраю,
того підряд з собаками вбивають.

251.

А друга варта цепом за Дніпром
утікачів на цей бік не пускає...
І, тіточко, мій батько аґроном
і власть таких, як він, не обдирає,
і через те ваш Вовк з усім добром,
що батько мій у Рохмистрівці має,
залишиться: його ніхто не вб'є
про це віщує й серденько моє.

252.

За пса казали батько зрихтувати
мішок пшениці ще й вівса мішок,
а я від себе можу теж додати
сукна нового немалий шматок:
його позаторік купили мати
за царські сріблякн у жидівок —
Свиридові колиеь костюм хороший
пошиєте, не витративши грошей".

253.

"Не мов, дитино, словом золотим,
бо я глуха, неначе в домовині" ...
І дівчина, зворушена таким
нещастям незліковним господині,
гукнула: "Ох, нехай би з тим святим,
жорстоким небом вся земля віднині

оглухли, ніби висохлі стави,
щоб тільки не були глухою ви!"
254.
И намиста синього скляний разок
на шиї вгляділа вона в старої,
і швидко наперед зробила крок
з рішучістю бездумною героїв —
та й розв'язала низку без морок,
і, намистинку взявши з тих розвоїв,
від сорому не звівшись нанівець,
зв'язала знов розплутаний кінець...

255.
А потім шкарубку від праці руку
швиденько у свої малі взяла,
і так, немов самим сердечним стуком,
який погнати кров тоді змогла,
поцілувала, мовлячи крізь муку,
палючішу від щастя і від зла:
"Не прокленіть, бо я й сама страждаю,
що сина вашого давно кохаю!"

256.
І, розхвильована в душі до дна,
щоб непритомною на діл не впасти,
із хати просто вибігла вона
у вічні нашому чуттю контрасти...
А Чиччиха на ввесь свій дім одна
крутнула прядкою і далі прясти,
та раптом знов, не давши їй ходи,
заплакала так само, як завжди.

257.
Бо зачарований в душі світ дії
немилосердно серце розбива,

коли реальні звуки світовії
там не шикуються в ясні слова
і не утворюють з мети та мрії
того, що має ув очах сова,
яку малюють на книжках домашніх
господарі освічені й поважні...

ПРОЯСЕНЬ:
Коли людина молода, то її свідомість невідомо де пробував, але серце відкрите для неї щохвилини. Коли ж людина постаріється, то серце закривається, але свідомість з'являється і кружляє навколо людського серця, щоб воно її впустило. Серце плаче і не пускає. Невже в цей вік свідомість, зблизившись із серцем, прискорює його смерть?

ПРАВДА

258.
Ти знов пройшла проз мене в сад у сніг
і не помітила із-за галуззя,
аж похилився я з тремтячих ніг
і на поріг товаришів наткнувся,
та ще й почув: "Дитино мук моїх,
чого ти застогнав і похитнувся?"
Коли ж оглянувся, то вітер гув
від неньчиного гробу по снігу.

259.
І знаю, що якби у серці тугу
я ніс крізь села, повні горя й бід,
то кожна б сива жінка звала другу,
шепочучи слова мені услід
ті самі, що із цвинтаря під хуґу
я чув, коли ти йшла проз мене в світ

аж сад від них під інеєм здригнувся:
"Чого ти застогнав і похитнувся?"

260.
Але не діві, не старим жінкам
і не тобі складаю твір цей, мати,
бо мученикам терну для вінка
рубати дозволяли скрізь Пилати,
а рідна співчутливість боязка
не дозволяла б їх із чол знімати...
Тому нехай уся поема ця
лунає тільки сміливим серцям,
261. які завжди спроможні чарувати
своєю мрією й метою нас,
яким казками робляться і ґрати,
і співом щастя деспотів наказ,
а голосом сирени стук лопати,
що нам нагадував уже не раз
про плач, і крик, і дзвони похоронні
над тими, що упали безборонні.

262.
І в році тім, як і завжди, в грудді
Різдва святого сталося пришестя;
і хазяйни, і пес знайшли тоді
роковане, таємне перехрестя,
що у повітрі на землі й воді
насильство, зрада й душогубство пестять,
яке лиш раз буває за життя
розпеченим порогом в небуття...

263.
Життя, життя, ти хвилями без краю
геть затопило власні береги,
і я твою поверхню озираю

з розпукою німою навкруги,
бо скрізь нічого оком не стрічаю
в напруженні самотньої снаги:
Немає ні чайок, ні хмар, ні неба,
неначе й серця там мого не треба.

264.
Та каменем не сів на дно мій дух,
тому що корінців його ще звої
держаться за останнюю біду
серед стихії сірої й глухої:
це спогад про кутю в старім саду,
де вся сім'я в побожнім супокої
стоїть круг столу, і малі серця
чекають батьковим словам кінця:
265.
"Ідіть до нас вечеряти, звірюки,
а ні, то хоч прибудьте до вікна!"
Але на заклик святвечірній злуки
мовчала даль і сніжна глушина:
бо хитрі до розбійницької штуки
не знали, що такі в них імена,
що їх це кличуть кожного й по парі,
і мир не йшли робити при узварі.

266.
Але тепер, якби, забувши гріх,
на Україні під Різдвяну пору
сказав хто: ,,Йдіть до страв святих моїх,
вовки й звірюки із лісів та з бору",
то за столом би подавили всіх
чекісти, увійшовши ізнадвору:
бо так їх зве Країна ще жива,
і в хаті б стала тільки Гепева!

267.

Життя, життя, утоплене в безмір'ї
люблю ще я шматок твого кінця,
куди не йшли ніякі дикі звірі,
коли їх прості кликали серця...
І я бажаю, щоб у їх подвір'ї
зірвати квітку теплу з корінця,
вже в мріях відданого тій людині,
що давнину шанує ще і нині.

ПРОЯСЕНЬ

Наше життя обмежується народженням і смертю, через те ми живемо лише в минулому. І коли ми вдень на пасіці бачимо мед і віск, то вони нам нагадують Ікара, Дедалового сина, і говорять нам, що ми раніше від своїх дідів рушили до тієї самої мети, що і вони. І хоч ми тепер до неї летимо і аероплянами, і автомобілями, та наші діди були проворніші і вже доїхали давно до вічної зупинки, хоч і їхали волами до неї, до якої і ми поспішаємо ще з-перед їх. І через те мед і віск, і Дедалів син, і все непережите з нами, хоч воно нам часто затуляє рота, аби ми перед заходом сонця не затужили.

ТРИВОГА

268.

І на Різдвяні свята сніг густий
засипав з хутора у яр дорогу,
і кучугури білі помостив
і до криниць і Чичці до порогу,
і в те цебро, що хтось з води пустив
напевно, в руку змерзши або в ногу,
нападав повно, що не видно й крис,
аж журавель потягся ним униз.

269.

Але на тихім Чиччинім подвір'ї

ніхто не прокидав ясних стежок,
а тільки два коти великі й сірі,
на житній повилазивши стіжок,
між хатою і льохом в рівній мірі
покладеним на око крок у крок,
дивилися в вікно на теплі чари,
і люто, очі сплющивши, нявчали.
270.
Бо з свят ще учорашньої куті
сусідні у Степана Чички гості,
і коропи печені та товсті
поволі їли і складали кості.
Були тут, ви сказали б, що святі,
і Кость і Васька, дуже серцем прості,
і Дід-Кіт, і Степаниха глуха,
і сам Степан, всім пан і всім слуга.

271.
А сонце з-за горба широку смугу
проміння в хату клало через сніг
і шибку зверху — і одну і другу
розжеврювало в рамах з рогу в ріг,
і двом котам, що на стіжку без руху
сиділи, рвало пазурі від ніг,
і журавель до половини зверху
держало в світлі без скрипінь і шерху,

272.
і, взявши на столі в промінну сіть
і тикву, і чарки, і хліб, і рибу,
в обличчя людські наливало мідь
до нерухомого якогось глибу,
І Чичку з крісом вже заздалегідь
посеред хати креслило, мов вибух.

І говорив він, і малі слівця
великим горем били об серця:

273.
,,І ось мене із хати, ніби з тикви,
в сільраду витрусили у четвер;
і в сінях там, чекаючи на виклик,
я стіни витерті плечима тер...
І аж тоді, коли криваві ікли
того звірюки, що вже здох чи вмер,
заблискали на небі, може їсти,
мене взяли у кабінет чекісти.
274.
І не було там лямпи, ні свічі,
і рядна висіли на вікнах чорні,
і через те темніше, як вночі
було б у кабінеті тім потворнім,
якби на кожнім розі по мечі
там не стриміло на столі просторнім,
і не надіто щоб було на їх
по людськім білім черепі, мов сніг.

275.
Світив вогонь у кожній мертвій кістці,
і страшно речі осявав з дірок —
і кожний ґудзь на мовчазнім чекісті,
і на мечах кожнісінький пружок,
і під стіною в моторошнім місті
сосновий в кров замурзаний кружок
на цямринах маленької криниці,
що, певно, служить там не для водиці.

276.
їх три сиділо за страшним столом
поміж диявольськими ліхтарями.

в середнього блищали очі склом
і на лиці темніли жовті плями;
і в згоді з невимовно лютим злом
він зброю з піхви видобув без тями
і, хижо стрельнувши у стелю раз,
дихнув з пащеки смородом образ" . ..

277.

І Васьки тут не з ласки і не бити
торкнувся Костів спарений кулак:
"Васютко, я не знаю, що робити:
мені так страшно, та ще й млосно так" ...
А жінка, повернувши вид сердитий,
сказала голосно, аж ніби всмак:
"Мовчи, нещасний дурню" ... І з сльозами
знов стала мовчки слухати те саме.

278.

"Приїде ваш", вів далі ще Степан,
"із Києва Свирид на днях додому,
і ви його огляньте чамайдан,
але йому було щоб невідомо ...
і кожний папірець на смітник в тан
не викидайте з зошита чи з тому...
І щонеділі будемо ми так
читати, що напише ваш козак.

279.

А ми за це вам у дяка господу
однімемо, корови і скирти,
і в шані будете серед народу
від нашої уваги й доброти;
а на Різдво ми пришлемо по згоду
Калькутта й чекістів пів чоти;
і вже ж то будемо всі раді,
коли ви з нами станете в сільраді" ...

280.

І, ніби пригадавши що пропив
щось дороге минулого ще літа,
рукою показав на черепи,
і мова так добігла, злом нагріта:
"Недавно повно в їх було ропи
і зрадницькі думки жили Совітам,
а зараз в кожній мертвій голові
по одній свічці сяє лойовій...

281.

Так будьмо ж чесними до Есесера
щоб мати згоду совісти зі сном" ...
І буйно вистрелив із револьвера
у темну стелю над собою знов,
аж підлетіла так, немов шпалера,
вона з своїх закопаних основ,
і у віччю сяйнули всякі смуги
від нечуванної ганьби й наруги.

282.

І через те, коли я поспішав
учора вранці кіньми на Цвіткове,
я чув, як дивиться моя душа
у те, що має бути, загадкове, —
то гірше ще боявся, як ножа
в лихій руці, зустріти вже готове
жадане щастя — сина із наук,
велику поміч для стражденних рук.

283.

І ось дивітеся, я тяжко плачу
аж сльози капають у мене з вус,
що сина з вами за столом не бачу,
але до Господа свого молюсь:
пошли йому догадку та удачу

минути нас під гук такий та струс,
бо як мене не жаль їм та каліки,
то він тут з нами пропаде навіки!"

284.
І враз ... Тому, що за вікном коти
припали до соломи і замовкли,
можливо без потреби і мети
так само, як і висихали й мокли
за селами з непам'яті скирти,
так само, як з лісами зорі жовкли,
на сховані похожі в остюках
холодні очі злого пацюка, —

285.
і враз Степан затих... І з риби кості
мертвіше блиснули на рушниці,
а потім він і непорушні гості
поглянули туди, де манівці
біліли від стіжка... І чуб на Кості,
мов з куширом замерзле дно в ріці
з'їжачився, приреченням підпертий,
таємною потребою умерти.
286.
І вже надворі вітер з-за гори
гнав сніг у височенних осокорах
і Матусівські завівав яри,
не тільки слід залишений на горах
селянської з санками дітвори,
що там спускалася до ночі вчора,
і крик, і плач, і голоси пісень
пустивши глибоко в минулий день.

287.
І крізь зловісні завивання в вивід,

і безнастанне стукання в шибки,
і в стрісі рвання й фуркання бурхливі,
і скрипи яворів об шалівки
почув Степан чогось, немов лякливі
звідтіль, де гребля в кризі й лотоки,
і людські тихі голоси неначе
і скавучання й гавкання собаче.

288.

І, звівши в кріса чорні два курки,
він проказав з несамовитим тиском:
"Ви чуєте, із лугу не вовки
вночі підходять до кошари близько,
але ідуть чекісти по кістки
для свічок лойових собі на гриськo...
І я благаю з горя, не з гілля,
негайно всі тікайте відціля...

289.

А хто не схоче кинути оселю,
не бачачи дверей від жаху й сліз,
того немилосердно я застрелю,
і вибухом страшним нагрітий кріс
зверну в вікно чекістові в шинелю,
ще холоднішу за сибірський ліс...
А найостанніший набій по герці
я зупиню аж у своєму серці".

290.

"Чи глузд у тебе, брате мій, не зник
від справді нечуванної розпуки,
що повернувся в тебе твій язик
такі промовити нелюдські звуки?"
сказала Васька, стримуючи крик
і від тремтіння невеличкі руки:

"Та вже, коли гордує твій відчай
вмирати разом з нами, то вбивай!

291.
І я не хочу, і мій Косгь не хоче
паскудити з дияволами світ,
і господиня вмре твоя охоче
за Богом даний людям заповіт...
Один лише на це Різдво уроче
в господу трапився нерідний рід,
який нехай іде в свою хатину
чекати супокійного загину!"

Дід-Кіт
292.
"Від вас усіх я тут найстарший є
і не тобі уже мене навчати,
де краще смерть людині настає,
коли вона наважиться вмирати:
І чи Степан мене із кріса вб'є,
чи розлютовані з Чеки салдати,
але його, хоч він мені й не син,
самого не покину на загин!"

293.
І, мабуть, думаючи, що не простять
йому зухвалих і гарячих слів,
він на спітнілого поглянув Костя
суворим поглядом з-під сивих брів;
і той, немов дитина в високостях
враз опинившися, зніяковів
і Васьці прошептав у ліве вухо:
"Мені так млосно, аж у роті сухо" ...
294.. Та Васьці не до Костевих річей
було у цей тяжкий момент напруги,

бо Чичка, кріс узявши на плече,
дивився поглядом глухої туги
в вікно, де ніби кованим мечем,
в чекіста вихопленим серед хуґи
над цямринами, тільки не з жалем,
гойдав з ревінням вітер журавлем.

295.

І жадному не стало в пильнім оці
як хрест з божниці небесам в докір
взяла хазяйка, випавши із моці,
і вийшла тихо, мовчазна надвір;
була розхрістана, хитка у кроці
і боса, ніби найтемніший звір,
і, падаючи від страшного горя,
пішла в гудіння сніжаного моря.

ПРОЯСЕНЬ:

Коли виходить Друг від Людини, то переступає поріг і зачиняє за собою двері. І не встигнуть ще добре прохолонути сліди його ходи, як приходить Смерть і стукає в двері:
"Відчиніть, відсіля вийшов Друг, і Людина мусить лишитися в порожнечі, яка є те місце, де Смерть пробуває вовіки".
І відповідають із-за дверей голоси:
"Друг лишив нас, слова, зігріті кров'ю свого єства, і ми зігріли Людині душу, і вона відпочиває коло столу з очима, налитими сльозами" ... Горе нам, коли наш Друг не лишає нам нічого від тепла свойого єства... Горе Ним, бо Смерті не доведеться тоді стукати у двері, які стоятимуть напевно навстяж перед страшним нашим Гостем!

БАТЬКО

296.

І в хаті мертва тиша й супокій
держали стелю над людьми посполу,

і жадний птах з горища в дзвін надій
ані з повітки не пробив на сполох;
і тільки в груди змучені й худі
серця ритмічно стукали з-за столу,
та чувся подих і гарячий піт,
що їдко пах з розпарених чобіт.

297.
І всі кутки і речі всі в господі
раптово повиднішали від лиць —
свитки і пояси, і в них насподі
шапки і хустка, і кожух з ягниць
на піл накупу складені та й годі,
не так як роблять гості із столиць,
привізши сон із станцій по утомі,
на павутинку схожий в теплім домі.
298.
Якась яснінь упала і в куток
на рогачі з тонкою кочергою,
і на старий, аж чорний казанок,
налитий повно свіжою водою, —
бо біль стіни, мов хмарами ставок,
крізь їх двигтіла мертво далиною,
звідкіль всі прірви сунули в снігах
в єдиний на ввесь світ порожній жах.

299.
А бідна хата вся безперестанку
давала скрипи геть з усіх кінців,
і рвалися сніпки, притрушені ще зранку,
на настовбурченім старім хлівці
і, злинувши над вивід, наостанку
летіли на сичущі манівці,
солому гублячи над коритами,
і брязкаючи нею в вікна й рями.

300.
І цямрини криничні в кризі злій
заносила хурделиця снігами
і з них робила горб на білім тлі,
яке звела Руда над берегами...
Здавалося, що велетень в землі
закопаний по шию ворогами,
тепер, коли й ставок під снігом щез
і сам від холоду та хуґи змерз.

301.
А журавель скажено бадією,
немов крилом розлюченим крука,
вихав, аби повільно й певно нею
відбити голову від кістяка,
і покотити без шляхів путею
туди, куди шумить зима крихка,
куди і світ летить у чорторії,
мов голова відірвана від шиї.
302.
В цю мить для звіра і людей глуху
ввійшов Свирид і Вовк у хату тихо,
обидва в кризі і в сипкім снігу,
що гнав у безвість велетенський вихор;
і хоч без руху всі були і дху,
і хоч сліпило всіх приявних лихо
туманом незформованих вістей,
вони впізнали почуттям гостей.

303.
І людям радість капнула в зіниці,
і віддих груди злегшено спустив,
і злинула надія з таємниці
на мідні з п'ятаків старі хрести,
що на шнурках та на ланцях із криці

не раз пили гарячий піт густий,
і хоч лежав на них намул іржавий,
але тепер блищали блиском слави.

304.

І доля так не раз, немов харциз,
поводиться з жебрущими лукаво:
показує спочатку із-під риз
і хліб, і цукор, і французьку каву;
коли ж вони нагнуться взяти приз
У РУКУ В*Д брання шматків плюгаву,
вона їм у немитий карк гладкий
встромляє ніж по самі колодки.

305.

І Вовк Степанові на груди плигу
з ласкавим скавулінням чуло дав
і притулив до вуст і пику й кригу,
аж потекла на бороду вода.
І, ніби враз огудивши відлигу,
про котру за хвилину й не гадав,
ліг біля з бараболею корита
і зиркав на Степана й на Свирида.

306.

Господар же, не глянувши в той бік,
куди ліг пес, а певною рукою
стер на лиці своїм смутний потік
там зустріччю покинутий палкою,
а потім кріс важкий з плеча зволік
і на стілець поклав перед собою,
і так сказав, як не казав ніде,
але те слово не було тверде:

307.

"Щоб не накликати на тебе згуби

з запізнім наріканням та жалем
я битися не буду, сину любий,
з підтравнішим від звіра москалем,
бо і тоді по правді стисну зуби,
коли запахне домовинним пнем,
що нам миліша радість горобцева
ніж мертве серце, витягнене з лева.

308.
А в тебе серце чесне й розум є,
підпертий невсипущими руками,
він і в багні совєтськім не згниє,
немов на дні річнім прадавній камінь;
а я, манатки і життя своє
зв'язавши мокреними мотузками,
в четвер, благословивши добрий чин,
в Сибір помчу аж на Зелений Клин.

309.
А це вже непотрібне, слава Богу,
бо скрізь його чекісти візьмуть в дар"...
І витяглій набої до порогу
пустив з руки, немов важкий тягар,
а кріс новий поклав у піч розлогу
поміж горшки у ще живущий жар
і руки простягнувши, мов провину,
сказав: "Іди до серця, милий сину!"

310.
А син струнký, закиданий у сніг,
в пальті студентськім і без чамайдана
незрозуміло поглядав на всіх,
і в погляді тривога нездоланна
темніла гірше, ніж таємний гріх,
і батька рідного свого Степана

минаючи, Кота спитався в кут:
"Чого ж це матері не видно тут?"

311. І не хватило всім чогось багато,
і всяк з шуканням глянув навкруги,
і, мабуть, би себе почули катом
в цю мить і справедливости боги;
і тільки Васька за усіх завзято
відповіла з постійної снаги:
"Ви при лежанці поки дух нагрійте,
бо мати вийшла і вже швидко ввійде!"

312.
І на єдину тільки може мить
звернули всі надвір свою увагу,
і крізь замерзлу у шибках блакить
та з інею на рямах синю смагу
оте, що потім в душах заболить,
як не внесе в оселю рівновагу,
хотіли вглядіти і жар сердець
Свиридові віддати на ралець.

313.
І в відповідь такій тяжкій напрузі
заклацали клямки коло дверей,
і в хату в башликах і в завірюсі
повходили чекісти із сіней,
аж Вовк устати із-під лави мусів,
і, загарчавши на нових гостей,
проз ноги вибіг в хуґу пелехату
і виплигнув на стіг зорити в хату.
314.
О, Боже милосердний, завчасу
нехай не йде до мене смерть жорстока
хоч би і на єдиную сльозу,

що ще не встигла випасти із ока,
бо волі я і мрій не піднесу,
можливо, як раптово кріс зацока
і зачорніє вічність в далині
самотньому на цілий світ мені.
315. І щоб не стати підлим боягузом,
і не заплакати за щастям тим,
що відлетіло в ірій чорногузом,
не кинувши мені для самоти
з-під жаби молодої з білим пузом
лілеї із Дніпрової води
змочити серце під жорстоку спеку,
коли побачу вічність недалеку.
316. "А я гадав, що ви у повний зріст
лягли спочити на гарячий клапоть" ...
сказав Калькутін, присланий чекіст
в Куцівці чоботом змінити лапоть:
"Аж бачу тут у вас столичний гість
завзятіший і від Шевченка, мабуть,
бо я читав, що й вірші пише він
міцні, мов стоси липових полін" . . .

Свирид

317.
"Не ображайте ви безумно духа,
з яким змагаються потуги злі,
але ми бачимо, що завірюха
часу їх завіває на землі;
і комісарська сила довговуха
тепер їм не поможе взагалі,
бо хмари там ідуть у високості,
йому вгортаючи над серцем кості...
318.
І чують у небесній видноті,
куди поетове єство сягнуло,

як стука серце в зорі золоті
над всім невільницьким совєтським мулом,
а в серці в нього в теплій самоті
під неосяжним світовим притулом
вся Україна до життя гуде,
мов перед сходом сонце молоде!"

Калькутін

319.

"Так ти дісвітєльно бандіт, Петлюра,
крамольнік і падлєйший клєвєтнік,
как і преступная, Шевченко, шкура —
безстидний і гнуснейший балтавнік!
Тєбя убіть, халопская бандура,
так ета поднять до Кітая крік,
что москвічі, Афонька і Павлуша,
честь савєршают арестантскім душам ...

320.

О, нет, о, нєт... Я бил би ідіот!
У нас там єсть адін, таваріщ Мисик,
так он то на акнє тєбя распньот,
і жестью кровельной с баронской мизи
с размаху разорвьйот тєбє живот
і пустіт две туда бальшиє криси,
і вновь зашьйот прокіслий мокрий смрад,
чтоб сделать на земле достойний ад!"

321.

І похолонуло в Степана в жилах
враз від чекістового язика,
і серце в грудях стало, мов крижина,
і чуб заворушився на висках,
і в очі глянула на збитих шинах
без жадного отоса й мотузка

грабарка обшеська, якою мертвих
ховати возять без попа та церкви.
322.
І горе, горе, розпач твій пристиг
у непотрібній легковажній сварці,
гляди, щоб не прийшлося відвезти
і сина молодого на грабарці,
та й скупчити густіше ще хрести
на цвинтарі, у Чабановій балці...
І кинув батько все своє життя,
аби спасти немудрее дитя.
Степан
323.
, ,ТЗлНс гірший ти від всякого бандита
і певно до ноги спакуєш нас?
І в Сталіна твого душа несита
нехай проклята буде тьмущий раз,
бо, вилізши із спільного корита
московського соціялізму, сказ
на правду схожий, скаже це й воловник,
мов роги в сатани на молитовник!
324.
І силою моїх останніх сил,
приречених для смертних мук і спраги,
та ще й гарячкою з мужицьких жил,
і стогоном і муки, і зневаги
кричу, що ви наш чобіт на копил
ледачого казанського бродяги
тому прете, що вам добро і зло
такі ясні, мов баранові скло!"
Калькутін
325.
"С табой то я уж вєнітєрєвєні
нє буду разводіть сєбє во врєд" ...
І, висмикнувши револьвер з кишені,

махнув ним розлютовано вперед.
І після випалу в чекіста з жмені
крутився дим у хилитливий лет,
та серед тиші люди гнали подих,
ще не збагнувши зробленої шкоди.
326.
І хоч могутніший знадвору гук
у вікна бив соломою та снігом,
і, ніби вглядівши даремність мук,
у вивід вив гієнним довгим сміхом,
і там хоч на стіжку на стрельний звук
підвівся й Вовк, неначе перед бігом —
у хаті моторошна тишина
біліла біля кожного вікна.

327.
Нарешті поточився зо два кроки
стражданням зосереджений Степан,
і, хилитнувшися, постояв, доки
не підхопив його Свирид за стан.
З обох куточків уст криваві стоки
текли так само, як і все, у тан.
І батька положив Свирид поволі
біля ослона на солому долі.

328.
,,Ох, Боже ж мій, і страшно й млосно знов" ...
Кость застогнав: "Покиньмо цю квартиру"...
І Васька крикнула, з-під мокрих дров,
велику витягаючи сокиру:
"Хапай ген тикву та прокляту кров,
що раптом з нашого сказився жиру,
по черепі паскудному гати,
і геть забризкай мозком їм роти" ...

329.

І Кость за шийку тикву згріб, мов півня,
й несамовито вискочив на стіл,
і бахнув так Калькутіна у тім'я,
що він гучніше витягся, як віл,
не вкобенивши навіть Боже ім'я...
Але відгув під ним тривогу діл,
де глечики стояли чорні й рижі,
і став ще непорушніший від тиші.

330.

В одчаяної Васьки у віччю
і стало червоно, і стало жовто,
і чорний час, це кожний серцем чув,
відмірився в гарячім роті ковтом
і правдою засвічену свічу
в душі поставив, ніби десь під бовтом,
аж парувало парою з плечей,
спливаючи туманом до очей.

331.

І на момент стихійною бідою
підкинутий угору від землі
Кость, шийку з тикви тиснучи рукою,
понуро вирізбився на столі:
і слина висіла під бородою,
і з рота щирилися зуби злі,
і хуґа била в вікна околотом,
немов цікавлячися ідіотом.

ПРОЯСЕНЬ:

І спитав сусіда на перший день Великодня своєї маленької хрищениці: "А чого то в тебе перев'язана ручка?" — "Еге, чого? Мама мені сказали: Христос Воскрес, і поцілували тільки в руч-ку". .. "То що ж, вона в тебе болить?'' — "Ні, я перев'язала по-ціловане місце, щоб довше був у мене на руці мамин Христос Воскрес" .. . Боже мій, чи єсть вся наша Батьківщина — нень-

чині поцілунки, тільки не перев'язані на нашому єстві, бо якби були перев'язані, то були б видні, і тому, мабуть, би ніколи не було національних воєн між людьми!

ЖАХ

332.
І кожний був такий, як без доріг
перед Орданською кутею вітер,
який з найвищої могили сніг
змітає краще від новеньких мітел,
аби і спинку кравчикову, й ріг,
і лапки, схожі до китайських літер,
і лист кленовий із десятком плям
ясніше прояснити, як від лямп.

333.
І сталося... Кость плигнув серед хати,
а потім знов через чекістів труп:
хотів життя своє надвір спасати
серед навіяних снігами куп,
та стрельнули від печі всі салдати,
і Кость упав, як збитий громом дуб,
і в двері гримнувся чолом при зрізі,
й вони упали й звисли на завісі.
334.
І криком розпачу і смертних мук
гукнула Васька дика наостанку,
і кинула сокиру з гнівних рук,
але чекіст відскочив, і в лежанку
вона ввігналася, і глухо гук
пішов з кагла в надвірну лихоманку,
і повискакувала цегла з брил,
і закуріла сажа й теплий пил.

335.

А потім кинулася вже без крику,
й чекіста обхопила, ніби вісь,
і притягла руду до себе пику,
і зуби вгородила в мокрий ніс. . .
І кров'ю залило цю пару дику
від бороди аж до безладних кіс —
і він, ревнувши вже нелюдським гласом,
її здавив і повалився разом.

336.

Свирид мерщій підскочив тітчин вік
оборонити, що вже смертю сапав,
і страшно правою ногою в бік
ударив, аж перевернув кацапа ...
Але, побачивши, що в їх обох із щік
кров точиться на револьвер і капа,
з тривожним почуттям великих змін
нагнувся зброю ухопити він.

337.

Та тьма йому важка, неначе ляда,
свідомість притлумила в голові:
йому здалося вже, що сволок пада
і вдавлює живого в неживі
і що чекіст, під лавою не гада
вхопивши, а мотузку у крові,
якою може вносили з повітки
куті гніздо і висушені квітки

338.

внизу обкручував коло кісток
юнацькі ще не вибродженi ноги,
а другий же катюга, на висок
йому насів по праву перемоги

й приказував... Неначе молоток
до нігтя доторкав без сили й змоги,
аби влупити в палець потім так,
щоб з нього не лишився й мокрий знак:

339.
"Таваріщ мой, сільнєє еті ноґі
разбойніку, атаману вяжи,
даби атсюда нікаґда дароґі
нє винєслі на волю злой душі...
Таваріщ мой, расєйскіє астроґі
ему как птіцє вольной камиші,
поетаму не дайся мілосердю
і тут же накажи жестокой смертю!"

340.
Але Свирид на диво дивне з див
стрічав спокійно й мовчки небезпеку
так само, як і той, кого судив
московський суд в Сибір, для всіх далеку,
спокійно від'їздить від рідних нив
на інший холод і на іншу спеку,
бо знає, що журитися дарма
скрізь там, де справедливости нема.

341.
Але як і вигнанець в путь останню
єдиний споглядає в серці чин,
що прислужився самоті й вигнанню
причиною жорстокою з причин,
так і Свирид такому спогляданню
підпав, спостерігаючи загин
й ознаки права на московськім каті
творити рабство в українській хаті...
342.

В цей час чекіст над Ваською устав,
й на місці тім, де має ніс людина,
була червона пляма та товста,
з якої бігли соплі, кров і слина...
І, геть заливши вуса і вуста,
текла туди, де горло мов резина
дугою напинало сорочки,
яких не прали може з рік прачки.

343.

І зброю він у блискотінні злому
лежачій жінці справив у лице...
І постріл виплюнув смертельну втому,
після якої потягла правцем
судома жінку в вічність невідому,
де за початком світу та кінцем
голосить час та з туги кам'яніє,
що в відповідь лише німе синіє.

344.

І з виглядом безсоромно страшним,
немов розвалена вночі печера,
схитнувшися над тілом неживим,
він ще раз вистрелив із револьвера...
І вже коли з повітрям злився дим,
москаль промовив люттю людожера:
"Ну, що, сприснула в мене з теплих рук,
гидка розпроносуко серед сук? .. "

345.

І, повернувши кусаную пику
туди, де вкручували, ніби в дріт,
і руки Чичці, без лайок та крику
аж до кісток удавлюючи слід, —
він із безтямного якогось шику

Свиридові сів раптом на живіт,
і щось хотів казати шайці бравій,
бо зуби вишкірив свої криваві...

346.

І в найжахливішу хвилину цю,
коли зібрався смерть зустріти Чичка
від неміренно-ниць волоцюг,
кому ні право людське, ні привичка,
ні рабський слізьми з'їдений ланцюг,
ні в націй молодих кордонна тичка
не збудять совість чорну, мов кагло,
бо в зброї серць ніколи не було,

347.

коли вже історичні браття руські
були аж на вершечку перемог,
влетів страшний знадвору лускіт,
і скло, і сніг, і грім останніх змог,
а вслід за ним на рями і на друзки,
і на череп'я скінчених тривог
схопився на столі, в снігах замети,
собака, ніби голова комети.

348.

На шиї в нього повній сніжних плям
звисали до струнких колін могутніх
дві планки від уже розбитих рям,
немов на бовті голощік у грудні...
На мить над іклами зробився злам,
пес хижо загарчав на всіх присутніх,
і з місця дав такого плигу він,
неначе кари Божої розгін ...

349.

І загула з вікна у двері хуґа,
густіша ще від диму у каглі,
а^к срібна погойднулася попруга
на загнанім в одвірок вухналі, —
і вся в господі з ганчірок потуга
поскидана в солому на землі
і на повбиваних німе волосся
від неї шелестінням узялося.

350.

І серед цих стихій за кроком крок,
то з ревищем страшним, то безголосий
качався буйний по землі клубок,
що утворив собака і безносий...
Нарешті моторошний хруп кісток
з гарчанням вже останньої погрози
почувся у снігу біля кочерг
і ніби враз морозами зашерх.. .

351. А ті, які сиділи на Свириді,
видавлюючи гордощі та піт,
схопилися давно несамовиті
дивитися на бою грізний хід,
і револьвери, кулями набиті,
держали аж на той останній зліт,
коли розпачлива надійде криза —
і вбити пса, а не свого харциза.

352.

І Чичка, хоч не корбами скрипиць,
та вкручений лютіше, як жорстоко,
лежав безвольно на соломі ниць
на все і глянути не годен оком.
І без сердечних навіть таємниць,
налитих у єство життєвим соком,

знав, що даремний всякий рішенець
і треба ждати на якийсь кінець.

353.
Та совісно йому було і шкода,
що дома вже у мотузки ганьби
і люта доля і страшна нагода
поклали зв'язаним без боротьби,
І він тепер, немов гнила колода,
закована в скрипучі холоди,
терпить від горя, навіть не зідхає
і, щоб розпастися, весни чекає.
354.
І серце вдарилося об кістки,
аж мозок в черепі загув з висками,
і піт на спині він почув слизький,
неначе хтось потяг під сорочками
по тілі теплім мокрі полозки. . .
І застогнав Свирид між мертвяками,
бо в їх уже спинилися серця,
діждавшися єдиного кінця.

355.
І Вовк собі тимчасом кликав страту,
пустивши здоланого з пазурів,
і голову на всю піднявши хату,
і знов загавкавши на ворогів:
із рота бігла кров у шерсть кудлату,
і капав сніг з розпарених боків,
а другий осідав на спину млою
і пса робив чекістам сатаною.

356.
Але відколи історичний чин
людина в книгах золотих нотує,

і до зірок під холод височин
таємні літери в ряди шикує,
відколи пащу чорних домовин
своєю кров'ю й мріями годує,
карбуючи й на скелях імена,
аби і їх ковтнула давнина, —

357.
відтоді людська пам'ять, часом стерта,
не підхопила на свої щити
ні мудрого, ні славного поета,
ні лицаря із замку самоти,
у кого б голос благородний креда
був силою такої правоти,
як в Вовка, що без людського закону
беззахисним повстав на оборону.
358.
І ось тепер душа моя болить,
що він загинув від чекістів лютих
якраз тоді, коли єдину мить
хотів уже над здоланим зідхнути, —
і гірко взнав, що ворог скрізь не спить
і невсипуще жде на наші груди,
утомлені у боротьбі тяжкій,
аби у серце вцілити набій.

359.
Шуми ж, гуди різдвяна хуґо з лугу,
щоб гнів твій до Великодня не втих,
і завівай мою єдину тугу,
а разом з нею мертвих і живих,
то й сонцю я не застогну наругу,
що мушу в серці мати тільки тих,
які справляли найтепліші сльози
пливти в далекий Вирій проз морози

360.

та ще й нести сердечну самоту,
освітлену, мов королівський човен,
куди я ждав царівну молоду
і радощів, і завмирання повен,
але куди впускали "на ходу"
на творчий може, та на довгий спомин
завжди, завжди, лише не без носів,
найблагородніших на світі псів!

ІІРбЯСЕНЬ :

І злякана Газеля бігла цілий день. Навкруги жовтіла пустеля, пекло сонце і не було де напитися. Нарешті вона вскочила в оазу, повну молодесеньких пальм, і почула дзюркіт живого джерела, і побачила мертву гієну. А там, де серед зеленої трави гуркотіла вода з-під каміння, лежало багато мертвих птахів. Але Газеля, упавши на передні колінця, жадібно напилася, і зараз же, гонячи гарячими, спітнілими боками, у страшних корчах сконала між мертвими птахами.

Чого ж вона не жахнулася другий раз, побачивши мертвих, яких один вигляд уже єсть крик про небезпеку, і не обминула перелякана страшну оазу? ... Чого вона цього крику не почула, бож мова мертвих завжди важніша для життя, ніж мова живих? ...

ПУСТИНЯ

361.

Від скрині, що терпіла перебутки
за себе і за стіл завжди одна,
схилили віко москалі на лутки
розбитого собакою вікна,
і всі хазяйські трудові здобутки
вони повикидали аж до дна
ненатло й дико після перемоги
Калькутінові на холодні ноги.

362.

Так само з запічку, з комори, з лав,
лежанку не минаючи ні грубу,
чекіст і той, і той, що міг, стягав,
і перед скринею складав накупу,
і наглість мертву оголяв без барв
в кутках на стінах на жахіття трупу,
якому хуґа правила виття
про сніжну ніч і чорне небуття...

363.

І в хату гнала протяг через віко
над цвинтарем без ями і без трун,
а з комина свистів йому до вікон
повітря іншого надвірний струм,
й над Васьчиним, здається, чоловіком
збігалися в коловоротний шум,
порошу трусячи посеред хати,
щоб тут живим нічого не впізнати.

364.

Але єдиного лише зима
ще геть собі не загорнула в ласку —
собаку, що загинув не дарма,
а з ним і бідну невгавущу Ваську,
що пазуху руками обома
судомно тисла вниз до підпояску,
немов хотіла комір відтягти,
щоб стало вільно подихові йти.

365.

І цей страшний холодний рух протесту,
навіки вічні скамянілий враз,
показував з-під снігу сили решту,
що в вічність провела дороговказ,
яким і ми свій дух із-під арешту

кісток та м'язів, нервів та образ
напевно пустимо колись руками
туди, де дна не діставав ще камінь.

366.
Гей, завірюхо, не спиняйся, вий,
перелітаючи нещасну хату,
і вигортай з-під снігу добрий кий
на ще живу двоногу твар прокляту,
бо звалений он і Свирид живий
додолу в моквину під білу шату
тією силою, що і ніде,
і скрізь на чатах жде з енкаведе,
367.
повинен споглядати ту загрозу,
яка родинний зажирає труд,
аж доки не замерзне від морозу
в обіймах мерзлих мотузяних пут,
і може, згадуючи разом косу,
не виставлену ще на людський суд
ні на дівочім самотиннім ложі,
ні на молитві щирій в церкві Божій.

368.
Та може скажеш, завірюхо, ти
холодну правду степових орацій:
чи не належать ці брудні чорти
до нещасливих недержавних націй,
коли свитки сортують і кохти,
немов колись поезії Горацій,
ще й на очіпок наставляють смак,
що мати надівали рідко так...

369.
Шуми ж, гуди, негодо, без упину,

бо почуття в Свирида в пальцях єсть
і гріє ще йому вузеньку спину
забитого собаки щира шерсть,
і хлопець дивиться, як на ряднину
кладуть одежу в формі перехресть,
а що старішу й драну зустрічають,
то знов назад у скриню відкладають.

370.
І вже очіпок вишитий з хрущем
відкинули назад вони у скриню,
в якому на святки колишні ще
макітерку з млинцями мати синю
оббризкану не раз могоричем,
в печі гляділи, ніби сонце диню,
а хуґа в вивід била і в сніпки,
і неньчин голос дуже був слабкий:
371.
"Дитино, я оглухла без рятунку,
і слово Боже вже, немов галки,
мене без крику кличе страшно лунко
туди, де бовваніють могилки...
І через те без жадного малюнку
читай, які трапляються, книжки,
коли вся скриня біла рушниками
і світиться лямпадка між богами.

372.
І я гадатиму, що ти повстав
супроти гострих ковзанців та криги,
і вже читаєш тільки про Христа
похожі на євангелію книги. ..
І як отверзуться мої вуста
від постової першої відлиги,

то тільки, щоб промовити твоїй
благословення долі молодій" ...

373.

І снилося тоді, що в аґронома
пильгає він вже сосну вдень для дров,
але з-під пилки бризкала питома
не тирса, а звичайна людська кров,
і тіло все опанувала втома,
яку і жахом навіть не зборов,
і кинув сосну, пилку й крик розпуки
і матері упав на теплі руки...

374.

І слово чулося стражденне їх:
"Нехай Господнє опрощення з нами,
бо всяке дерево пильгати гріх,
і будемо топити псавтирями...
Вже не вареники, але пиріг,
начинений ставними камінцями,
стоїть в горшку, і тільки від книжок
святих скипить з камінням пиріжок".

375.

Гей, хуґо, хуґо аж до підмурівку
без жалощів хатину розхитай,
і журавлем під саму Рохмистрівку
над темними ярами розгойдай,
щоб стало і степам не дуже тривко
за сніжної рухомости бодай,
і то не матимеш снаги сказати
в який замет навіки впала мати...

376.

Душа єдина, що, в далеку путь

дитину спорядивши в ліс по дрова,
з плачем казала: "Обережний будь,
бо з неба не впаде тобі підкова,
але зустріти можеш всяку лють,
що має і звірюка випадкова,
і той, що падає на нас, харциз,
як несподіваний вогонь на хмиз".

377.
А виглядала сина із дороги
біля воріт з напруженням в очах
і зупиняла місяцеві роги
світити з неба на єдиний шлях,
що ним ні людські, ні тваринні ноги
не йшли, намерзшися в німих полях,
а тільки він, жаданий, що найпаче
скрипів снігами в серце їй гаряче.

378.
І в теплій хаті в свіжих сорочках
і на постелі, витягненій з скрині,
вкладала спати, ніби на руках
найкращої на світі господині,
але сама, таємний в серці жах
тамуючи до ранку на ряднині,
шукала на лиці і вверх, і вниз
слідів простуди серед сонних рис.
379.
Коли ж бувало він зі сну безпечно
про щось незрозуміле гомонів,
вона мерщій питалася сердечно:
"Чи ти б гарячого чого не ззів?"
А не діставши відповіді ґречно
очима кліпала кілька разів,

а потім важко й глибоко зідхала,
і знов над сином мовчки чатувала...

380.
Але колись перед світанком він,
згадавши Вустю, очі втер рукою.
Вона схитнулася аж до колін
своєю сивою вже головою
з таким чуттям, що геть з усіх країн
не принесе землею ні водою
ніхто й за царство, навіть за ланцюг,
ніяких ліків на простуду цю.

381. І через те я помилився, мати,
коли в десятій пісні говорив,
що буду не тобі хвалу складати,
призначену для наших дивних див, —
бо тільки людської уваги вартий
пристиглий колосок під сонцем жнив,
а між сонцями у предвічних зимах
твоя любов нічим незагасима...

382.
І протягові в холод та в розгін,
що сипав снігом на карнизи голі,
на припічок, на піл, і на ослін,
і на шаплик по вінця бараболі,
і на кочерги, й жовтий макогін,
і на череп'я, і на мертвих долі —
від холоду піднявши синій вид
стражденно-сумно застогнав Свирид.
383.
Та й знов перевернувся головою
у тількищо навіяний замет
під Васьчиною в валянку ногою,

що витикала вверх лише перед,
але розпачливою самотою
не почував сповиваний поет,
що він хоч шапку на волоссі має,
коли вже збайдужіло в сніг лягає.

384.

Але гаразд напевно москалі
важкий почули стогін ще живого,
бо повернулися обидва злі
із-над одежі пиками до нього,
а надто той, що твердо взагалі
хазяйнував коло добра чужого,
і вже кожухи і свитки трудні
держав на дужих плечах у рядні,

385.

і процідив крізь зуби: "Змерз? .. Зараза! ..
Ось почекай, нагріємо гуртом
ще краще, як ляхи колись Тараса,
прикованого в лісі над Дністром" ...
І так, як і завжди вовчиця ласа
живитися зимою мертвяком,
через убитих рушив при заслузі
і зник упевнено у завірюсі.

386.

І в цю хвилину дідів гук Котів
із покутя став з другим душогубом:
забутий дід під час страшних боїв
на заметіль скидався білим чубом,
і на стіну, і в рямах на богів
сорочкою ще пам'ятною шлюбом, —
тепер заговорив, немов крізь сон,
з-під згаслої лямпадки та ікон:

387.
"Ще поки на столі нема вечері,
підіте хто купити в Бевза скла,
а тих повитягайте всіх за двері,
і Костя, й Ваську теж з очей від зла,
і хлопця, що стогнав, мов дві тетері,
прибившися зимою до села,
лише, москалю, не тягни, плюгавий,
єдиного Степана геть від лави...

388.
Позатуляйте потім вікна всі,
і не пустіте хуґу до порогу,
і підпаліте хату, де присів
причілок з-за солом'яного стогу,
і хай вогонь у зимовій красі
несе до Бога нашу дружбу вбогу,
що сповила навіки дві душі
у цій Куцівській степовій глуші" ...

389.
І голос дідів гомонів на в'язах,
у скитського неначе чаклуна,
що вимагав для згиблого вже князя
вночі коня спіймати на ланах,
який не знав полону ні прив'яззя,
і щоб веління голосна луна
зігнала в гурт і челядь, і дружину,
і роковала всіх у домовину...

390.
І пронизав містичний жах кістки
чекістові, зітерши перемогу,
і, озираючися на боки,
він став ступати задом до порогу

а, скочивши у сіни, проз діжки
у кучугуру вибіг на дорогу...
І, тремтячи за себе і за час,
Свирид до діда прохрипів наказ:
391. "Ідіте, діду, розв'яжіте руки
та будемо мерщій тікати вдвох" ...
А дід до нього голосом принуки
озвався збайдужіло й без тривог:
"Не хочу я затримувати буки,
що звів на згубця батькового Бог,
тому й лежи там, мотузками звитий,
аж доки скляр не прийде вікна склити" ...

392.
І хуґою дихнула знов Руда,
і через віко протягом завила
туди за двері, в сіни, де біда
хилила і граблі для жнив і вила;
і з покутя Котова борода
знов почала хитатися на жилах,
немов киваючи десь на скляра,
що склити вікна вже прийшла пора.

ПРОЯСЕНЬ

І спитала одна багата жінка скульптора: "Що таке горе?" І він відповів: "Для людини горе це єсть зароблена чи не зароблена кара"... І жінка попрохала: "Вирізьбіть мене, щоб у постаті моїй почувалося горе". І мистець зробив молоду дівчину, яка мала серце, що було вузликом нерозвинених пристрастей так само, як і брунька тополі є зліплений вузлик нерозвинених листочків. І сказала багачка: "Я вже літня, а це молода, і має розплющені очі, якими не можна дивитися на сонце, бо, по-моєму, найбільше горе бути сліпим. А сліпі —завжди держать очі до сонця, і через те в них і поводатарі, щоб ходити шляхами, а не за сонцем, яке з самого початку завело б їх на погибель". І відпо-

вів мистець: "Найважнішим для людей усього світу є те,
місце, з якого сходить сонце, бо вони й моляться тільки в той
бік, з якого воно встає. І мій твір, молоденька дівчина, дивиться на
те —саме місце, в напрямку якого ввесь люд повертає свої душі
з молитвами. І хоч ми вже старі, та в осередку нашого єства
живе молодесенька людина, яка дивиться на те місце, з якого
сходить сонце і турбує нас, як невтишенне горе під час нашої
посивілої самоти, бо воно є справжня кара за те, що ми не від-
кинули подарунок батьків, що зветься нашим життям" . . І сказа-
ла багачка: "Візьміть зароблені гроші"..

КАРА

393.
Неначе людські мрії скрізь про волю
і темні, і безформені в книжках,
так і вночі, хоч очі повиколюй,
було невидко в зірваних снігах,
і журавель свою звичайну ролю
скрипів на каламутних небесах,
хитаючись у крижаних турботах
сумніше, як від тіні з дон Кіхота.
394.
І хата без вікна і без дверей
в снігах окреслювалася насилу,
і не було там чути ні людей,
ні сов у вихрі сніжаного пилу,
ні демона, що, витягши з грудей
замучених найболячішу жилу,
у виводі свистить у черевик,
аби кривавий заглушити крик.

395.
Бо вже вгорі над журавлем і яром,
над хатою, і льохом, і хлівом

з позриваним на нивах чорним паром,
з бадиллям всяким і дрібним піском,
що вивівався з ґрунту шар за шаром
над кожною рікою і горбом,
гула в холодних міліонних рухах
на цілий світ велика завірюха.

396.
І вітром погасила у церквах
лямпадки та освітлені ікони,
і страшно розгойдала на гаках
залишені більшовиками дзвони.
І бевкання сумне аж у ярах
стогнало і гуло без перепони,
позгонивши голодних чорних птиць
з цеглових матусівських двох дзвініць.

397.
І на Куцівське поле в хуртовині
перелітали з ними через яр
і бренькіт стріх, і гавкання лисині,
і стукіт кроков об якийсь тягар,
і брязкіт бляхи по іржавій шині,
і трухлина, і сажа, і нагар,
і скрегіт давніх виломлених дощок,
і чуйні крики цвіркунові тощо.
398.
Здавалося, що вранці з кучугур
на вивіянім заметіллю полі
стримітимуть сухіу неначе мур,
півні і кури, і ворони голі,
обшмульгані лютіше, як об шнур,
вітрами на міжобрійному колі,
і крокви, і обаполи, й сніпки,
і сірий попіл, мерзлий та сипкий.

399.
Із цього шелесту, і тьми, і гуку,
із цих важких, неначе ріки, хмар,
але ще швидших від стріли із луку,
що вилітала з Криму від татар
нести до нас загибіль і розлуку,
поволі осідали в Чиччин яр
до журавля і вриї низової
сніжинки, тихші від нічної хвої.

400.
А з ними й дві людини звідтіля,
здавалося, осіли тихо разом
і щось тяжке тягли до журавля
та й падали у кучургани часом.
Не знаю, чи на дні в морях поля
доторкнуті існують водолазом,
але картина здивувати ця
потрапила б найкращого норця.

401.
Бо під стихійним летом лан від лану,
напевно ширшого від всіх пустель
на дні в яру у мряку непроглянну
і та, і та криниця й журавель
так бовваніли, ніби з океану
затоплений щоглистий корабель,
а дві людини, може вже відомі,
морських та злих нагадували гномів.
402.
І ключкою лісковою вони,
як виявилося на ранок потім,
тією, що солому хазяйни
щоденній смикали своїй турботі,
дістали журавель з височини

за задній край і на його колоді
повісили без характерних рис
напевно Ваську головою вниз.

403.
Бо щойно на криниці з вітром битва
розпочалася в москалів за дрюк,
коли до цямрин бадію обидва
перетягли перебиранням рук,
то розтулився труп, неначе бритва,
покинувши звичайні форми злук,
і вся одежа ноги оголила,
напнувшися й сама на взір вітрила.

404.
І журавель дійшов цебром кінця
туди, де вже джерела стіни риють,
і почепили легко до ланця
спереді Костя тільки вже за шию
і, в світ закобенивши та в Творця,
з криниці сплигнули у сніжну врию —
і погойднула журавель зима
з повішеними трупами двома.

405.
Але Свирида витягли на хату,
на вивід, на нічне найвище тло,
і прив'язали мовчки і без "мату"
до лати, встромленої у кагло,
аж бляху в цеглі він зігнув прип'яту,
якою вивід здовжено було,
як шпиньками об неї обіперся
аж заболіли в путах руки й перса.
406.
Але дрючок, неначе з гіпсу ґрунт,

держав коліна невимовно туго,
аби зчинити тілом рух і бунт
у знов низами розшалілу хуґу,
і через те, в геометричний кут
вгорі перевернувшися без руху,
він застогнав єдиний тільки раз:
"Завіщо ж ти скарав так люто нас?

407.

Але, згасивши у церквах ікони,
і зграї звіявши з дзвініць ворон,
лише гойдала хуґа дальні дзвони
і била в стіни об цегловий сон,
і гнала бевкання, мов серед коней
орда татарськая живий полон,
і в яр Куцівський Чичці при нагідді
його шпурляла з голосної міді.

408.

І прилучатися став до стихій
із хати голос, сповнений гарячки,
неначе між мерцями в тьмі земній
прокинулась якась душа від сплячки,
і, трун углядівши холодний рій,
подібний до горбів піску з-під тачки,
до вічного загомоніла сну,
щоб знов її приспав він у труну:

409.

"Мерщій підіте, в Бевза скла купіте
і вставте вікна, бо гуде зима,
а кацапню всю викиньте на вітер
так само, як зробили вже з трьома,
але не зводьте ні руки, ні мітел
на скараного Господом дарма

і друга вірного мого і пана,
правдивішого на ввесь світ Степана...
410.
І з чотирьох кінців, де сніг не стер
у лутки врізаного винограду,
аж після посклиття, а не тепер,
ви, нелюди, цю підпаліте хату,
щоб з мене дим і з його дим підпер
повільно-сонними стовпами чаду
серед байдужих та рухомих хмар
престол Господній з зоряних отар!

411.
Але, коли ви витрачати сили
не схочете для мене, вороги,
тоді нехай в руках у ваших жили
пообвисають, ніби батоги:
аби до рота ложок не носили
ні хліба в добрий час, ні в час тугий,
і щоб ви в себе стали для родини
ще гидші від найгидшої тварини...

412.
І, в поле власним вигнані двором,
аби блукали у таких ви муках,
як перебита знайденим кілком
скажена з сонними очима сука,
яка задок з ногами та хвостом
без скавучання тягне по багнюках,
аж доки мокру, як гнила трава,
її присмокче до землі черва" ...

413.
І дзенькнули склянки внизу прегострі,
пробивши наскрізь крижані вихри,

і вслід не закричали п'яні гості
із комина, з цеглової нори,
а гуки стогону шалено прості
сполохали північний час пори
на мить єдину, що і в домовину
своїми лунами кладуть людину.
414.
І хлопця вдарили вони в страшне
на хаті почування не завмерше,
немов гарапником того, що сне
після триденної утоми вперше,
який, прокинувшися, навісне
щось, бачить, з криги домовину теше,
і довго очі протирає ще,
але не гине геть видовище...

415.
І вглядів Чичка крізь самотні роки,
що він схилився з вивода з дрючком
і хуґа ним гойдає на всі боки,
і обсипає крижаним піском,
і вже не довго ждати, доки
розвалить цеглу над старим каглом
і упаде у рів, що під стіною
він з батьком викопав колись весною.

416.
І дошки крижані йому в віччю
ясніше блиснули за ту сокиру,
що теше домовину без плачу
і без хрищеного густого миру. . .
Хоч би поголосити досхочу
хто дав якусь маленьку душу щиру...
Та ба, людині диво тільки тій
трапляється, що має супокій ...

417.

Інакше кажучи, хто зубом ласий
підстерегти дурну, летючу мить
і ззаду вдарити, скрутити в'язи,
й віддерти від кісток гарячу сить,
а всі клейноди духа та окраси
вгорнути у небесную блакить,
і Сусам дати та Кіхотам, браття,
нести горбом до другого розп'яття!..

ПРОЯСЕНЬ:

І недалеко від школи і громадської криниці жив собі Філософ. І шкільний сторож щодня їздив ослом по воду до криниці. Школярі давали хліба ослові, і він не іржав. Тільки в неділю не було школярів давати йому хліба, і він дуже іржав і не давав Філософові думати. І мудрець перейшов на інше помешкання, відки вже не було чути ослиного іржання, зате наблизилися до його душі самота, порожнеча світу і зорі серед неї. І він зрозумів, що для того, щоб лишилися самі зорі з порожнечею, треба згасити його самоту, що єсть те саме, що і свідомість, бо порожнеча і зорі без його думок — це смерть, і що він тепер завжди про буває у товаристві смерті. І схопився він з переляку, і скочив до вікна та й вигукнув першій молодиці, яку побачив на вулиці: Гукніте ослові, нехай він голосніше іржe, бо сюди не чути" .. . Здивована жінка швидко відійшла від мудрецевої хати, гадаючи, що він, мабуть, наблизився розумом до осла, а я кажу, що філософові тільки стали миліші школярі, громадська криниця і ослине іржання, ніж блиск зірок, які говорять про самоту і смерть людини.

СПАСІННЯ

418.

Коли гаразд лишали москалі
те місце, що за власне уважали,
де забирали врожаї ріллі,
які для себе бідні люди жали,

тоді вони під вигуки "палі"
вітри і хмари з полум'ям мішали...
И на хуторі щось в лютості без меж
таке напевно трапилося теж.
419.
Бо хлів зайнявся, затріщав снопами
з усіх холодних чотирьох кінців,
і полум'я теж чотирма стовпами
вхопила заметіль на манівці:
Здавалося, що догори ногами
впав зверху на стовпи та палиці
пекельний стіл, казок несвіцьких вартий,
де ще не грав чорт Гоголів у карти.
420.
Але ось ноги дивного стола
злилися у вогонь єдиний, сутній,
всмоктавши до свойого джерела
обидва теж і явори могутні...
І полум'я пожежа підняла
рівніше ними в рухи каламутні,
схиливши тільки димний, жовтий верх
десь до контори в безнастанний шерх.

421.
І ніч розсунула свої потуги,
далеко від пожежі навкруги,
і встали з-за ставка блискучі дуги
від осокорів, схилених в сніги,
і вниз по журавлі побігли смуги
зловісно відсвітами в береги,
над ними трупи у шаленім гоні
гойдалися на мотузках червоні.

422.
І проз кагло й Свиридові проз скронь

над хатою, де віяння кипіло,
шуміли дим, і іскри, і вогонь,
відігріваючи задубле тіло;
і падав дощ від нього осторонь
з тієї хуґи, що горіння їло,
і жар віхтями в тьму нічну летів,
в яру освітлюючи рух снігів.

423.

І звів ось голову Свирид під плями,
які на нього ніс у хузі дим,
і під пожежні велетенські рями,
підведені з-за ставу від Руди;
і з повної просвітленої тями
він передсмертний виклик молодий
гукнув туди, де гинуть мовні чари,
де почуття стрічають тільки хмари:

424.

"Гей, Творче зради, згуби та розмов,
швидкий на кару і на справу ницу
навіщо, мов на злочин, на любов
мені ти в руки дав іржаву крицю,
а потім без жалів ніяких знов
шпурнув мене у кам'яну столицю
для безнастанних дріб'язкових кар
від газетярських, ворушких бездар,

425.

яким шукання правди і байдужі,
і нерозумні, і завжди смішні?
І ті повільні, нелукаві душі,
що нею міряють стражденні дні,
для них, немов зайцям парі на стужі,
привабливі чогось і запашні,

і через те вони у хитрім русі
до нас підсовуються, ніби гусінь.

426.
І з душ отверзтих об'їдають геть
і те, що є, і те, що нам здається,
яке сприймати може щастя й смерть
і від мари, і від живого серця,
а деркачі, не зметені на зметь,
у шлунок всепалющий ненажерця,
вони паскудять плазуванням так,
що й чортові задовольнили б смак ...

427.
І потім довго від такої стрічі,
приховуючи муку та відчай,
окрадений не дивиться у вічі,
щоб не почути висновку "шахрай",
бо не засвітять чоловічки двічі
того, що мало бути там бодай
тоді, коли серед страшного горя
про правду людську люди заговорять...
428.
І блазнів я минав без боротьби
туди, де ніч і сови, і пустиня,
неначе повна горя та журби
осиротіла молода рабиня,
якій сказати радісне "люби"
і сором, і нужда язик зупинять,
бо жде у відповідь хоч мідний гріш
одержати, а хоч у серце ніж.

429.
І через те любити починає
вона самотні муки та жалі,

а щоб вони на небі стали раєм
і правдою святою на землі,
в розпуці нишком молитви читає
ще краще, як нещасні королі,
і вже свої навіки хилить брови
Спасителеві під вінець терновий.

430.

І вже самотній з Гетсиману гук,
що має силу в пастухах і в вівцях:
,,Ох, відхили від мене чашу мук,
Мій Отче, сповнену по самі вінця". —
гукатиме про ПОДЕИГИ розлук
скрізь на середохресних перегінцях,
але повік не прошепоче їй
про смерть сердечних, найдорожчих мрій...

431.

Повік не прошепоче, що у колі
буття і смерти серед людських душ
Христос вів гру божественної ролі,
бо той був, що узнав, найперший муж,
що власної й на мак не має волі,
а тільки поводатарський твій гуж,
тому і на бездар не зводив руки,
коли його тягли на хресні муки.

432.

Бо зло, ані його провісник сич
не зникне, хоч і вирвемо у ката
і поламаємо кривавий бич,
що б'є мене, закатувавши брата,
звідтоді, як куми п'ють могорич
аж доки не закидає лопата,
бо треба, щоб у боротьбі облад
від волі нашої пропав сам кат.

433.
І через те Христос тобі супроти
не опирався і не повставав,
і я і невдоволення і спротив
у тихім серці довго теж ховав,
гадаючи, що посеред голоти
духовної орел із неба впав,
гадаючи, що не артист він в ролях,
а єсть і Бог, і світовая воля.

434.
Так слухай же фельдфебельське "раз, два"
безмежним вухом схованої пики,
як з невеличкого свого єства
вигукую проклін тобі великий,
що був, мов неміряна верства,
супроти рабського ярма й притики,
призначених на мене й на народ
для мук і найганебніших пригод.

435.
І вже, коли стихіями страшними
ти цю ніч вирвеш з мене почуття
і понесеш його туди між ними,
де з смертю відбувається злиття,
то поспішай з обіймами слизькими,
я вже схилився впасти в небуття" ...
І вихор став йому дихання рвати,
і він притомність, застогнавши, втратив ...
436.
І дивом памороки переміг
на санях в полі, ще живий нівроку,
де, загрузаючи в глибокий сніг,
давали коні втомленого кроку,
щоразу шлях зникав би в них з-під ніг,

якби признаки не стриміли збоку,
бо хуґа в очі била із ярів
шаленим морем зрушених снігів.

437.
А там якраз посеред ночі ззаді
з пожежі відблиск то згасав, то тлів
і зменшував свої кінці вусаті
на розхилитанім небеснім тлі.
Так цукор той, що хочеться кусати,
у воду тане в сповненім котлі
і, розпливаючися тоншим краєм,
на дні для ока потім геть зникає.

438.
На житніх двох кулях в задку саней
сиділа Вустя мовчазна й безруха,
а в передку при посторонках шлей,
нап'явши шапку заячу на вуха,
уважно Пугач правував Андрей
в той край, з якого била завірюха,
по голосу угадував Свирид
спрямованим двом коням до копит:

439.
"Повеземо його ми попід гаєм
до мене проз завіяну мокву,
і буде там аж доки підчуняє,
а потім справимо йому сакву
і допоможемо тоді звичаєм
поїхати на скарження в Москву;
не перележить і не пересидить
він хати дружньої, сам Бог це видить" ..
440.
І втратив парубок посеред нив

свідомість, вражену тепер раптово,
і думаю, що в серці утопив
потрібне щастю найщиріше слово;
але натомість гірше ще завив
кошлатий вихор десь до яру ровом
і гуком заглушив свого виття
об дишель мокрий орчиків биття.

441.

І, гей, яку то радість серце має
писати тільки щиро про той люд,
який собі подібного спасає
від цупко смертю висуканих пут,
бо нашій бідній тямі милим краєм
здається і Господній Страшний Суд,
де нам єдиним чином може совість
врятує від ганьби життьову повість!..

Я відчуваю на душі вагу щоденного
і непорушність думки,
навколо бачу я жорстокий світ,
в якому видаюся за ніщо.
Байрон.

ЧАСТИНА ТРЕТЯ

ПРОЯСЕНЬ :

У людському племені "Віща Птиця" убили царя. І воно мало звичай тільки того робити наступним царем, хто знайде убійника царського. І щороку оголошувано на широкому майдані перед народом: "Пора вже нам мати царя. І хто знайде царського убійника, той цар". Так пройшло дзадцять років. І голова народніх зборів племени "Віща Птиця" прийшов додому і взявши за руку свою жінку, ввійшов до сина в кімнату і спитав його: "Хочеш бути за царя?" А син, двадцятип'ятилітній юнак, відповів: "Хочу". Мати зараз в себе з пазухи витягла хусточку і з неї

подала перстень юнакові: "Це царський перстень, надінь, вій твій". І вслід за цим голова народніх зборів став навколішки і потяг дружину стати та й проказав: "Убий нас, батька свого й матір, ми убійники царя. Як ти був маленький, цар був украв твою матір і тікав з нею колісницею. Я застрелив його з лука. І поховали ми його з матір'ю у садибі під явором. Той перстень, що ти надів, скаже народові про душогубців". І син відповів: "Коли треба убити любов, завдяки якій я дихаю на цім світі, то я не хочу бути царем" ... І встали батько з матір'ю на ноги, і батько вимовив: "Як так, то тікаймо з рідного племени, бо я не хочу, аби була людина і та убійником царським, про яку я думав, як про майбутнього царя"... І вони виїхали на двох колісницях за межі племени "Віщая Птиця". І як кидали свою садибу, то страшно шумів явір над похованим царем, немов нагадуючи втікачам про те, що той, хто не вбиває любов, мусить носити перстень ца ря і бути похожим на царського убійника...

КРЕМЛЬ

442.

В Московський Кремль, неначе в Бринський ліс,
хилився в квітні місяць із просторів
і, ключ пустивши із своїх коліс
через бескеття та сліпучі зорі,
ударив ним об лінії завіс
фортеці давньої, як ніч надворі, —
і двері відчинилися Кремля
аж залунала в камені земля.

443.

І вскочило із міста ледве чути
скаженим рухом кинуте авто,
і полетіло на той шлях забутий,
що громом вигравав під копитом
колись коня Скуратова Малюти,
коли з опричниною він гуртом

опівночі крамолу мчав ловити,
веселий, буйний і несамовитий.

444.
І зупинило свій шалений рух
біля Петровського старого замку,
який із себе східці лив на брук,
мов хвилю водоспад безперестанку —
і в перехрестях шкіряних попруг
зійшов москаль з авта, а наостанку
стрункий інтелігент. Вояка — клац,
і рушили по східцях у палац,

445.
де у світлиці темній, таємничій
від перських килимів і від портьєр
біля стола стояв сам будівничий
революційних російських химер;
а поруч товщий, мабуть, аж у тричі
в шанобній вистаті Дем'ян завмер.
Обидва, споглядаючи на двері,
мовчали, наче тіні на портьєрі.

446.
У першого летіли на чолі
жорстокі брови, як орлиний пазур,
і гук Москви, і крики вівчарів
із щілини Дар'яльської Кавказу,
і завивання пса, що очамрів
від довгого розпачливого лазу,
шукаючи з аулів хоч примар
між тінями осмалених чинар.
447.
І розхилилася запона давня,
і став москаль, а з ним інтеліґент,

і тиша розітнулася остання:
Кесар
"Це ви з південної Руси поет?"
Поет
"Хіба сюди у розбишацький стан я,
немов сніжинка без мети в замет,
упав ? . . Чи може тут геть все корисне,
аби глумитися із нас нагмисне?.. "

Кесар
448.
"Затямте на чиїй ви тут горі..."

Поет
"Не потребує істина престолу
для величі своєї, мов царі,
ані в занедбаній хатині долу
понизити вечірній хід зорі. ..
І я, зійшовши з птахом на стодолу,
її у хмарах тихо серцем брав,
а з ліхтарем біля підземних брам".

449.
Примружив Кесар очі, як у тигра,
аж холодом повіяло звідтіль,
яким виблискує досвітня крига
серед весінніх дуже ранніх піль,
коли північний вітер лютню диха
і мчить по небі птахи звідусіль,
і розбиває їх об гострі гори
і скачує по скелях з гір у море:
Кесар
450.
"Поете, я не Тамерлан чи Кір,
але і в жовтій глині Казахстану,

і там, де на Уралі виє звір,
і у Тайгу, і за Байкал дістану
зірвати нації з-під рідних зір
і кинути на згубну путь останню,
порозбивавши стріли залізниць
колесами і куксами ступиць.

451.

І загачу широкі ріки ними,
аж води закиплять у берегах,
і мул піднімуть на високі ниви,
кушир розгублюючи по борах,
а рев машин і кінський зик і гриви,
і скрип коліс, і ярем на биках
шумітимуть, як велетенське море,
що полум'ям бори в Сибірі боре.

452.

І пил стоятиме до всіх границь,
лягаючи на зелень і на води,
і попід хмарами на крила птиць,
і на сичущі, і плазущі скоти
рівняючи до каменю гробниць
лице прекрасне матері-природи,
а людський і тваринний бруд і піт
смердітимуть заразою на світ.

453.

І не засвітять сонце, ані місяць,
жовтіючи в летючому піску,
і племена самі себе замісять
в орду розлюченого загалу,
де кожного немов кати підвісять
до куряви на зламану стрілу,
щоб линули мільйонні бідолахи,

неначе попрострелювані птахи,
454.
і ревищем води із-під млина
аби кляли і на стежках, і втечах,
як ваша давня приказка одна
у головах юначих і старечих:
"Не весело ногам, коли дурна
керує ними голова на плечах" ...
Та не зустріну зради чорну млу,
бо я найвища частка загалу.

455.
Де я замру, то там і він не рушить,,
а де чадить, то там і я горю,
і бачу як у космосі ворушить
та ваша правда кожную зорю...
Але від істини самої мусить
загинути мистецтво, говорю,
і через те спирайтеся, поети,
ще і на силу, що дають багнети..

Поет
456.
"Де душогубство звільнене від пут
сплюндровує пожежами оселі,
спочатку ввесь повибивавши люд,
щоб і без стріхи жадної і стелі
вгрузали стіни у ямистий ґрунт
прикиданої попелом пустелі
і тільки щоб осмалені стовпи
пристромлювали мовчазні степи,

457.
і де вночі по лютих кучугурах
жене і хуґа і рвачкі вітри

котів бездомних у кошлатих шкурах
туди, де ліс понапинав шатри,
так само і для тих, що кацапура
повиганяв із рідної нори
аби і крига, і звірина лапа
спасли хоч там від щирости кацапа,
458.
і де хати ще цілі у селі
через незнані плюндрівні закони,
хоч з їх і викидали москалі
і двері й лутки, й інші перепони,
аби з найдальших моря і землі
вітри влітали і важкі ворони,
і ввесь чекістський усетлящий зір
з прихованих долин і дальних гір, —

459.
там знебувається артист на силі,
як і людина кинута з долин
рукою велетенською на хвилі
морські перемагати дальний рин,
що роздається по одному схилі
у неминучий розпач і загин,
і хоч пливак і буде при могутті,
але знесилений заллється в нурті.

460.
И ніхто його й ніде не знайде гріб
й не висловить догадки, де він згинув,
хоч він і не просина з пізніх кіп,
яку запліскують дощі у глину.
Бо ви, в людей віднявши волю й хліб,
самих прете в загони, мов скотину,
де дужчих зламуєте об поріг
і в землищах привалюєте їх.

461.

І світ не знатиме того великий,
хто відбивав зрівнялівську орду,
тамуючи у серці муку й крики,
аби не виявити там біду,
яка говорить, що у час цей дикий,
коли бажаєш думу молоду
з'єднати, то з'єднаєшся з шпіоном
і з Юдою зустрінешся поклоном..."
Дем'ян

462.

"Це ж містика тіниста і важка,
шановний український мій Камраде,
що так підживлює робітника,
неначе небо в полум'я закляте
серед пустелі десь мандрівника
уявою про джерело багате,
коли не вартий навіть світ увесь
одної краплі з дощових небес. ..

463.

Моя теорія куди простіша
і відкриває широчінь питтю
і лунам тим, що гоготали в нішах
у Лавріях на ситую кутю,
як танцювала Січ там найсвятіша,
даючи молодецькому життю
мету і філософію єдину
від рання до смеркання й до загину!

464.

Вона рече: "Якбито ЕСЕСЕР
зробила літака на кожну душу,
і щоб колись, в неділю чи в четвер,
всі літаки покинули враз сушу,

і загурчав мільйонний пропелер,
ламаючи під себе люту стужу,
і голос владний з грізного Кремля
гукнув: "Ану, скидайте відтіля,

465.
бо всі народи страждуть без напою!"
І, наче із-під Господа яйце,
літун усякий схилить під собою
бочонок мідний до землі правцем,
вже пробкою закубрений новою
у Харківській броварні молодцем,
аби із вашого ячменю пиво
було збережене для всіх щасливо.
466.
І заревуть від пресвятих бочок
і села і колгоспівські помости,
бо Бог, як щойно тесаний кілок,
новий, благий, без люті і корости,
із неба цілого зробив шинок
і напуває люд робочий простий,
як манною колись то Єгова
ледачого обранця годував.
467.
І ЕСЕСЕР, наситившися браги,
за ніж ухопиться і за багнет
і промінь місячний, сухий від заги,
в залізі задзвенить, як очерет
сухий, і заблищить із-над баклаги
московський, славний батюшка кашкет —
і всі народи рушать до границі
вина вточити з панської пивниці" ...
Поет
468.
"Я волі хочу . .."

Кесар
"Що ж? .. Гаразд і так...
І ти, Редакторе, з ним їдь одразу,
але поет, як і найбільший птах,
що небеса несе з-понад Кавказу,
нехай на мовчазних льодовиках
по власній волі п'є струмочки часу,
а щойно знизиться у гурт "комси",
то витимуть про волю тільки пси!"
469.
І непомітно дав ознаку оком
до вишикуваного москаля,
бо той, назад рішуче ставши кроком,
і так, як у саду важке гілля,
запону швидко розгорнув широку
та й проказав рішуче відтіля:
"Марш на авто" ... І в давньому палаці
лишився в самотині владник націй.
470.
І зазирав крізь мур у далечінь,
і мовчки виряджав думками гостя
потрібного, як місяць уночі,
як мрія на душевних високостях,
але і в самовладця на мечі
високі журавлі гнізда не мостять,
і на налигачі не водять їх
орати в січні під Москвою сніг.

471.
За Воробйові гори місяць канув,
і почорніло небо в височінь,
але в широкім царстві океану
ясніли з хвилі золоті ключі,
яких ніхто і я вже не дістану
відперти Кремль чи ЕДЄНЬ, чи уночі,

з якого ось, мов буря з гір соснину,
автом хтось, дуже розмахнувшись, кинув.

472.

И воно летить дорогою з Москви
на південь крізь туман важкий лісами,
а вслід за ним велика тінь сови
летить пониженими небесами.
Через місток шарахне лісовий
авто та й мчить колесами, мов псами,
а птах без шелесту летить, летить,
наздоганяючи останню мить.

473.

А на Кремлівських стінах темні липи
держать прикований до себе люд,
який глядить розхитаної диби
несамостійним націям зусюд,
і так вигукує, неначе скрипи
катівні знов когось уже трясуть:
"Пильнуй!" І піднімає на дороги
луна смугнасті, розголосі роги...
ПРОЯСЕНЬ:
І жив у Китайщині коло одного міста старий Чаклун, а люди гадали, що то святий схимник. І привів до нього молодий студент молоду повію та й попрохав: "Звінчайте нас, бо я її люблю''. — "А з чого ж ви житимете?" спитався Чаклун, "бож вона похожа на пелюстки троянди, розвіяні осіннім вітром, а ти на стовбурець, коло якого трималися колись розвіяні пелюстки". А студент: "Я маю силу-силенну тем і буду писати повісті". А Чаклун йому зауважив: "Багато тем для одного письменницького серця те саме, що для діптянки випадкові стрічні любосники. І я кажу, що ти ні однієї доброї повісти не напишеш, і я не хочу тебе, сину, вінчати"... І студент знов сказав: ,,Я її люблю"... А Чаклун йому: "Не можна любити багато, бо вулична дівчина —

це тисячі, а хто каже, що любить тисячі, то й одного не любить". А Студент: "Я вб'ю тебе". Чаклун зареготався та й промовив: "Убивай, і в тебе буде одна тема, і ти напишеш гарну повість, якщо тисячі не гукнуть про тобою сподіяне" . . І витяг із-за пояса з-під ряси пістоль і простяг студентові. І Студент жахнувся і в нестямі побіг від нього праворуч, забувши і про дівчину... І Чаклун зник, ніби його й не було. Тільки бідна діптяночка стояла непорушною, не можучи отямитися. І була така бідненька та нещасна, що ніхто не подумав би, то це тисячі, і разом із цією думкою не поставив би всім відому істину, що в світі багацько всього, та світ один з Єдиним своїм Автором.

СТАНКИ

474.

О, дівчино, царице мрій моїх,
у тебе опрощення я благаю
за мій єдиний і найтяжчий гріх,
що із святині серця посилаю
твій образ на розпутище доріг,
де не готують варива з розмаю,
а тільки ллють іржі в каламдрі
тії, що пера скапують старі.

475.

Редакція підводить свій будинок,
немов гієна голову з могил,
якій у пащу кидають, як з вилок,
широкі вулиці людей і пил
коліс возових, дим автомашинок,
комуністичний без'язикий вир,
що, перетлівши в животі гієни,
блищить з газети чоботом воєнним.

476.

Вона у жовтих мурах серед стін

на поверсі четвертому міститься,
а в ній диван, стільці, червоний стіл
і шахва з книгами, і зверху птиця
звела до лету крила у простір
і вклякла, і її скляна зіниця
неначе каже, що високий дух
літання вільного давно потух.

477.

У кріслі ж тім, що китиці на звісах,
терпляче ждала дівчина якась,
струнка й русява, й чиста, як із ліса
луна у поле в передсвітній час,
і ніжна-ніжна, що якби гульвіса
торкнувся їй об перса хоч би раз —
вона б спахнула, слізьми залилася
і, як богиня, гнівно підвелася.

478.

І двері відчинилися руді,
немов злинялий прапор на ,совєті",
і дівчина не тільки по ході,
але впізнала й по такій прикметі
редактора: у голій бороді
бородавка, як муха на портреті
сиділа в нього, а з кишень на світ
газети випинали ввесь живіт.

479.

Від вітру так ніколи не тріпоче
у вересні тополя золота,
як шелестить у сукні стан дівочий
і нам назустріч з крісла виліта,
і серце чуле виспівати хоче
словами крізь розтулені вуста,

коли вони ворушаться й німують,
хоч в серці он яку потугу чують:

480.
"Ну й тяжко — сміх, — ще повалюся з ніг!"
нарешті проказала й притулила
до скроні хусточку, мов перший сніг,
що десь до сонця підійма могила
над смугами блискучими доріг,
уїжджених аж до морського гирла
автами поодинці і в гурті
з пашнею, мов краплинки золоті:

481.
"Свиридових поезій у крамниці
ніде не попадається до рук,
то може в вас цю книгу на полиці
гризе організований пацюк?
Дозвольте ж, як і випада дівиці,
спасти поета від ганебних мук,
а я студентка університету,
прихильниця і драми і балету" . ..

Редактор
482.
"Студентка ви? .. І сорому нема!
Шукати найшкідливішую книгу,
де містика пливе страшна, німа
й несе у каламутних водах кригу
до людського ледачого ума,
аби там повалити греблю тиху
ідеї, витканої з панських жил,
і кинути серця в скептичний вир?
483.
Запхнути вас би відьмі у петельку ...

Буржуї правду мали на мечі,
а ми перестромили на виделку,
з меча стікала кров і у кущі,
а з нашої виделки тільки в пельку;
і де герої дужчі — уночі
про це собаки виють під тинами,
чи стерва більше в нас чи під панами.

484.

Я теж нюхата псюка, як чорти,
де світ відкинув горді сентименти,
і кожду гидь геройську на гурти
історики спасають нам від смерти,
де вбив би я одну: "Мій Бруте, й ти?"
бо недосвідчені такі студенти
гадатимуть, що дружба і любов
колись були, і вже не буде знов. . .

485.

Куди ж це ви? Дослухайте, дівице,
бо ваш поет Свирид мовляє нам,
що космос причепився вічним бильцем,
як у крамниці до кілочка крам,
до дум поетів. Слухайте ж, як дим цей
курить смердючим чадом розумам" . ..
і, витягши тоненьку книгу з шкіри,
почав читати сум тяжкий без міри:

486.

"Немов на озері без берегів
прозорий лід дзвінкий і нерухомий,
на горній тиші вигаслих віків
і на завмерлім, ніби вічність громі,
прозорий мармур без кінця й країв
пливе десь у безодньому огромі,

і люди дивляться на висоту
і небом звуть рухливу брилу ту.
487.
І скільки ока скинути, тим долом
у діри урни спущено з небес,
під вінце вхоплені перловим колом,
аби не випали на землю десь.
Над кожною по три колюмни голо
стоять, мов білі стовбури берез,
і їх не обвівав вітер-вихор,
ані крило пташине летом тихо.

488.
До кожних трьох, над урною мов рот,
розтулено пащеки з губ перлових
й над ними пара висить сковород
на повзнях срібних, довгих, ланцюгових,
і днами сходяться без перешкод
в діяметрах напевно триметрових,
і в тій сковороді, що зверху в,
лежить людина ниць і не встає.

489.
А сонце тихо понад небом широчіє,
і крутиться колюмнам унапрям
в той час, як над землею ніч ночіє
і сон глядить громадам і роям,
і з тих ярів, де сови і сичі є,
виводить пару і туман полям,
щоб мир вростав у серце і в травинку
всьому живому, що на відпочинку.

490.
А сонце крутиться і від ставків
пусті великі черепи, мов кручі,

до себе тягне вгору до віків,
що обернулися в вогні пекучі,
ланцями тягне й загином гаків
зачеплених не за кінці брязкучі
а за дірки у черепах страшних,
де сяли очі велетнів земних.
491.
А осідав від сонця кожний череп
до вже знайомого свого станка,
і зараз же до нього з ворушінням щелеп
курдупель біг, похожий на панка,
і брав на мідний невеличкий келеп
смалкий шматок вогненного вінка,
на котрім букви пробивали діри:
"Це творчости святая книга віри".

492.
І в урну кидав під святі кружки,
а потім келепом шматок світила
розтовкував швиденько на грудки, —
і переходила мовчуща сила
в палання дошкульного язики,
аж голую людину потом крила
і ворушила звивами змії
на полум'ї страшної печії.

493.
Та й дме вогонь з кожнісінької штуки
і не вгаваючи пече й пече
і наклубочує нестерпні муки
тому, хто ще лежить і не втече.
Коли ж, неначе лист в осінні гуки,
затріпотить розпачливим плачем
та із сковороди скакає дико,
то гине у повітрі тільки криком.

494.

А вслід йому протяжний гук
з усіх геть сковород скрізь рине вгору,
і, вдарившися в над небесний лук
блакитного бездонного простору,
стихає там серед таємних мук
комусь не висловленого докору:
"О, горе нам, гурти вбивають ум —
згасає зірка знов серед колюмн!"

495.

Тим часом урні затуляло пащу,
бо вже сковорода, від тягару
звільнившися, то нижчу, грубшу й важчу
на повзнях опускала на діру,
сама ж, уверх зійшовши на добрящу
колюмни частку, зупиняла рух, —
і міць свою вогонь губив палиму
навіки в урні без нагару й диму.

496.

І потім знов затихлий голий люд
вклякав на сковородах ниць по небі
без звивів, стогону й без пут
у заклятій страшній якійсь потребі,
вогні під кожним гострий каламут
клубочать, ніби на пшеничнім згребі
і, обігнувши сковородам гін,
розходяться безсліддям білих пін.

497.

Скрізь, на катівнях то сковородиних
поети, що блукали на землі,
шукаючи і правди і людини
і мріям тиші — творчої ріллі,
і марний час проклявши блуканини,

заносили в труну свої жалі
тоді, коли приплакали нещасні
пектися досхочу за книги власні,

498.

в ознаку котрих ось на небесах
ярять вогонь гурти курдуплів лютих,
які колись були по городах,
і грішми, і неправдою зіпсутих
за критиків писак, що в вічний прах
наважилися істину зіпхнути, —
і хтось призволив там курдуплів цих
робити муку за писання книг.

499.

А встане ніч на землю — вогку груду,
і заблищать на небесах зірки,
і степ замре від трактора і люду
і випливуть із туманів церкви,
і сич гукне з дзвіниці лунко гудом
в далекий ліс, де сонні сплять галки, —
то хто посміє проказати в горі,
що то горять поети, а не зорі?

500.

І що сами не покидають мук
на висічених долею рубінах,
щоб небо не погасло, ніби гук
сича на дальної дзвініці стінах,
який турбує, мов жага розлук,
надією, що квітне на руїнах:
що люди без небесних тих вогнів
обернуться в лютіших різунів.

501.

Якби з'явився деспот войовничий

і взяв бібліотекарів на паль,
а книги всі і справи видавничі
геть повивозив у степи на спал
і друкарів проклятих може й тричі
попік, немов себе Сарданапал, —
то теж погасло б небо над землею
навіки із катівнею своєю,

502.

де блиск потужний широчінь січе
на мармуровій замкненій підкові,
як на поверхні моря, що тече
з вогнями у безодні загадкові...
І скрізь катівське сяєво річей,
мов з блискавок відбитки випадкові,
горять, шматуючи стражденним зір,
які блищать далеко потом шкір.
503.
І, захищаючись від блиску муки,
без руху жадного вклякають ниць;
а небо мчить, неначе через луки
розбурхана вітрами зграя птиць,
без волі, з таємничої принуки,
як зірвані кінці від блискавиць;
за ним, не сподіваючися зради,
летить земля бескеттями западин".

504.

Тут, дівчині поглянувши до стіп,
редактор мовив, як з нічної змори:
"Не в вічність, а у шлунок лине світ,
керують не поети, а майори,
віддайтеся ж вояці в цвіті літ,
"Хоть і прі блєскє утренней Аврори",

і ви осягнете за перший раз,
яка то в нас поезія в цей час!"

Дівчина

505.

"Поезія ... поезія ... А діл цей,
де Юда жив, і Брут, і добрий Хам,
у кожне людське серце кида кільце
зформоване жагою і чуттям,
яке вихвачують діди червінцем
собі на палець у дівчат і дам,
а юнаки зухвалістю та чином,
і робляться дружинами до згину.

506.

Але поет ... оберне так поет
що проліта воно замети смерти
і аж тоді затримує свій лет,
коли спадеться з поясом планети,
із-під якого плине вічний мед
творцям-артистам на святі бенкети,
лишаючи хоробрим воякам
дівчат в'ялити гуком гопака".

507.

І, не закінчивши своєї гадки,
затримуючи в грудях навіть дух,
студентка вибігла. . . Так само з кладки
збігає хлопчик на безпечний луг
і травами простує аж до грядки,
де гусенята стереже пастух,
щоб розказати, як порушив хвилі
цар водяний від берега з півмилі.

508.

"Але чого злякалася вона,

ця недоторкана перепелиця?"
Сказав Редактор й тихо від вікна
став придивлятися, як зір іскриться
в сови з важкої шахви до сукна,
ще червонішого, як багряниця,
що вигравали вже на жеребки
не римські, а совєтські вояки.
ПРОЯСЕНЬ:
Недалеко джерельця, що протікало в польовім яру, був жіночий манастир. Щоранку із манастиря до джерельця одна молоденька черниця приходила молитися. Тут же часом і діти з сусідського хутора пасли свої вівці. І ось один пастушок заснув біля самого дзюркоту води. Черниця, прийшовши і побачивши таке, поцілувала сонного, і схвильована, не молившися й Богу, вернулася в манастир. Пастушок, прокинувшись, почав тривожно питати: "Хто мене великий поцілував? Хто?" Діти, нічого не бачивши, сміялися з нього. Дома він і матері питався: "Хто мене великий поцілував? Хто?" І мати відповіла: "Господь з тобою, дитино моя, мовчи отам, щоб не занедужав..." І навіть вже, як одружився він, то морочив жінку, щоб вона його цілувала так, як цілують великі. Жінка плакала і мовчала, гадаючи, що вийшла заміж за хворого.
А коли він умирав, то жінка покликала з манастиря стару черницю висповідати недужого. Черниця прийшла і вже застала його мертвим. Жінка сказала, що чоловік умер від таємної недуги, бо все своє життя шукав того поцілунку, яким цілують тільки великі. Черниця знов схвилювалася і мовчки поцілувала мертвого в чоло і швидко вийшла з хати, утираючи очі від гірких сліз, що раптом ринули з душі.
І чого в цієї людини так несподівано прокинулося горе?..
Чи не через те, що вона згадала колишнього сонного пастушка біля дзюркоту води?

ЖАГА

509.

На млосне місто лився з сонця промінь,
асфальт розтав, напікся сірий брук,
крізь котрий ніби ввесь від сонця пломінь
стікав в огненний став підземних хуґ,
які десь виривалися крізь комин
вулканів на небесний синій лук,
як веслами гойдали блискавками,
а континентами, немов човнами.

510.

На вулицях гула юрба свята
з газетами, та клунками, та ґрипом,
порозтулявши спечені вуста,
запилені у борошно "комбідом",
і підкидала коліньми авта
у розгарячене на бруці літо,
аж парувало із потилиць скрізь
і скреготало, мов крутило різь.

511.

Свирид ішов між нею тротуаром
думки хилили голову до стіп. . .
Отак у купу степового жару
важким кінцем занурюється сніп...
Про що він думав і якого чару
промінням у душі яснів і сліп,
що зір ясний палахкотів завзяттям
ще каламутніше, як від прокляття?

512.

І обминув на розі довгий хвіст
людей, що вився до крамниці з хлібом,
оглянувся, і, випроставши зріст,
звернув у вулицю широку сліпо,
неначе провалившися під міст,

де хвиля гурка безнастанно ціпом,
аби від берега наприкінці
поодмолочувати камінці:

513.
,,Через простори дикої країни
вперед хвостом державний кінь чвала,
за ним летять шляхи, пили, руїни,
й хитається всяк храм серед села
й безладно дзвони б'ють об бальки й стіни,
аби їх рев і розпач рознесла
остання буря до статечних націй,
де певні ще насущного та праці.
514.
Крізь роки, що минули, і віки,
на степ, де світить сонце, наче злочин,
простягся морок від хвоста й гудки
державного коня, що стать не хоче,
неначе ніч женуть кудись круки:
назад, назад, нема спочивку й збочень! ..
Аж ось туди вже долітає тінь,
де пнеться монумент у височінь.

515.
Ото людина дивна з мусянжого
у центрі степу і небес стоїть,
на грудях ґудзик з місяця живого
блищить, як вишмульгана вітром мідь,
а з краю в край простору степового
так рівно, ніби телеграфна сіть,
лежать жовніри, в шату чорну вбрані,
обличчям звернені в небесні грані.

516.
Від ґудзика, що сяєвом росте,

при боці в кожного блищать багнети;
на монументі ж ворон жде гостей,
не квапляючися, мертвих дзьобом дерти,
а сумно, сумно кряче на ввесь степ,
що має рівність і братерство жерти ...
А хто ж то дивний чорний монумент?
То Джуґашвілі, рівности поет".

517.
Поет, поет... Ох, думо невесела,
навіщо з вулиці пускаєш ти
жорстокі марива собі на зела?
Вони ж їх виб'ють, ніби копити
скотини, гнаної через озера
ордою гунів на нові ґрунти,
коли рубалися сади розкішні,
щоб не співали солов'ї там ніжні.
518.
І дівчина з серпом чи без серпа
в твою не зайде ниву нелукаву
й не висмиче волошок із снопа
на голову ласкаву та смугляву,
і мати з хати, з куреня, з депа
дочці не скаже, спершися об лаву,
"Ану, промов, з чийого серця це?"
І дівчина не схилиться лицем.

519.
Але, о доле, о московська муко,
тебе Свирид забув на мить одну,
бо і трамвайне плетиво над бруком
гукає про нічного сатану,
що ухопив одним скаженим грюком
в дроти, неначе в річку чи струну,

кипучі блискавки, й вони там люто
ганяють, б'ються розірвати путо.

520.
А водії їх ловлять за хвости,
вони ж тікають, як з різниць корови,
вагони з ляку тягнуть на мости,
на брук, на дим, на цеглу, на будови...
Колись і щуки ранені товстим
залізом ост серед озер чудових
кривавили і рвали дно болот
і в ранах волочили стріли вод.

521. А понад ними без межі та стриму
кигикав заклятий віками птах,
той самий, що стрічав татар із Криму,
коли жіноцтво мліло в болотах,
а він, неначе вихвачений з диму,
казився скрізь на схованих стежках,
й орда шукала втікачів по гуках,
і кров лилася вже від стріл із лука.. .
522.
З трамваю вискочила на майдан
смуглява дівчина в блакитнім строю,
в руці був гарний, жовтий чамайдан
і кошик з горлицею молодою;
пташиний стан було узято в бран
шовковою червоною габою.
Але пташині, видно, кожна мить
була байдужою, аби зорить.

523.
"Товаришу, ішла я не борами,
і не північная була пора,
а москалі вам били вікна й рями,

і кидали книжки згори до брам.,.
І стягнена ця торба ремінцями
на аркуші подертих впала драм...
У ній напевно вірші й палятурки,
бо виснажена, ніби з-під цензурки..

524.
И поставила ґалянтно, мов галан,
під телеграфний величезний пакіл,
а горлиця побачивши, що пан
якийсь веде назустріч дві собаки,
схопилася крізь натовп громадян,
і проз костьол полинула в байраки,
а долі метлявся червоний шовк,
яскравіший за маковий листок.

525.
,,Ой, лихо, пава вже моя пропала,
бо сяде у сусідній голубник!
І як це я в роззяви враз попала?
аджеж там всерайонний шибеник...
На пам'ять хусточку", вона сказала,
"візьміте ту" ... Трамвайний дзвін і крик
її рвонув до себе: задирчало ...
Вхопилася вагона і помчала...
Свирид
526.
"Ти знов від мене рушила в ніде,
щоб не вернутися ніколи, зморо,
щоб сонце рвало серце знов з грудей
щодня, неначе Прометеїв ворог,
і кидало на місто і людей
запаленим тривогою простором ...
Ти знов, червону кинувши змію,
у невідомість рушила свою.

527.

Блакить, блакить висока, як тополі,
прийми мене туди, де гине грім,
аби я був душею знов на волі,
одужавши у затишку твоїм,
бо і Господь світи свої ще кволі
ховав колись в заполі дорогім,
аби одне на одне не нагналось
і не зірвалися в предвічний хаос.

528.

Коли ж вони відчули всі снагу,
неначе зайченята великодні,
Творець віддер геть полу дорогу
і кинув їх в неміряні безодні
і ринули світи в свою вагу,
ще холоднішу за сніги холодні,
і в^ке не згубляться у глибочінь
росиною лісною уночі.

529.

Бо край поли на сході, як у ніші,
вхопила дівчина, а другий край
поли упав на захід діві іншій,
мінливій, світлій, ніби водограй —
й вони по черзі у глибокій тиші
гойдають полу через світлий плай.
І котяться світи і дні, і ночі,
на сон кладуть, то будять наші очі.

530.

Лише озера із земних країв
вдивляються в безодні неміренні,
аж тріпотять від відблиску світів
зіниці їх безсонні і зелені,
нагадуючи серце двох цих дів,

де може стогнуть погляди шалені
Нестримного, як бурі угорі,
і Дужчого за всі земні царі...

531.
Нехай же кришаться на вогнеліти
світи в надзоряних святих дівчат,
аби на Вербную неділю віти
увішалися іскрами до хат,
а українка з них, щоб молодіти,
пустила в пазуху небесний чад —
нехай би стався я їй Богом ніжним
і над прекрасним лоном білосніжним

532.
роздер блакитну одіж, ніби світ,
і в ноги впав їй пальці цілувати,
такі пахущі, як вишневий цвіт
або троянди з Персії листаті.
Та де і в кого, і в яких сусід
голубники надибати крилаті,
щоб там знайома горлиця була
і про хазяйку милу повіла?

533.
Проказують верхами тихі гори
де почалася, перелетна, ти,
а ріки сині і страшні простори,
і пшениці, немов очерети,
гудуть в вушині людські нори,
що спільний рух приніс тебе в світи,
і Шеллі дзвонить віршами-громами:
"Єдине все, що в нас і що над нами!"
534.
Але і без далеких мудрих слів,

якби то я в жагучому розгоні
грудьми припав до іскор із світів,
що в персах виросли тобі на лоні,
то навіть би і чубом зааснів,
мов квітка у русалки із долоні
нагріта першим поцілунком губ,
уже готових зустрічати шлюб.

535.
І вірю, я тебе знайду між людом,
що у трамваях їде на базар,
біжить жадібно торгувати брудом,
залитим кров'ю від щоденних чвар
і начиняється м'ясивим супом,
і мріє про найвищий Божий дар —
про той налигач, славлений ослами,
що висить у повітці над сінами!

536.
Та де і в кого і в яких дворах
той голубник спасається в столиці
і вабить горлиць, мов далекий шлях,
засипаний пашнею з возовиці;
і де той шибеник, що на тинах
чигає невторопливої птиці,
аби сказав мені, він би не вмер,
чию він горлицю дурну запер?"

537.
"Добридень! Це знайома теж і ваша,
що підношала чамайдан вам так?
Віднині ви для неї вже не паша,
але тяжкий із-під культури брак!"
З рушницею і брязком патранташа,
та з гавканням на шворці двох собак,

гукнув високий чоловік і канув
у червонясту хвіртку препогану...
538.
Це був усім відомий пан Живіт,
професор, і мисливець, і п'яниця,
нюхтій, бабій і модний кольорит
і з Катеринівської, кажуть, птиця.
Свирид залаявся, що пішохід,
як світ, і під падлюками держиться,
й поглянув за Дніпро, де вже гримів
далекий чорний грім з-за Броварів.
539.
І взяв, брилем махнувши, з добрим духом
подався уз Боричівський узвіз
геть попід муром, де шуміло глухо
вершинами каштанів, відки ліс
Чернігівський виднів, і чорним рухом
під хмарами, мов хмара друга, ріс,
а блискавки в громах над ним шаліли,
зривалися й по обрію летіли...
ПРОЯСЕНЬ:
На злотім березі Дністра жила родина бідного рибалки. Він мав одну семилітню донечку, Стеху. Дівчинка з прибережного каменю зробила собі ляльку і завжди нею бавилася і розмовляла голосно, А то якось Стешка, прокинувшися вночі, побачила, що тато серед хати деруть козу, а мама під нею тримають ночви, куди стікала з кози кров. І мама гукнули дуже стишено: "Цить і не писни... Мовчи в хаті, мовчи і надворі" ... І тато теж, простягши вперед ніж у козиній крові, гукнув дуже стишено: "Цить і не писни, а то я тебе теж обдеру, як козу"... Дівчинка злякалася. І після цього кожний день всі їли м'ясо, а не рибу, ходили і розмовляли тихо в хаті і в дворі. І Стешка прибереж-ний камінь роздягла і, прив'язавши до нього мотузку, тягала його і все шептала: "Цить і не писни, а то я тебе теж обдеру, як козу" ... і втирала слізки рукавом. Аж прийшла жінка і чоло-

вік до їх двору шукати козу. Батько Стешчин був на Дністрі у човні, а мати на березі прала сорочки. І спитали Стешку жінка й чоловік: "Чи тато не різав козу?" А Сіешка після довгої мовчанки як затужить та як заголосить: "Цить і не писни, а то я тебе теж обдеру, як козу" ... А потім почала хлипати і приказувати: "Я' не можу мовчати... Я не можу мовчати, краще мене обдеріть, як козу, бо я не можу мовчати" ... І люди спиталися: "То ти їла козу?".. І Стешка, голосячи, вимовила: "їла"...
Через те, що Стешку змусили мовчати трошки, то її можна змусити мовчати і дуже довго. І через те, що кожна сучасна агресивна держава збудована на козиній правді, то можна і всю націю обернути у таку потвору, якій буде потрібен рот тільки їсти й пити, плювати і блювати. А словом виявлятимуть думку високі комісари, губернатори і всякі аристократори. А маленькі Стешки з їх приятелями, якщо не трапиться тих людей, що шукають загиблих кіз, тягатимуть каміння і, не знаючи, як його використати, шептатимуть: "Цить і не писни, а то я тебе теж обдеру, лк козу"
НЕВНИКОМІСТЬ

540.
Лежали боком два стільці і стіл,
і без четвертої ноги канапа,
на ній чорнильна пляшка, і постіл,
і заяча у чорних плямах лапа,
а по підлозі книжна заметіль
та ще й атрамент із канапи капав;
і мисник, в ліжко похилившись ниць,
ронив поволі книги із полиць.

541.
А в драні вікна і побиті рями
бурхала буря із далеких сіл,
аж книги розкидалися листками,
неначе збиті з неба свистом стріл

смутні й крилаті журавлі з хмарками
на цей лукавий і підтравний діл,
понад яким свої носили сили
і рух живущої води містили.

542.

І журавлям і книгам вірний друг
спинився в несподіваній пороші,
із клаптика вичитуючи вслух:
"Не вартий ти столичної калоші,
і даємо тобі ми з зайця смух,
і стоптаний постіл, але хароший.
Бери сіреньку ніжку за весло
і в постолі пливи собі в село" . . .

543.

І підписалося внизу рукою:
"Ми нездоланний пролетарський меч,
що хилитається над головою
нігде не народженних колотнеч" ...
А Данте й Байрон з тугою німою
із стін казали ніби: запереч
сліди ще нечуванної наруги
на всі віки і всі народні рухи...

544.

І випав з рук Свиридових декрет
про виселення у краї веселі,
і гойдами осівся на портрет
у томику поезій Персі Шеллі...
І хлопець зблід, і за якийсь момент
маленька книжечка уже в кишені,
а сам, піднявши руки у простір,
затріпотав, нзмов тяжкий докір:

545.

"Гей, сонце, не топи корону в морі
і скаргу серця людського прийми,
як і трава росинку п'є надворі,
що з хмари часом витрусять громи,
бо всі світи далеко на просторі,
спливаючи у вічність без керми,
твого тепла не потребують певно,
а ми, маленькі, за ним тужим ревно.

546.

Тому ж, що ти корону, а не мідь
викачуєш щоранку з-за діброви
і розправляєш золотую сіть
на цілоденні піднебесні влови,
і в мене серце, я молю, поміть,
хоч би і так, як скло біля полови,
що блискотить крайком ясним до хат,
мов блискавка, захована в кагат..."

547.

Нігде ще роси так не пломеніли
на перших квітах в лузі навесні,
і не напружувався корінь білий,
від них у річці на прозорім дні, —
як душу всю його і зір посіли
рясні і невгамовані вогні
аж іскри над чолом перелітали
і осявали гори і провали.

548.

Якби їх Бог перехопив з путі
і велетенською рукою кинув
на небеса, первісністю святі,
на ту неорану ще в себе ниву, —
сонця із них би полум'ям густі

у високостях виросли на диво,
і все, що тут конає і стражда,
до них би плинуло, як в нурт вода.

549.

І навіть щоб у океані грізнім
ховався під сонцями тими риф
і люди бачили б, що їх залізні
на скелях топляться за бриґом бриг, —
однаково: на ранній і на пізній
дорозі хутко рвалися б до них
і, рину чи в безодню неміренну,
кричали б славу тим сонцям шалену.

550.

Високі почуття як Божий Світ
і так потрібні, як Гомер на півні,
чи комісарові освіт в живіт
розпачлива музика Паґаніні,
за них відломить хліба і "нарпіт",
як проходящому по Україні,
а трапиться останнє і страшне,
то пес приблудний у лице лизне.

551.

Іди ж, іди, сьогодні ще не пізно,
до Гепеви, в куйовдище зараз,
і висолопи свій язик в залізну
шпигунську струментину диких мас,
щоб вирвали, мов гадину первісну,
геть із печінкою гнилою враз
та й почепили в нумері на "гвозді"
між інші нумеровані безкості.

552.
Та й будеш у конторі скрипом пер
регулювати клацання рахунку,
де кожний клац, неначе револьвер,
стрілятиме в душі наступну думку,
і дух твій стане річкою з печер,
що в березні замерзла без рятунку,
і відбиватиме не сонця схід,
а сонного директора прихід.

553.
Коли ж на горе із-за рахівниці
устане ніч чи вечір у бору,
де явір молодий біля криниці
веде із тінями летючу гру,
і дівчина, мов тінь якоїсь птиці,
там зачорніє в цямрину стару,
вчуваючи луну над лісом пізню
на тількищо проспіваную пісню, —

554.
"На історичних і страшних шляхах
племен загиблих і живих ще націй
я збуджувала сонний, сірий прах
об теплі на ногах маленькі пальці,
і, ніч проспавши у густих борах
та глянувши на себе в річку вранці,
зривала я лілею на лану
і з нею простувала в далину.
555.
Поети відчували ці походи
стемнілою журбою бідних серць
тоді, як землю обпливали води,
згубивши свій початок і кінець
і піднімали глибочінь і броди

у зоряну безодню навпростець
та й падали назад в свою стихію
ревіти з скель поетам безнадію.

556.
Бо кожний з них найпершу іскру мрій
і перший поцілунок молодечий,
і день, і блиск вечірньої зорі,
і від суспільства таємничі втечі
у гай густий під явори старі
лише мені в обладу вічну речив,
а віддавав найближчій до руки,
і сумував за мною потайки.

557.
Я ж ріки перебродила у піні,
спиняючися скрізь на камінцях,
сполiскуючи ноги в баговинні
і пил із гарного свого лиця. . .
Але води у дикому камінні
не має стільки вся планета ця,
аби із серця в мене тугу змити,
ще важчу навіть за ґранітні плити.

558.
Ще здавна ластівкою на лету
на світ розкрила руки я і очі,
і поцілунку від поетів жду
у нецiловані вуста дівочі,
але вони надхненну молоду
питають там, де інтереси вовчі
беруть живих, шукаючи мерця
і виїдають з мріями серця.
559.
Один мене лише впізнав донині

Платон божистий в Дельфах у гаю,
і, знявши свій вінок, немов богині,
його поклав на голову мою:
"Іди, пречиста, в Зевсові святині",
схвильовано промовив від жалю:
"Бо ти умреш від доторку людини,
мистців лишивши в розпачі провини" ...

560.
Якби тепер зустрілася я з ним,
хоч би і так, як надвечірні птахи,
то обняла б жагучим, молодим
від кривдою запаленої заги,
що тільки втоми покотився б дим
з душі моєї та її відваги,
та й полягла б на землю мовчазну,
немов на бруньку світового сну.

561.
Бо вчора комуністи на базарі
мене в сільраду сміючись вели,
з кнуром старим у дивовижній парі,
минаючи розпряжені воли.
Я ж, вимкнувши, тікала в сірій хмарі
людей, скотини, пилу і смоли,
і подарунок давньої Еллади
вже загубила десь коло сільради" ... —

562.
Коли тобі таке щось із краси
привидиться в конторі і заплаче,
мерщій із ручки чорної стряси
чорнила в серце, щоб ніхто не бачив, —
і блисне із очей жалом коси
сама безодня натовпу, неначе

напоєна борщем і кров'ю птиць
і ревищем худоби із різниць.
563.
Та й житимеш як той юнак велебний,
що перегорне гори добрих книг
і там, знайшовши слів рядок дотепний:
Вкраїна, людськість, слава діл земних,
бере собі за прапор їх піднебний,
щоб серцем звоювати вічно злих,
і боронити в світі тільки правду,
що Януса не кличе на пораду.

564.
А роздобувши хату і город
з підтравної московської десниці,
а з ними груди і широкий рот
стегнастої з рипінням молодиці,
він припадає лютим болем цнот
до теплої і пазухи й спідниці,
і виє, стогне, плаче і тремтить
і теплим ліжком до мети летить.

565.
І, утворивши летів кількість певну,
вабниці випадковій на губах
він залишає Батьківщину кревну
і Людськість самотинну, мов журба,
що їх вона, неначе тінь гаремну,
сполоскує у водяних горбах
не дуже чистої міської лазні,
де урядові услугують блазні.

566.
Та ще й міркує при нагоді цій,
що серце не віддав своє нікому,

колись пелюстку, взяту на щоці
від дівчини у соромі п'яному,
що вернеться туди лише дочці
і другому нахабі молодому,
і супокійно ходить у чеці
язик відвідувати на гаці.
567.
Над містом страшно лопотіли дахи
і брязкали замки об цеглу стін,
закочувалися на мурах бляхи
і вили виводи, як вовчий згін,
а із міської вежі в тьму, де жахи,
вітрами захлинався й бевкав дзвін;
відбив дванадцять ночі й згинув наче
туди, де може десь самотній плаче.

568.
Кімната тріпотала, як намет,
вся навстяж, хоч було і пізно дуже,
а на підлозі в хурканні газет
на книзі кукувавкав сич від стужі:
вітрами звіювався на момент
та й знов вилазив на свій том байдужий...
Куди ж поніс Свирид свою журбу?
Не скаже сич, ні ніч, ні гуркіт бур...
ПРОЯСЕНЬ:
Дитині завжди мало простору: все вона зачіпає, через все спотикається і завжди біжить туди, куди, кажуть, не можна бігти, куди її ,руки дорослих не пускають. Юнак теж дитина, він теж починає життьовий шлях з образу орла, тільки не того, що злітає з гнізда, а того, що вже летить у просторі без початку і кінця, ніби в тім просторі, якого бажала і дитина. Олександер Македонський, Колюмб і Байрон найкращі образи, що втілюють цей єдиний рух дитини і юнака в безконечність.
І через те, що смерть під тином те саме, що смерть у про-

сторі, смерть орла на лету, що не долетів до мети, ні вернувся назад, смерть в дорозі без початку і кінця, в рухові від Олександра Македонського, Колюмба і Байрона в космос, до розпачу, до бомби, що підпалює цей космос, — я люблю омісцевлене і ніколи не мав і не маю бажання завжди бути молодим, щоб не переживати знов страждання від питання: і навіщо воно людині?..
І з хвилюванням сердечним кажу: нехай живе Шевченко, Гомер, Толстой і Гюґо, бо обмеженість і любов до неї, якби це було можливе в природі людини, врятували б наш бідний світ...

ВИКЛИК

569.

Немов титани із старого світу
прийшли на Київські смутні степи
та й почали об кручі з неоліту
свити трусити, як снопи з копи,
так бурі упадали із зеніту
і в гори давні, в земляні стовпи,
товкли, й земля гула, ліси стогнали,
і чорні хмари з неба місяць гнали.

570.

Верхи дзвеніли випадкових скель
і вітер рвали гостротою зуба,
і вили сови із нічних пустель,
вітаючи у кручах душогуба,
де дерево ніяке не росте,
а на конячих незаритих трупах
на місяць жовтий гавкали лиси,
щоб крови дав з небес, а не роси.

571.

Дніпро стогнав і воду й давню зброю
шпурляв на береги, мов сковзалки,

та криця й хвилі власною вагою
сповзали знов у глибочінь ріки,
і все: тополі й верби з рогозою,
і скриг заліза, і Дніпра шматки
єдиним подихом кипіли нині,
мов вічний штурм одвічної твердині.

572.
Та не тієї, за яку давно
Москва і Турки, і Ляхи біляві
життя пустили на глибоке дно,
спочатку людській залишивши славі
розбите запорожцями стерно
і трави скрізь на берегах криваві,
що хиляться й тепер до наших хвиль
шуміти про злобу чужих зусиль.

573.
Най глинищем одним у горах висів
повалений громами осокір,
у листі в нього щось тривожно лис їв,
на урвище підводячи свій зір,
бо там над ним, де вітер свист вів,
людина височіла у простір
небесний, криком говорила туги
до неміренної, як світ, потуги.
574.
І рвалося волосся на чолі
виттям, бурханням і стогнанням бурі,
і місяць на розбитому крилі
летів крізь хмари на ставки понурі
і на яри від вогкості гнилі,
й на чорні Київські прадавні мури;
З віччю в людини сяйво дивне йшло
й чоло тримало в світлі, мов шолом.

575.
"Гей, сило всіх початків і загину,
з останнім словом я до тебе став;
ти вирвала ворота й брами впину,
що у світах тримала тьма густа,
і геть розкидала, немов скотину,
великими пожежами повстань —
і всі стихії вирвались до лету
і трусять нашу вже стару планету...

576.
Сама ж, гей, сило, на безоднях ти
пливеш з розкритим і порожнім лоном,
і саме час мені слова стрясти
з душі, неначе ос отрутне ґроно,
в ту совість, що утворює світи
серед якогось вічного закону,
який формує тут звіриний ЛЮД
надхнення убивати і мій труд

577.
за те, що ідолам його і фарбам
плякатним не згинав ніде колін
і всім різницям і тюремним штампам
у мене в серці не творився гімн,
аби не чути як складає ямбам
хвалу волячий запашний загін,
що правду визнає в густій толоці,
а волю в держаках від вил на боці
578.
і що на мертвий у степу парад
не йду між мертвими вночі лягати,
і, збільшивши неповорушний ряд
великої пекельної загати,
не жду, аж доки широчезний зад

державної тварюки, мов з гармати,
не звалить у задушливих громах
в степу безгласім мосянжовий жах!

579.
Гей, сило смерти і в світах обнови,
за це совєтське стовпище святе
мене від себе випхнуло в діброви,
де шум дерев зловісністю росте
і рине глум із дір світобудови,
щоб я, чекаючи з Чеки гостей,
вигукував останніми словами:
Єдине все, що в нас і що над нами!

580.
І хай собі Дніпро реве, шумить
і б'є в німе вікно душі моєї,
і краплями брудними кожну мить,
переливаючись, плющить із неї,
московську відмиваючи блакить
і сповнені отрутою ідеї,
що сіллю сліз і кров'ю давніх мук
до скла душі пристали, мов карук...

581.
І від Дніпрової нехай стихії
болять потрощені кістки в мені,
й нехай душа від водяної дії
прозорішає навіть в глибині,
де давнина моя летить на мрії,
неначе птах в нагірній вишині,
а я нехай мовчу і не питаю,
чи долетить вона колись до краю...
582.
Бо в світі має все останній грилі —

і золоте добро, і зло злиденне,
лише не знаю, чи росте шпориш
у Дантовій Італії без мене...
Ох, сило сил, ти на світах летиш,
неначе щастя десь моє шалене,
шукаючи коханої снаги
в розсипаному сонці навкруги!

583.

Та все ж чи ти єдина із світами,
гей, незбагненна вічносте німа,
і чи колись вони були сонцями
без тебе там, де іспредвіку тьма? ..
Земля мене вродила під кущами,
де комашина в холодку дріма,
чи я й вона єдине щось являю
з тобою і космічністю без краю?

584.

Бо ось, коли найбільше горе б'є
коли ввесь світ страшний, навколоплинний
безоднями чигає на моє
життя, мов океан на тінь піщини;
коли тепла, що в серці іскра є,
жадаю від космічної родини,
як вітром вибите з гнізда орля
від блискавки зеленої здаля, —

585.

я кинутий широкому узбоччю
ярів і круч і гнівного Дніпра
крізь ревища, неначе тічку вовчу,
що десь над падлом серед степу гра, —
перед тобою, Вічносте, не змовчу
свого прокляття, як ота гора,

де безневинну душу розпинали
і людські, і міжзоряні анали...

586.

І всі ясні, стрункі сонця вгорі
від розпачу на сяєво не всохли,
коли народи не річок, морів
кривавих забажали із Голгофи,
лишаючи на згарищах віків
до нашої страшної катастрофи
жінкам тужити голосінням птиць
біля сухих, кривавих шибениць.. .

587.

І там, на небесах, коли орбіту
зоря зорі прорве у стрічну путь
і зливою рясною вогнеліту
у безвість осідатися почнуть, —
то рій світів зі спокоєм Граніту
над ними пронесе себе в забудь,
не капнувши й жіночою сльозою
за вибитими у безодню з рою. . .

588.

І слугувати вже не буду я
найкращій Фебовій пречистій діві,
бо дика вулиця і крики дня
моє єство у бунті та у гніві
марнують, і від мук душа моя
згубила мрію й почуття у співі,
немов колоссям тане добрий сніп,
як вітер переверне стаю кіп...

589.

Бо жах, не Бог, коло людей падкує

і гонить їх розбоєм у віки,
туди, де спредковічну прірву чує,
як чують кров на відстані круки,
а залізниця путь йому простує,
у Вічність націляючи гудки
й розсовуючи в неміренність обрій,
немов цареві в ноги килим добрий.. .
590.
Свідомість людська, бідна і мала
і взята у маленькі млисті межі,
на іскри схожа, сповнені тепла,
що рвуться з велетенської пожежі. . .
Куди й для чого? Не говорить мла,
де смерть з початком спить в одній одежі...
Душе ж моя важка, життя моє,
який ще жах тобі страшніший є?..

591.
Гей, Дніпре, Дніпре, скований левище,
віддай мені крицеві панцері,
що ти із дна підняв собі на грище
і ними скелі в берегах старі
ворушиш, ніби вітер попелищем,
а з каменю розтертого вгорі
громадиш інші хмари над лісами,
що ляжуть у полях піском-буртами...

592.
Віддай мені і хай слова мої,
закуті в крицю давнього завзяття,
впадуть, як ще не бачені рої
отрутного і для світів прокляття,
в безодні вічні, аж у ті краї,
де наливаються вони з безладдя,

щоб вибухли серед всесвітніх зел
і з космосу зробили млу пустель! ..."

593.
І враз, немов підстреленая птиця
Свиридові упала тінь з-під віт,
яри гукнули, ніби громовиця,
за краєвид Свирид хитнувся в світ,
і там, де спить підрубана ялиця,
шугнув туди, де може сотні літ
верба держиться дуплами з безодні
і ними виє, як вовки голодні.
594.
Услід йому із револьвера раз
спалахнуло над кручею тривожно:
"Оце тобі від нас такий Пегас,
як сісти у постіл було не можна!"
Гукнуло щось, і зупинився час,
немов гора посеред ночі кожна,
лише дуби хилились, як жита,
і вила глухо чорна самота...
ПРОЯСЕНЬ
І прийшла одна дівчина до ворожки та й сказала: "Учора було Купала, і всі дівчата пустили на воду вінки із свічами, а я лежала в недузі і не в силі була спитатися долі. І цілу ніч я думала і на ранок видужала... І я сьогодні хочу взнати долю, хоч від ворожіння" ...
І ворожка помовчала та й відповіла: "Піди на причілок моєї хати, вирви ружу, і не заходь вже до мене, а йди за село, на стежку, що між житом. І ружу поклади серед стежки, а сама ляж у житі й дивися. Як візьме квітку дитина, чи жінка, чи чоловік — не буде тобі щастя, а як парубок, то йди за ним мовчки, аж доки він не оглянеться. Тоді будь розумною і скажи: "Віддай мою квітку". І парубок буде твій". Дівчина так і зробила. Перший ішов парубок і справді взяв ружу, але дійшов до річки, сів на чо-

вен і переїхав, а дівчина, щоб за ним іти, швидко роздяглася, взяла в руки сорочки і пішла бродом через воду. Річка була широка, а посередині глибока. Дівчина цього не знала і вернулася, бо помочила б сорочки і соромно було б доганяти хлопця мокрій, а хоч голій.

Ну що, як справді то дівоче щастя було, і чи годиться, хоч і дівчині, боятися сорому там, де справа йде про все наступне життя? Ну, а коли то було хто його зна й що, то й то треба було йти навіть у мокрих сорочках, бо нез'ясованість кричала б на все переднє життя так, що глушила б голоси і ті, що на світі, і ті, що в душі, про втрату чогось дуже хвилюючого і такого, яке довго ждали і яке вже ніколи не настане.

ПОКИНУТА

595.

З гір київських, що схожі на підгерстя,
хитнулася студентка до колод,
лілею тиснучи собі до серця,
неначе найдорожчий свій клейнод;
але її не підхопив, здається,
там ні гульвіса, ні прихильник мод,
бо мають право всі у нас на м'язи —
і комісар, і жінка, й свинопаси.

596.

А день кульбабою на тихий став
котився з сонцем теплим та хмарками
і за Дніпром тополі натягав
до неба ніжнозорими боками;
а з них дуга, неначе з дзвона "бав",
рожева й тиха, мліла над пісками
і маривною смугою до дня
плелася, мов до сонного коня.

597.

Але студентка у тяжкій утомі
не бачила, на що стає стопа,
минаючи каштани нерухомі
так само, як душа якась сліпа,
яку жене таємний серця пломінь
сказати горе схованим степам
за містом, де Дніпро ще вільно плине,
бо серце інколи без слова гине.
Дівчина
598.
"Мисливець, пан Живіт, мені казав,
що на Дніпрі, під Лисою Горою,
Свирид з одежі вранці кров змивав
холодною, роздзвонною водою;
сідав на камінь, здавлено стогнав
і на виду аж синій був собою,
і обережно так, наскільки міг,
невисушений одяг так і вдіг.

599.

І, взявши із-під себе білий камінь,
поклав його у чамайдан новий,
і вверх підняв тремтячими руками
та й кинув супокійно в чорторий...
І доки пузирило вир бульками,
дивився нерухомо з-під гори. . .
А далі бачили, як він без тями
безсило хилитався над полями" ...
600.
Поглянувши ж на казку, а не храм,
землі чужої генія, Растреллі,
яка летить назустріч небесам
від нас із розбишацької пустелі,
дала гарячу волю почуттям,

як уночі в покинутій оселі
прокинеться безрідний та рида,
що ніч лише у нього та біда,

601.
бо всі краї, заквітчані й не в квітах,
не подадуть ні з літа, ні з зими
ані зозулі на вербових вітах,
ні вісника, що в вікна б'є крильми,
намученому серцю у совітах
під захистом Московської Тюрми,
й воно тепер догонить ту хвилину,
що зводить дух повільно в домовину.

Дівчина
602.
"Ох, Боже ж мій, який незгойний сум,
що не ввійду у церкву я сьогодні
і до ікон не покладу внизу
на камінці, від вогкости холодні,
мою любов, надію і красу,
пахущішу за пахощі городні,
лілею тиху, мов дрімот хода,
яснішу, ніж при місяці вода.

603.
її я вирвала в саду з-під ґлею
й проплакала три ночі і три дні
над нею, над єдиною моєю,
щоб сльози всі у пелюстках на дні
зробилися сльозою однією,
мов зорі там, на вічнім полотні,
збігаються у сонце величезне,
і чорна ніч завжди від цього чезне...
604.

Я грудкою писала із ріллі
одно лише слівце "Свирид" три ночі,
три ночі на сосновому столі
лілею ту і сльози ті дівочі
хилила в букви, ніби до століть
планети на північному узбоччі,
аби з лілеї та з гарячих сліз
холодний діямант, мов крига, зріс...

605.
Аби його зірвав з коси у мене
із задуму підхоплений поет
і,вийшовши на місце височенне
в театрі під стотисячний льорнет,
гукнув у стовпище, чуттям злиденне:
"Це в неї я відняв такий презент!"
Аби увесь народ хитнувся з дива,
що гину, засоромлена й щаслива...

606.
Але він хустки взяти не схотів,
нема йому у мене й діяманта,
бо я простіша і від тих ще дів,
що кожна й погляду його не варта,
і він, бажаючи несвіцьких діл,
такого може і кохання в жартах,
зі мною не спізнавшися, утік,
щоб я, самотня, плакала ввесь вік ..."

607.
Та світ німий був, мов даремна мука
сучасних бідних і аж тих ще серць,
що бачили, як чорт пускав із лука
у пеклі витесаний камінець,
щоб збити з місяця, неначе турка,

Творця світів на дикунів хлівець,
аж стрілка вдарилася там на вітрі
об небеса тугі, немов Гранітні,
608.
й назад відскочивши на висоту,
загрузла у великогірній глині,
та й пне свою верхівку золоту
в те саме місце небосхилу нині,
де вирвала колись то силу ту,
якою сяє із хреста людині.
Бо свят Андрій із стрілки має храм
на пам'ятку спортсменам і чортам,

609.
а селянинові на стогін лютий,
що не осяє воскова свіча
йому дебелі чоботи із юхти,
не торкнуті ще вогкістю квача,
і що мов пароплав далекий з ,,бухти",
не загуде диякон до прочан:
"І ось пекельна брама не по дужа
вовіки церкви вже у наших душах" ...

610.
Та край мовчить, як скошений пирій,
бо світ є тінь небаченого Бога,
яка геть кожній часточці своїй
скривавлену грізьбу схиляє з рога,
аби ніколи в щасний супокій
її не звала соняшна дорога
на захід, в світло надвечірніх дуг,
де прагне відпочити й людський дух.

611.
Далеко залунало берегами,

бо Ґонта пароплав спішив униз,
і Володимир, князь, під небесами
здригнув, мов човен зі споду до крис,
в якому гордо між очеретами
звели Сварожі внуки вгору спис
через Чигрин та гайдамацькі вила
до братчиків Методія й Кирила!
612.
Але до кого ти думки свої
підводиш, дочко України, в горах,
коли по всій землі чужі краї
і всі світи далеко у просторах
з людьми і зародками у гної
роз'єднуються й сіються на порох,
як щойно там бідою затрясе
і блискавку разючу пронесе ? ...

613.
Ох, серце, серце людське ще й дівоче,
ніколи знати не бажаєш ти,
що робиться і зробиться доконче
круг нашої сліпої самоти:
серед нещастя плачеш ти охоче,
і в радощах не стримуєшся ти;
душа, мов сонце хмарами на небі,
перебирає тінню по потребі.

614.
І я не знаю, чи почую ще
від тебе, дівчино, коли хоч слово,
але твій образ, мабуть, опече
мене не раз, нещасного, раптово,
коли впаде сторінка до очей
поета, наче сонце дорогого,

а в ній слова про горе й самоту
і про щасливу жінку молоду...

615.
Тому, коли до нас ти не байдужа,
гей, незбагненна Вічносте німа,
нехай зупиняться моря і суша
і стануть, ніби кам'яна стіна,
щоб ти, лише своєю міццю дужа,
що плід на древі вчасно підтина,
чернігівські ліси зірвала вранці
і понесла над містом наостанці,
616.
аби грудки з корінням і роса
залопотіли в київські покрівлі
і мешканців струснуло й небеса
над злом самотньої вночі ночівлі,
бо загубилася душа-краса,
немов до щастя золоті ключі в млі,
і дівчина за нею молода
на горах незриданними рида!...
ПРОЯСЕНЬ:
Один багатир справляв закладщину на нову хату. І коли почалася посвята місця, то всі запрохані бачили посередині щось низьке і довге, застелене так скатеркою, що її кінці лягали на землю кругом "низького та довгого", яке стояло замість стола. Після посвяти люди потрапезували на "низькім та довгім" і встали, щоб розходитися, але молодиця не втрималася та й сказала хазяїнові: "І де то видано межи християнами у нашій землі, щоб на закладщині нової хати та не було нового стола?" І господар швиденько підійшов до "низького та довгого" та й потяг до себе всю скатертину... І люди аж отерпли, як побачили з-під неї нову домовину дном угору. І хазяїн казав: "На домовині можна їсти з одного боку, а з другого ховати покійника. А на столі можна їсти з одного боку, а як перевернути ніжками

вгору на другий бік, то вже стіл і нікуди не годиться. Домовина це двоскладаний ніж на два ножики, а стіл односкладаний ножик на один ніж. І коли ми це пам'ятатимемо, то і не будемо загонитися в житті ні в поле, ні в ліс, а будемо помірні, як і вода, що знає, де треба бігти швидко, а де і зупинитися" ... І молодиця вигукнула: "Цур вам, мій дядечку, від вашого розуму я, мабуть, з місяць не спатиму з переляку!" Ґа й розійшлися всі збентежені і може дехто й гадав, що в новій хаті, мабуть, стоятиме і новий стіл, або як господар каже "односкладаний ножик", а не, прости Господи, "двоскладаний", якому він сьогодні на закладщині віддав перевагу.

Горе нам! і навіщо ми самі собі з кожної речі робимо край безодні, в яку сходить видиме й невидиме щохвилинно і навіки, і ніколи не висилає назад жадного звуку утішити нашу тремтінну душу? .. Бож ми і так життям злякані і перелякані!. ..

НЕСОСВІТЕННЕ

617.

Настали Петра може й так, як треба:
мисливці не брели у пшениці,
й вони росли, стеблилися до неба,
розплоджуючи у ярках зайці;
але вода кривавилася тепла
в ріці і в зарічках у осоці,
диміло із рушниць на людські жарти
так, ніби світ був тільки кулі вартий.

618.

Хвилин із п'ять, вороні під крило
від Києва до Скитської могили —
і там вітряк схилявся на вирло,
неначе вершник на коні без сили.
Під ним турецьке просо поросло,
чебрець, козельці і Петрові жили;
між ними догнивали шалівки,
і дах, і потрухлявілі кістки.

619.

І тут же під вирлом видніли жорна
важенні, врісши у густий пирій,
у них із дірки витикалась чорна
пташина вже у неживім пері,
хвостом угору, та і тут моторна
березка обвила його в журі
і дзвоник почепила зверху білий,
щоб небеса чутливі не смутніли.

620.

І скрізь... дивися чи візьми засни,
жита кипіли, пшениці і вівса
високі й соковиті, мов ясний
далекий бір, що на Волині звівся,
двірці і села в розкоші весни
там тонули; і тільки від узлісся
вставав на паротязі свист і дим,
і блискала дзвіниця золотим.

621. Над всім похилий корпус на могилі
забутого у полі вітряка
уже напевно у останній силі
над обрієм зеленим замрякав,
хоч людська постать у безодні сині
із нього й виникла, тонка й струнка,
і простягла в безкрає німо руку,
мов зупинити там живу розпуку.

622.

Повітря і безхмарні небеса,
забризкані пташками, ніби зерном
рілля — весіння ласка і краса —
між грушами зеленими і терном;
і сонце, що без руху нависа,

розкинувши простори широченно
аж до гірських надокеанських чат,
під людський рух спинилися й мовчать:

623.
Гей, Вічносте, якби у люду мова
згубила раптом всі свої слова,
як губить листя восени діброва
в ріку таємну, мов нічна сова,
і назва лиш твоя ця двоскладова
лишилася у мрії ще жива —
вона гриміла б, ніби канонада,
де космос устає і космос пада.
624. І мрія, щоб моя у блискавках
світи розбила справді на орбітах,
як часом у жнива на колосках
молотяться хліба від спеки — літа,
то ти, неначе гетьманська тоска,
що диба залишила в заповітах,
однаково з безодніх висла б дір
страшна з зірками і страшна без зір,
625. і темна всім, і всім ... і неміренна.
У мене ззаду сестри і брати
кричать на розмальованих аренах,
а разом з ними і людей гурти,
щоб і Шевченків з Кобзаря Ярема
ставав державного візка тягти
з подушками крикливої старинки,
якій уже підносив він патинки...
626.
І через те на всю свою снагу
я піднімаю в грізне небо тугу,
що вже пора в таку добу глуху
ярмо на шию брати, як заслугу,
і забувати книгу і суху

у неї на сторінці квітку з лугу,
хоч їх люблю і вдень і при зорі
над всі країни і пролетарі!

627.

Іду... А ти, гей, Вічносте, спереді
без зір, без руху, поклику, і дху,
мов армія, полягла при багнеті
на власну заморожену жагу
у загадковім, як і ніч наметі,
що гне рабові з райдуги дугу...
Ти натовп, Вічносте, та ще й зразковий,
бо ти є дух покори і прикови!

628.

До тебе я і мрію понесу
і посеред мільярдів згаслих років
тобі в простори я впущу сльозу,
а з неї вийдуть три стовпи високі,
і зверху вежа й східці аж внизу,
і вікна вгору Готикою стокі, —
і творчістю своєю в вежі тій
з тобою, Вічносте, зведу я бій...

629.

В тобі, неначе в царстві Океану,
держатиметься вежа, мій гігант,
хитаючи себе, мов тінь титанну,
чи то водорослину, чи канат;
і тьма віків, спадаючи до тану
проз кришталеві лінії, і лад
в собі нестимуть розпач, а не змогу
внизу дістати східців і порогу.

630.

І, гетьманів замучених тоску
здавивши у кімнаті верхній вежі,
я об холодну лутку і слизьку
сам груди розвалю собі бентежі,
і серце витягши, немов важку
сліпучу головешку із пожежі,
тобі його я в темряву німу
на молодій долоні підніму!

631.

И воно з руки потужної моєї
із тьми утворить світляне кубло,
в якому я і всі мої ідеї
з ним станемо за центр і джерело,
проміння ж випростається, мов реї
на тому кораблі, що не було,
але по них полізуть на всі боки
не моряки, а міліярдні роки!

632.

Тоді я в прірву серце нахилю,
й воно мине за мить простори часу,
як осяває блискавка ріллю
посеред ночі глупої відразу,
і упаде на східці з кришталю,
проз вежу пролетівши мов по пазу,
і там, як безвісті страшний кораль,
світитиме у Вічність до проваль.

633.

А сам з вікна схилюся, ніби пити...
з Готичного і срібного вікна,
і стане кров з грудей крапки котити
планетами за одною одна

і полетить у рух несамовитий
на східці аж до вежиного дна,
де серце їх прийматиме краями,
аби безодню сповнити вогнями...
634.
Та горе, горе ... давній пелікан,
тебе ніяка мрія не начинить,
гей, Вічносте, гей, синій Океан,
так само як і тінь мала піщини,
занесена з морів на чорний лан,
який із тебе випав без людини,
що вже аж потім від твоїх основ
на ньому тчеться травленням та сном.

635.
Вода морська, що в глечику в полоні,
колись носила кораблі віків
і раз-у-раз хлюпоче на ослоні,
зачувши грізний ураган з морів;
але посудині вітри солоні
не зрозумілі і до черепків,
коли воді у море відбігати,
аби про глечик вже і не згадати.

636.
І через те смутний мій дух тремтить,
як полонена водяна стихія
у тому тілі, де єдину мить
і пробуває й творить людська мрія,
і добачає, як дзвенить, кипить
сонцями, Вічносте, твоя озія,
з якою злитися завжди бажа
не заспокоєна нічим душа...

637.

І разом знає, що пресвітлі речі —
земля і сонце, місяць і зірки —
лише свідомість глибу, порожнечі
хоча і чорної, немов круки;
і кожне сонце, мов хлібина з печі,
з лопати скинута на ряднинки, —
є свіжа думка дивної істоти,
що зветься Вічністю серед людоти.

638.

І свіжости такої іскри нам
земля дає ще і сьогодні з "пеплу"
коли космічним виставить вітрам
красу свою весною трохи теплу,
немов селянка п'яна парубкам
бува покаже з-за спідниці лепу, —
і вродиться Шевченко і Шекспір,
і клекіт над морями серед гір.

639.

Тому, гей, Вічносте, єдиний творче,
мінливого, як привиди, буття
нехай прилине від гудків доконче
не пісня дівчини, але виття
ненаситне і невтамовне вовче,
яким прощаються без каяття
з поетом натовпи й земля безкрила,
бо ти, гей, Вічносте, духовна сила.

640.

І небо, наче жорна угорі
з невидимим, але пекучим валом,
та з тулкою гарячою в дірі,
що з центра виглядає нам кружалом,
притиснеться тісніше до землі

живих молоти червякам на сало,
а з мене вимолоти волю й рух
і краплю Вічности, мій творчий дух!"

641. Табун гусиний з обрію пролинув
над вітряком у марива, в жалі,
на крила взявши ніби і людину,
бо стало тихо в надвечірній млі;
лише здригалося аж у вершину
все небо на стривоженій землі,
і світ стояв, неначе у знемозі
мандрівник на розпутищі-дорозі.
642.
А степ, у зорянім безвітрі ввесь,
і колоском, і кожною травою
пив тишу з нашорошених небес,
сповняючись космічною вагою;
і слухав капання роси з берез
у рогозі за тихою рікою,
де жовтий місяць на шляхи страшні
гнав босу дівчину в густій пашні,

643.
що, перебігши хутко межу в житі,
попростувала дико на вітряк,
і відти крики враз несамовиті
проголосили грізний переляк;
і страшно замовчали в тишу вриті,
аж, бомбою неначе, степ набряк...
І стало знов, як у безлюдній залі,
і місяць лився на далекі далі...
ПРОЯСЕНЬ
Як умер фараон, то зараз же того дня постать його, вирізьбле-
ну з червоного дерева, внесли в спочивальню до його шістнадцяти-
літнього сина, Хамізанеса, і поставили коло дверей і заквітчали

лотосами. І покликав Хамізанес різьбаря і звелів відбити праву руку від постаті свойого батька і зробити з руки малесеньку постать, тільки не людську, а бога Ра. Нг вечір вона була готова і поставлена на нічнім столику майбутнього фараона і заквітчана теж квіткою лотоса. А на постаті батька замість правої руки різьбар вирізьбив листок лотоса.

І коли найбільший жрець на ввесь Єгипет прийшов з вечірніми відвідинами, то майбутній фараон і спитався: "Хто ця маленька постать?" І була відповідь: "Бог, Ра". А хлопець йому: "Різьбар по моєму зволенню відбив праву руку від постаті мойого батька і зробив цього бога. І коли ми на землі можемо робити постаті богів і людей з одного матеріялу, то чи боги і живих людей створили із того самого матеріялу, що й сами? І якщо так, то через віщо вони не дали і людям такого віку, як і собі"? І Великий Жрець підняв голову та й промовив: "Я щасливий, що я перший відчув тебе фараоном і кажу, що боги брали матеріял для творіння тільки той, який був у їх єстві. І через те вони не могли дати своєму створінню такого бесмертя, яке мають самі, але як і різьбар по твоєму зволенню зробив малесеньку постать від шматка великої, так і боги дали нам малесеньке бесмертя...

А якби вони віддали нам все своє, то що б вони були і що б вони мали? Бож ми знаємо, що всяке найбільше, як його роздавати, стає зовсім маленьким, а то і геть зникає"... І на цім місці Великий Жрець поклонився і вийшов, вимахуючи так рукою, неначе маскував своє вдоволення.

А Хамізанес узяв малесеньку постать бога з квіткою лотоса та й поставив на плечі постаті з батька над вирізьбленим листком лотоса, і. закривши долонями своє лице, нерухомо затих...

НАВІКИ

644. Над шляхом Київськім у Васильків,
захованім в зіллястих передержках,
стояв учора дуб ще з тих віків,
коли Сварог у лузі близько мешкав
і місяць нависав йому з сучків,
неначе Святославова сережка;

сьогодні ж до сніданку дуб прожив
і горлицю, упавши, задушив,
645. що, прилетівши з Києва на тижні,
гніздо змостила на струнким версі,
аби літати до Дніпра між вишні
живитися й купатися в росі...
але худі якісь, неначе дишлі,
весною знайдені у рогозі,
удосвіта прибилися пашнею
і підпиляли дуб упасти з нею.

646.
І тютюном, гіркішим від смоли,
почастувалися й пішли хлібами,
а сірий соловей їм вслід малий
упав ... І сів на дубі між гілками;
вони йому і холодок дали
і ласку вже останніми листками...
І він свистів, і тьохкав, і стогнав,
крильми тремтів і в лунах завмирав.
647.
І припадало тьохкання до ліній,
що витягали пшениці в струну,
і колоски хиталися у піні
гучання золотого по лану,
і геть по степовім, далекім рівні
диміли хвилями свою луну,
аж підпливав високий обрій нею,
немов вінок зелений над землею.

648.
Та, соловею любий, не співай
про дружбу, навіть про кохання в жінки
Хоч небеса ясні із краю в край
і сипляться від сонця жайворінки,

звіваючи на степ і дальний гай
і тепле щебетання і пір'їнки,
і світ гуде, як великодній день,
та, соловею, не співай пісень. . .

649.
Бо дружба і кохання сумовиті
збігаються у значення одно,
що спить давно і в блискавці, заритій
під недосяжне океанське дно,
і в тій бджолі, що воду п'є в кориті,
минувши річку, мов ясне вікно,
і у мені, коли посеред гаю
крізь сонце в чорну Вічність зазираю.

650.
Тож не співай в засудженім гіллі,
мій необачний і самотній пташе,
хоч і буває колос на стеблі
не витримає зерна і поляже,
і день за днем у році взагалі
схиляється під ніч гарячим тяжем,
неначе хилитається верхом
тоненька сосна в лісі під орлом..,
651.
І всі поети, як у гніздах птицю,
у душах носять Вічність, ваготу,
і між людьми, мов журавлі в криницю,
схиляються у чисту самоту.
Проз них несуть заковані у крицю
жовніри й люди сховану мету,
та не цікавляться поети нею,
неначе тінню давньою своєю.

652.
Але замурзані у кров гурти
силкуються заглянути артистам
до тихої, мов місяць, самоти,
де спіє людська думка особиста, —
і падають під жорна чи під тин
поети від свавілля і насильства...
Так пилчин зуб, щербатий та тупий,
тисячолітні зрізує дуби ...

653.
Тож не співай, найкращий мій співаче,
ні про любов, ні навіть серцю так,
бо недаремно западає, наче
у самий обрій, мовчазний вітряк
і жорна в землю залягли ще важче
уже без всяких видимих ознак
хвоста у дірці з дзвоником, де треба,
щоб жалощам показував до неба.

654.
І дівчина ногами під вирло
сидить, схилившися на жорний камінь,
притиснувши Свиридове чоло
собі до лона білими руками,
і непорушно, як вночі село,
закидане снігами та галками,
все придивляється до жовтих рис,
що вже мовчанням вічним узялись.
655.
Великі очі, розімкнувши вії
на всю свою можливу широчінь,
тримають дику іскорку надії
і неміренного безумства тінь,
яке у серці, розпочавши дії,

похоже на морскую глибочінь,
куди зриваються високі гори,
мов під язик дивезної потвори.

656.
Та не співай, мій пташе, не співай,
коли справляє шлюбування згуба,
хоч може ти прибув і на ,,прощай''
поетові гукнути аж із дуба,
але тяжкі і кпини, і відчай
окреслюють складками рот і в трупа,
то може там і до пісень твоїх
між ними непомітний накрес ліг?

657.
І справді, там у затишку долини
співець замовк, затихла і луна,
а тут, щоб допитатися хвилини,
коло похилого в пашні млина
нещасна дівчина, мов з домовини
прекрасна київська старовина,
туди вела очима важче й важче,
де соловей недавно щебетав ще,

658.
де по межі, що бігла від млина,
понад Дніпром, пашнею до Трипілля
і польова буяла бузина,
і синя синь волошок серед зілля,
якими капнула височина
ще першого пасхального дозвілля,
коли весіннє сонце у щомить
розтоплювало хмари і блакить.
659.
І, мов небес малесенька частина,

що теж на землю капнула важку,
однісінька звисала намистина
у дівчини на срібнім ланцюжку...
Не хрестик, не дукач і не калина
з густої бережини на піску,
але прекрасна, бідна і єдина
звисала над поетом намистина . ..
660. Почувши мертву тишу степову,
від лона дівчина взяла раптово
і положила голову в траву,
схопилася, і сукню інстинктово
смикнула на ногах своїх нову,
підбігла до крила від літ рудого,
вхопилася і вверх, неначе в сні,
подерлася, шепочучи пісні;
661. а долі жорна, шалівки, васильки
і дах зелений, ніби стріха клунь,
що їх стовпами під обидві силки
попідпирали до вечірніх лун,
коли по гребені скакав навшпиньки
в гніздо лелека, мов старий чаклун,
аби підняти вранці сонце носом
над обрієм, як мишу над покосом . . .
662. І тихий біля каменю поет
з лицем, повернутим кудись на небо
мовчуще, ніби російський кашкет,
над завойованим недавно степом,
і томик Шеллі, мов пречистий мед,
у лопухах під чорним силюетом,
пашня і бджоли, і трава, і день
були глухі до шепоту пісень:
663.
"Я вилечу на млин старий, самотній
і смутно солов'єм защебечу,
й торкнуся серця в самої безодні

піснями розпачу свого й плачу.
І вже тебе нікуди від сьогодні
не випущу собі я із віччю,
бо в співі цім такая буде сила,
якої ще й земля ніколи не носила:

664.
На кожній степовій могилі враз
зведеться сосна бурям на дорозі
з корінням в Карпати та в Кавказ
і у тисячолітнім, жовтім мосі;
там дупла будуть, ніби перелаз,
що перескакували в лісі лосі,
і в кожному сучку, де схне смола,
стримітеме Перунова стріла ..."

665.
І враз на слові цім останнім пісні
зломилося над вітряком крило,
і впало з дівчиною на залізні
ґвинти з іржавим не одним жалом,
що витикалися в проломи різні
проростого дашка пробий-зелом,
і не було стогнання там ні крику,
щоб партію розважити велику

666.
й вождя її, що слухає з Кремля
ще ті, що мають бути в націй звуки,
але яких не чується здаля
і в них належної для людства муки,
бо всі живі, аж чорні, мов земля,
єдині очі мають для розпуки
являти, як з голодних тягнуть жил
можливість стогону у рештках сил . ..

667.
А що в німотнім розпачі народів
і вождь кохається й його кагал, —
людей держить він в голоді на споді
і гонить аж на тисячний канал,
бо швидше у мертвецькому поході
зустріне свій найвищий ідеал,
як цвинтарем світ стане і дірою,
а він на нім гієною брудною...

Доспів

668. Гей, пташе, пташе, соловею мій,
защебечи пісень хоч бур'янині,
бо страшно сумно на планеті цій
мені у нечуванній самотині:
про вроду казку знов на манівці
гурти тяг ли в базарній хуртовині,
вона ж, перекрутивши мотузок,
згубила утікаючи вінок,
669. який не спався з поясом планети,
а просто загубився на землі.
І нині, бачачи і очерети,
і квітки з нього в полі і селі,
про казку згадую життя і смерти,
що може понесла туди жалі,
де і прийдешнє, і те предше сиве
живуть, як мати і дитя щасливе.
670.
Бо я шукав її і на горі
серед потовченого ломом трусу,
де височіли вчора вівтарі
пречистому та доброму Ісусу
і де росли дуби, ставні й старі,
з Дажбожого повиникавши мусу,
і в натовпі глухому, як тюрма,

але шукав і мучився дарма.
671.
Дарма складав і цю смутну поему,
мов злодій, обминаючи хати,
і підсував душі важку дилему:
або шукати казку й не найти,
або з пісень міцнити діядему
незнаній казці, що пішла в світи,
і вже її ніколи не шукати,
бо там вона, де тліну не бувати...

672.
Співай же, пташе, соловею мій,
і заглуши обурливу свідомість,
що крапля Вічности в душі малій
нашіптує про Вічність дику повість
і попіл видає, як той палій,
прекрасного спорудження натомість,
аби я діядему із октав
в останній день на лисину поклав.

673.
Чого ж мовчиш і не співаєш відти,
поете травня, місяця й дібров?
Чи може ти зненацька вже помітив
не маків цвіт, а горличчину кров,
і дуба мертвого, і мертві віти,
і з розпачу страшного захолов,
а не тому, що ти почув самотню
душі моєї тугу, як безодню?

674.
Бо може і поети людські всі
тобі страшні, немов коти й собаки,
які чигають літом у лозі

на бубирці, на птахи та на раки,
а лисина чи сива волосінь
казкам лише такі страшні ознаки,
як стерті зуби слинявих ротів
і у собак і у старих котів.. .
675.
Тоді, коли блискучими ночами
холодний місяць колесо своє
на океани скачує з ключами
і сонцю під проміння подає,
шепочучи з лісами та річками,
що в тьми і світла вічна згода є,
лише твоє не має серце згоди
з ознаками понурими природи...

676.
Алеж . .. Але сьогодні так мені
шалено хочеться твойого співу,
коли стою за селами в стерні,
не тямлячи себе від мук та гніву,
що озія космічна у вогні
гуде про казку втрачену чи діву
гей, на моїх розпечених висках,
немов ковпак на дурневі в дзвінках! ...